

Abuzər Xələfov

**BAKİ DÖVLƏT
UNİVERSİTETİNİN
ELMİ KİTABXANASI
90 İL
ELM VƏ TƏHSİLİN
XİDMƏTİNDƏ**

ABUZƏR XƏLƏFOV

**BAKİ DÖVLƏT UNIVERSİTETİNİN
ELMİ KİTABXANASI**

90 İL

ELM VƏ TƏHSİLİN XİDMƏTİNDƏ

**M.F.Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası**

BAKİ – 2009

**Bakı Dövlət Universitetinin yaradılmasının
90 illik yubileyinə həsr olunur.**

Redaktorları:

Knyaz Aslan
Pedaqoji elmlər namizədi, dosent
Nuru Məmmədov
Tarix elmləri namizədi, dosent

Rəyçi:

Sara İbrahimova
Azərbaycan Respublikasının
Əməkdar Mədəniyyət işçisi

A.A.Xələfov. Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Kitabxanası 90 il elm və təhsilin xidmətində. Monoqrafiya. Bakı: «Bakı Universiteti» nəşriyyatı, 2009, 210 s.

İlk dəfə nəşr olunan bu monoqrafiyada ayrıca bir kitabxananın – Bakı Dövlət Universiteti Elmi Kitabxanasının 90 illik tarixi əhatəli tədqiq edilmişdir.

Monoqrafiya respublikamızın mədəniyyət tarixçiləri, kitabxana ictimaiyyəti, müəllimlər, ali və orta ixtisas məktəblərində kitabxanaşünas-bibliograf ixtisasına yiyələnən magistr və tələbələr, eləcə də geniş oxucu kütləsi üçün faydalı ola bilər.

X $\frac{4405000000-03}{M-658(07)-009}$ - 009 - 2009

© «Bakı Universiteti» nəşriyyatı, 2009

Bakı Dövlət Universiteti Azərbaycan xalqının, Azərbaycan Respublikasının milli sərvətidir, milli iftixarıdır.

Kitabxana xalq, millət üçün, cəmiyyət üçün müqəddəs bir yer, mənəviyyat, bilik, zəka mənbəyidir. Ona görə də, kitabxanaya daimi hörmət xalqımızın mədəniyyətini nümayiş etdirən amillərdən biridir.

HEYDƏR ƏLİYEV

Bakı Dövlət Universiteti Azərbaycanın aparıcı təhsil ocağıdır. Burada çox güclü professor-müəllim heyəti vardır və bütün dövrlərdə də universitet Azərbaycanda peşəkar kadrların hazırlanması işində çox böyük işlər görmüşdür.

İLHAM ƏLİYEV

*Bu kitab həyatda qazandığım бү-
tün müvəffəqiyyətlərə görə borclu ol-
duğum, doğma Azərbaycanımızın təhsil
və elm məbədgahı kimi müqəddəsleşən
Bakı Dövlət Universitetinin 90 illiyinə
bir övlad yadigarıdır.*

* * * * *

ÖN SÖZ

Azərbaycan mədəniyyətinin, Azərbaycan elminin, təhsilinin, ədəbiyyatının və incəsənətinin inkişafında böyük xidmətləri olan Bakı Dövlət Universitetinin 90 yaşı tamam olur. Mən Bakı Dövlət Universitetinin minlərlə məzunlarından biri kimi, bu müqəddəs elm məbədi qarşısında bir övlad məhəbbəti ilə baş əyərək deyirəm: 90 ilin mübarək, doğma və əziz universitetim!

Azərbaycanda ilk ali təhsil və elm məbədgahı olan Bakı Dövlət Universiteti yarandığı gündən bu günə qədər şərəfli bir ömür yaşamış, əhəmiyyətli tarixi yol keçmiş, 90 illik dövr ərzində sönməz bir məşəl kimi Azərbaycan təhsilinin, Azərbaycan elminin yolunu işıqlandırmış, qüdrətli elm ocağına çevrilmiş, öz elmi-intellektual potensialı və tədrisin yüksək keyfiyyəti ilə ölkənin hüdudlarından çox-uzaqlarda tanınaraq böyük beynəlxalq nüfuz qazanmışdır.

Yarandığı gündən indiyə qədər BDU-da elm, texnika, iqtisadiyyat və xalq təsərrüfatının müxtəlif sahələri üzrə 120 mindən artıq yüksəkixtisaslı kadr hazırlanmışdır.

Böyük iftixar hissi ilə deyə bilərik ki, universitetin məzunlarına təkcə Azərbaycanda deyil, dünyanın bir çox ölkələrində rast gəlmək olar.

Universitetin məzunları respublikamızda ayrı-ayrı elm sahələrində rəhbər vəzifələrdə çalışır, müxtəlif dövlət strukturlarını layiqincə təmsil edirlər. Azərbaycan elminin və mədəniyyətinin, ədəbiyyatının və incəsənətinin böyük korifeyləri məhz BDU-nun auditoriyalarında təhsil almışlar və onun yetirmələridir.

Dövlət quruculuğunda BDU-nun məzunlarının rolu böyükdür. Hakimiyyət strukturlarında onlar geniş mövqeyə malikdirlər.

Bakı Dövlət Universiteti özünün dünya şöhrətli məzunu, dahi dövlət xadimi, Azərbaycan milli dövlətçiliyinin xilaskarı, müstəqil Azərbaycan Respublikasının memarı, xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyevlə fəxr edir. Bu ali təhsil ocağına yüksək qiymət verən, onu xalqımızın milli sərvəti adlandıran dahi şəxsiyyət Bakı Dövlət Universitetinin məzunu olması ilə fəxr etdiyini dəfələrlə bildirmiş, onun fəaliyyətini, Azərbaycanda elmin, təhsilin və mədəniyyətin inkişafında böyük rolunu yüksək qiymətləndirmişdir.

Heydər Əliyev Bakı Dövlət Universitetinin 80 illik yubileyi münasibəti ilə 1999-cu il dekabrın 28-də universitet kollektivinə göndərdiyi təbrik məktubunda yazırdı: «Bakı Dövlət Universiteti 80 illik fəaliyyəti dövründə Azərbaycan

həyatının bütün sahələrinə güclü təsir edərək xalqımız qarşısında əvəzsiz xidmətlər göstərmişdir. Əslində universitetimizin tarixi Azərbaycan təhsilinin və mədəniyyətinin inkişafı tarixidir.

Respublikamızda ali təhsilin inkişafında universitetin müstəsna rolu olmuşdur. İndi ölkəmizdə onlarla ali məktəbin mövcud olması, Azərbaycan Respublikasının böyük ali təhsil potensialına malik olması məhz Bakı Dövlət Universitetinin fəaliyyəti nəticəsində mümkün olmuşdur»¹.

Ulu öndərin Bakı Dövlət Universitetinə verdiyi bu yüksək qiymət universitetin çoxminli kollektivinin fədakar əməyinə verilən qiymətdir. Universitetin çoxsaylı professor-müəllim və tədris-köməkçi heyəti, çoxminli tələbə kontingenti ulu öndərin bu qiyməti ilə böyük qürur hissi keçirir. Bu dəyər ümummilli liderin universitet kollektivinə verdiyi böyük qiymətdir.

Azərbaycan elminin fizika, riyaziyyat, tətbiqi riyaziyyat, informatika, geologiya, biologiya, fiziologiya, kimya, coğrafiya, hüquq, tarix, etnoqrafiya, arxeologiya, regionşünaslıq, psixologiya, pedaqogika, fəlsəfə, sosiologiya, şərqşünaslıq, kitabxanaşünaslıq, biblioqrafiyaşünaslıq, kitabşünaslıq, jurnalistika, filologiya, ədəbiyyatşünaslıq, dilçilik, türkologiya, iqtisadiyyat, beynəlxalq hüquq, beynəlxalq əlaqələr və i.ə. kimi müxtəlif sahələrinin inkişafında BDU-nun böyük rolu olmuşdur. Göstərilən elmlər haqqında geniş tədqiqatlar aparılmış, namizədlik, doktorluq dissertasiyaları müdafiə edilmiş, yüzlərlə monoqrafiyalar, dərsliklər, dərs vəsaitləri, minlərlə elmi məqalələr yazılıb çap edilmişdir.

Bakı Dövlət Universiteti alimlərinin yaradıcılığı respublikamızın elmi həyatının ayrılmaz tərkib hissəsi olmaqla, xalqımızın qədim tarixinin, mədəniyyətinin araşdırılmasında, milli mədəniyyətimizin, milli dilimizin qorunub saxlanılmasında, vətənpərvərlik, azərbaycançılıq ideologiyasının təbliğində böyük rol oynayır.

Xalqımızın milli-mənəvi dəyərlərə söykənən adət-ənənələrinin qorunub saxlanılmasında, milli mentalitetimizin inkişafında BDU alimlərinin böyük xidmətləri vardır.

Azərbaycanın ilk ali məktəbi olan Bakı Dövlət Universiteti respublikamızda ali təhsilin inkişafında, ali məktəblərin yaradılmasında, ali məktəblər üçün elmi-pedaqoji kadrların hazırlanmasında əvəzedilməz xidmətlər göstərmişdir.

Hazırda respublikamızda fəaliyyət göstərən Azərbaycan Tibb Universiteti, Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti, Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti, Azərbaycan Dövlət Dillər Universiteti məhz Bakı Dövlət Universitetinin bazasında yaradılıb. Bakı Dövlət Universiteti həmin ali təhsil ocaqlarının işinin təşkilinə, kadr təminatına, maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsinə, xüsusilə kitabxanalarının təşkilinə yaxından kömək etmişdir.

Bakı Dövlət Universiteti həmçinin elmin inkişafında, elmi-tədqiqat işinin, elmi araşdırmaların təşkilində XX əsrin 20-ci illərinin əvvəllərində respublikada ilk elmi mərkəzlərin yaranmasında elmi ictimaiyyətə yaxından kömək etmişdir. Təbii ki, bu ali məktəblər öz fəaliyyətlərində Bakı Dövlət Universitetinə minnətdardırlar.

BDU-nun elmi potensialının qüvvəsi ilə respublikamızda ali məktəblərlə yanaşı Elmlər Akademiyasının açılması zamanın tələbinə çevrildi. Belə ki, BDU 1923-cü ildə respublikamızda ilk elmi mərkəz olan Azərbaycanı Tədqiq və Təəbbö (araşdırma) Cəmiyyətinə, sonralar bu cəmiyyətin bazasında yaranan elmi-tədqiqat institutuna, 30-cu illərdə fəaliyyətə başlayan SSRİ EA-nın Azərbaycan filialına kadr potensialı baxımından mühüm kömək göstərmişdir. Həmin elmi-tədqiqat müəssisələrində BDU-nun əməkdaşları da çalışırdılar. Bu, zamanın tələbi idi. Çünki respublikamızda olan ən görkəmli elmi qüvvələr BDU-da fəaliyyət göstərirdiklərindən onların köməyi olmadan hər hansı bir iş görmək mümkün deyildi.

1945-ci ildə Azərbaycanda Elmlər Akademiyası təşkil edilərkən BDU-nun elmi potensialından geniş istifadə olunmuş, demək olar ki, bu potensial akademiyanın əsas elmi bazasını təşkil etmişdir. Belə ki, akademiya üzv seçilən 15 nəfərdən 6 nəfəri universitetin məzunu və ya professoru olmuşdur. Belə bir faktı da qeyd etmək yerinə düşər ki, son 55 ildə Azərbaycan Elmlər Akademiyasına rəhbərlik etmiş akademiya prezidentləri ya universitetin məzunu, ya da professoru olmuşlar².

Bakı Dövlət Universitetinin Azərbaycan elminin inkişafında oynadığı rola yüksək qiymət verən ulu öndər Heydər Əliyev demişdir: «Azərbaycan elmi dünyanın qabaqcıl elmləri sırasındadır. Onun inkişafında Bakı Dövlət Universitetinin fəaliyyəti əvəzsizdir. Bakı Dövlət Universiteti yarandığı gündən Azərbaycanda elmi inkişaf etdirən mərkəzə çevril-

mişdir. Sonrakı dövrlərdə Azərbaycanda yaranmış elmi-tədqiqat institutlarının əksəriyyəti, elmi ocaqların hamısı öz başlanğıcını Bakı Dövlət Universitetindən götürmüşdür.

Təsadüfi deyil ki, 1945-ci ildə Azərbaycanda ilk Dövlət Milli Akademiyası da Bakı Dövlət Universitetinin əsasında, başqa ali məktəblərin yetişdirdiyi alimlərin fəaliyyəti nəticəsində yaradılmışdır. Ona görə də, biz Bakı Dövlət Universiteti haqqında danışanda Azərbaycanın həm elmini, həm təhsilini, həm mədəniyyətini, həm də bütün xalqımızın savadlanmasını düşünürük»³. Bu sözlər BDU-nun XX yüzilliyin 30-40-cı illərində göstərdiyi fəaliyyətə verilən ən yüksək qiymətdir.

Milli kadrların hazırlanmasında, Azərbaycan dilinin bir tədris, elm və ədəbi dil kimi formalaşmasında, onun səfəliqlərinin qorunmasında Bakı Dövlət Universitetinin böyük rolu olmuşdur. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin xalqımızın qarşısında göstərdiyi ən böyük xidmətlərindən biri də Bakı Dövlət Universitetinin yaradılması olmuşdur. Azərbaycan xalqının milli-mədəni tarixində mühüm hadisə olan BDU-nun fəaliyyətə başlaması əslində müsəlman Şərqində böyük bir əks-səda doğurdu. Qısa zaman çərçivəsində Avropanın və Şərq ölkələrinin tanınmış alimləri BDU-ya dəvət edildi. Dövrünə görə qüvvətli elmi potensial toplayan bu qocaman Darülfünun xalqımızın çoxəsrlik arzularının ifadəsi oldu. Azərbaycanda mədəni-maarif işinin genişlənməsinə, xalqın savadlanmasına, milli kadrların yaranmasına xüsusi diqqət verildi. 1919-cu ildə BDU fəaliyyətə başlayarkən onun müəllimlərinin 90 faizindən çoxu əcnəbilər olmuşdur.

Respublika hökuməti BDU-nun milli kadrlarla təmin edilməsinə, dərslərin Azərbaycan dilində keçilməsinə xüsusi diqqət yetirirdi. Bu məsələ barəsində bir neçə rəsmi dövlət sənədi qəbul edilmişdi.

BDU-nun ilk rektoru olan V.İ.Razumovski milliyyətə qeyri-azərbaycanlı olsa da, o, milli kadrların hazırlanmasını diqqət mərkəzində saxlayırdı. 1919-1920-ci tədris ilində BDU-da işləyən 33 müəllimin ancaq 4 nəfəri azərbaycanlı idisə, artıq 1924/25-ci dər ilində 188 nəfərdən 42 nəfəri azərbaycanlı idi. 5 il müddətində azərbaycanlı müəllimlərin sayı 12 faizdən 22 faizə qalxmışdı⁴. 1921-22-ci tədris ilindən xüsusilə humanitar fakültələrdə dərslərin müəyyən hissəsi Azərbaycan dilində keçirilməyə başlamışdı. Həmin zaman üçün bu, böyük tarixi hadisə idi.

İnzibati-amirlik sisteminin formalaşdığı bir zamanda xalqımızın milli-mənəvi dəyərlərinə, qədim adət-ənənələrimizə və əslində milli soykökümüzlə vurulan zərbələrdən biri də BDU-ya dəydi. 20-ci illərin sonu – 30-cu illərin əvvəlində qeyri-müəyyən səbəblərə görə BDU-nun fəaliyyətinə xitam verildi. Ermənilərin əli ilə vurulan bu zərbə mərkəzdən istiqamətləndirilmişdi. Ancaq bununla barışmayan və öz mübariz ruhunu xüsusi bir qüvvə ilə göstərən xalqımız istədiyinə nail oldu və 1934-cü ildə BDU fəaliyyətə başladı. BDU-nun bu dəfəki fəaliyyəti əbədi oldu və bu günə qədər fasiləsiz fəaliyyət göstərməkdədir. Universitet 1934-cü ildə yenidən bərpa edildikdən sonra onun kadr potensialının əksəriyyətini azərbaycanlılar təşkil edirdilər.

1970/80-ci illərdə Bakı Dövlət Universitetində milli

kadrların hazırlanması sahəsində böyük dönüş yarandı. Demək olar ki, professor-müəllim heyətinin 99 faizi azərbaycanlılar idi.

Azərbaycan elmi dilçilik məktəbinin yaranması da Bakı Dövlət Universitetinin dilçilik kafedrasının və görkəmli dilçi alimlərin adı ilə bağlıdır. Respublikamızda Azərbaycan dilinin tədrisi və təbliğində BDU-nun dilçi məzunlarının fəaliyyəti diqqətəlayiqdir.

Bakı Dövlət Universiteti 90 illik fəaliyyəti dövründə təkcə respublikamızda deyil, bütün dünyada beynəlxalq nüfuz qazanmış, yaxın-uzaq xaricə bir çox ölkələri üçün mütəxəssislər və elmi kadrlar hazırlamışdır. Böyük fəxrlə qeyd etmək olar ki, indi universitet məzunlarının və alimlərinin səsi dünyanın bir çox inkişaf etmiş ölkələrindən, böyük elm mərkəzlərindən və yüksək nüfuza malik olan ali məktəblərindən gəlir.

Belə ölkələrdən ABŞ, İngiltərə, Fransa, İtaliya, Almaniya, Polşa, Çexiya, Slovakiya, Bolqarıstan, Türkiyə, İran, Misir, Suriya, İrlandiya, Yəmən, Kuba, Əfqanıstan, Səudiyyə Ərəbistanı, Meksika, Cili, Çin, Hindistan, Vyetnam, Latin Amerikası, Yaxın və Orta Şərq, Qazaxıstan və Orta Asiya respublikalarını və b. göstərmək olar.

Respublikamızın həyatında dönüş mərhələsinin başlanğıcı olan 70-ci illər Bakı Dövlət Universitetinin tarixində də əlamətdar olmuşdur.

1969-cu ilin 14 iyununda keçirilən Azərbaycan KP Mərkəzi Komitəsinin plenumunda Heydər Əlirza oğlu Əliyev Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi seçildi. 1969-cu

ildə Heydər Əliyevin siyasi hakimiyyətə ilk gəlişi ilə Azərbaycan özünün həqiqi inkişaf yolunu tapdı. O dövrdə ən geridə qalmış respublikalardan hesab edilən Azərbaycanın inkişaf və tərəqqisinin əsası məhz bu tarixdən qoyulmuşdur. Bu plenum Azərbaycan xalqının tarixi müqəddəratında mühüm hadisə oldu, respublikamızın gələcək inkişafında əhəmiyyətli rol oynadı. Bununla da Azərbaycan xalqının tarixində Heydər Əliyev dövrü - böyük dönüş mərhələsi başlandı.

Heydər Əliyev hakimiyyətə gələn kimi 1969-cu il avqust plenumunda respublikada mövcud nöqsanları, ayrı-ayrı sahə strukturlarında, o cümlədən təhsildə və maarifdə buraxılan qusurları kəskin tənqid etdi, nöqsanların aradan qaldırılması yollarını və inkişafın istiqamətlərini müəyyənləşdirdi. Avqust plenumu respublikanın ictimai-siyasi və sosial-iqtisadi həyatında kəskin dönüş yaratdı, xüsusilə Azərbaycan təhsilinin inkişafında mühüm rol oynadı.

Heydər Əliyevin milli oyanış siyasəti sahəsində təhsil, elm, mədəniyyətin tərəqqisi üçün geniş imkanlar açıldı. Xalqın milli mənlilik şüurunun formalaşması, Azərbaycan dilinin, Azərbaycan tarixinin öyrənilməsi, ali təhsil sisteminin daha da demokratikləşməsi sahəsində ciddi irəliləyiş baş verdi.

Məhz bu dövrdə Azərbaycan ali məktəblərinin bayraqdarı olan Bakı Dövlət Universitetinin həyatında da böyük dönüş yarandı. Onun respublika ali məktəbləri içərisində tutduğu aparıcı mövqe, Azərbaycan təhsil sistemində, onun inkişaf istiqamətlərinə göstərdiyi təsir daha da gücləndi.

1969-cu ildə BDU-nun 50 illik şanlı yubileyi dövlətimiz tərəfindən yüksək səviyyədə keçirildi. Həmin ərəfədə təşkil edilən yubiley komissiyasına Heydər Əliyevin başçılıq etməsi və təntənəli yubiley iclasında Azərbaycan dilində məruzəsi universitetin şərəf və şöhrətini daha da yüksəltdi. Heydər Əliyevin bu parlaq çıxışı Azərbaycanın elmi və mədəni ictimaiyyəti arasında böyük marağa səbəb oldu. Çünki Sovet Azərbaycanının tarixində ilk dəfə idi ki, Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi Azərbaycan dilində çıxış edirdi. Bu çıxış bir tərəfdən onun böyük cəsarətindən, digər tərəfdən isə onun güclü milli hissindən, Azərbaycan dilinə olan böyük məhəbbətindən irəli gəlirdi.

Ulu öndərin bu nitqini böyük rəğbət və sevinc hissi ilə qarşılayan Bakı Dövlət Universitetinin çoxminli kollektivi Heydər Əliyevin məruzəsini qarşıda qoyulan böyük vəzifələrin proqramı kimi qəbul etdi və gələcək fəaliyyətlərində rəhbər tutdu.

70-80-ci illərdə Azərbaycanda Heydər Əliyevin milli oyanış siyasəti nəticəsində təhsilin, elmin və mədəniyyətin inkişafı sahəsində geniş imkanlar açıldı. Ölkədə demokratikləşmə prosesi vüsət aldı. Respublikamızın elmi potensialı olduqca gücləndi. Ölkəmizdə altı yeni ali məktəb yaradıldı, onların maddi-texniki bazası möhkəmləndirildi. Bu dövrü Azərbaycan təhsilinin, elminin, mədəniyyətinin inkişafında Heydər Əliyev mərhələsi kimi xarakterizə etmək yerinə düşər.

70-80-ci illər Bakı Dövlət Universitetinin tədris və elmi həyatına dönüş illəri kimi daxil olmuşdur. Ulu öndər Heydər

Əliyevin bilavasitə qayğısı sayəsində universitetin maddi-texniki bazası möhkəmlənmiş, yeni tədris korpusu istifadəyə verilmiş, hesablama mərkəzi yaradılmış, yeni fakültələr, ixtisaslar, elmi-tədqiqat laboratoriyaları açılmış, universitetin tədris və elmi-tədqiqat laboratoriyaları üçün qiymətli avadanlıqlar alınmışdır.

Tədris prosesinin təkmilləşdirilməsində də mühüm yeniliklər baş vermişdi. Tədrisin texniki vasitələri üçün laboratoriya yaradılmış və laboratoriya üçün əldə edilən texniki vasitələr, hesablama materialları, kino aparatları tədris prosesinin avtomatlaşdırılmasında istifadə edilməyə başlanmışdı.

Təhsil və elmi işlərin səviyyəsinin yüksəlməsi, yüksəkixtisaslı elmi kadr potensialına malik olması universiteti nəinki respublikamızda, eləcə də SSRİ miqyasında qabaqcıllar sırasına çıxarmışdı. Odur ki, Sov.İKP MK və SSRİ Nazirlər Sovetinin 1987-ci il 13 mart tarixli qərarı ilə Azərbaycan Dövlət Universiteti ittifaqın aparıcı universitetləri sırasına daxil edildi.

80-ci illərin axırı-90-cı illərin əvvəllərində və Xalq Cəbhəsi dövründə ölkədə baş verən hərc-mərclik, anarxiya Bakı Dövlət Universitetinin həyatına da mənfi təsir etmişdi. Universitet lazımi səviyyədə maliyyələşdirilmirdi. Tələbələrin və müəllimlərin sosial vəziyyəti ağırlaşmışdı. Tədris prosesi iflic vəziyyətinə düşmüşdü. Universitetin maddi-texniki bazasını möhkəmləndirmək, yeni avadanlıq və cihazlar almaq, kitabxanani yeni ədəbiyyatla komplektləşdirmək üçün vəsaitin ayrılmaması universiteti çətin vəziyyətə salmışdı.

Universitet rəhbərliyinin tez-tez dəyişdirilməsi də universitetin idarə olunmasına mənfi təsir göstərirdi.

Belə bir ağır şəraitdə xalqın tələbi ilə ulu öndər ikinci dəfə hakimiyyətə qayıtdı. Heydər Əliyev 1993-cü il iyunun 9-da Bakıya gəldi, iyunun 15-də Ali Sovetin (indiki Milli Məclis) sədri, oktyabrda isə respublikanın prezidenti seçildi. Heydər Əliyevin hakimiyyətə gəlməsi əldən getməkdə olan Azərbaycan dövlətçiliyini, çətin vəziyyətə düşmüş Azərbaycan xalqını xilas etdi. Dahi öndərin məqsədyönlü daxili və xarici siyasəti nəticəsində tədricən respublikanın iqtisadiyyatı, sənayesi və kənd təsərrüfatında sabitlik yarandı, dirçəliş baş verdi. Respublikada baş alıb gedən anarxiya aradan qaldırıldı, hakimiyyət böhranına son qoyuldu. Dövlət intizamı bərpa edildi. Bütün bunlar respublikanın elmində, təhsilində, mədəniyyətində yeni ab-havanın yaranmasına səbəb oldu. Bakı Dövlət Universitetinin rəhbərliyi möhkəmləndirildi. Tədris prosesi əvvəlki axarına qayıtdı.

Dövlət böyük çətinliklə də olsa universitetin maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi üçün tədbirlər gördü. 1993-cü ildən başlayaraq ilbail universitetin maliyyə vəziyyəti yaxşılaşdırıldı. Ulu öndər Heydər Əliyevin sərəncamı ilə 1994-cü ilin noyabrında universitetin 75, 1999-cu ildə isə 80 illik yubileyi qeyd edildi. Hər iki yubileyin keçirilməsi üçün yaradılmış yubiley komissiyasına prezident Heydər Əliyevin başçılıq etməsi universitetin mövqeyini daha da möhkəmləndirdi, nüfuzunu artırdı.

Universitetin tədris, elm və mədəni quruculuq sahəsində xidmətlərini yüksək qiymətləndirən ulu öndər Heydər

Əliyev 80 illik yubiley münasibətilə universitet kollektivinin 69 nəfər üzvünü yüksək dövlət mükafatlarına, fəxri adlara layiq gördü.

Bakı Dövlət Universitetinin 80 illik fəaliyyətini yüksək qiymətləndirən xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyev 28 dekabr 1999-cu ildə Bakı Dövlət Universitetinə göndərdiyi təbrik məktubunda yazırdı: «Universitet 80 illik tarixi ərzində respublikamızın elm, təhsil və ədəbiyyat sahələrinə görkəmli simalar bəxş etmişdir. Diqqətləyiqdir ki, Bakı Dövlət Universiteti öz fəaliyyətinin bütün dövrlərində elm və təhsil məbədi olmaqla yanaşı, həm də Azərbaycan dilinin inkişafında, milli şüurun, vətənpərvərlik hissinin inkişafında xidmətlər göstərmiş, bir mərkəz rolunu oynamışdır»⁵.

Müstəqillik illərində respublikamızda ali təhsilin yenidən qurulması, yeni təhsil konsepsiyasının qəbul edilməsi, Avropa təhsil sisteminə inteqrasiya, Azərbaycan təhsilinin milli ənənələri, xalqımızın təhsil sahəsindəki mentaliteti, tarixi təcrübəsi saxlanılmaqla ciddi və ardıcıl təhsil islahatları sahəsində dövlət əhəmiyyətli mühüm işlər həyata keçirildi. Göstərilən problemlərin həllində, milli təhsil konsepsiyasının reallaşmasında 1999-cu ildə Heydər Əliyev tərəfindən təsdiq edilmiş «Təhsil islahatı proqramı» olduqca mühüm rol oynadı. Dünya Bankı bu proqramı həyata keçirmək üçün 5 milyon ABŞ dolları həcmində kredit ayırdı.

Ölkədə özəl təhsil müəssisələrinin yaradılması, ayrı-ayrı idarələrin, təhsil ocaqlarının sayca çoxalması təhsil müəssisələrinə elmi-metodiki rəhbərliyin vahid mərkəzdən həyata keçirilməsi üçün təhsil sisteminin daha da təkmilləş-

dirilməsi zərurətini irəli sürürdü. Bu məqsədlə ümummilli liderimiz Heydər Əliyev 2000-ci il iyunun 13-də «Azərbaycan Respublikasında təhsil sisteminin təkmilləşdirilməsi haqqında» fərman imzaladı. Bu fərmana müvafiq olaraq təbəçiliyindən asılı olmayaraq respublikanın bütün təhsil müəssisələrinə elmi-metodiki rəhbərlik Təhsil Nazirliyinə həvalə edildi. Bu fərmanla təhsil prosesində baş verən hərc-mərclik aradan qaldırıldı. Təhsil vahid metodik mərkəzdən idarə edilməyə başlandı.

Təhsilə ayrılan dövlət vəsaitinin 90-cı illərin ikinci yarısından başlayaraq ilbəl artırılması ilə əlaqədar ali məktəblərə qəbul da artırıldı. Yeni ali məktəblər yaradıldı. Artıq 2000/2001-ci tədris ilində respublikamızda 119,7 mindən çox tələbənin təhsil aldığı 43 ali məktəb fəaliyyət göstərirdi. Bu ali məktəblərdən 25-i dövlət təhsil müəssisəsi, 18-i isə özəl ali məktəblər olmuşdur. Dövlət ali məktəblərində 91 mindən çox tələbə təhsil alırdı.

Müstəqilliyin ilk illərində Azərbaycan ali təhsilində baş verən böhran vəziyyəti Bakı Dövlət Universitetindən də yan keçməmişdi. Ancaq universitetin kollektivi bu böhrandan çıxmağı bacardı. Ulu öndər Heydər Əliyev hakimiyyətə gəldikdən sonra bütün ali məktəblərdə, o cümlədən Bakı Dövlət Universitetində baş verən böhran vəziyyəti təcridən aradan qalxdı, universitet öz ənənəvi iş rejiminə qayıtdı. Tədris prosesinin təşkilində, elmi-tədqiqat işlərində əhəmiyyətli irəliləyişlər baş verdi. Universitet təhsil sahəsində aparılan islahatların səmərəli təşkilində öncül mövqe tuturdu.

Müstəqillik illərində ulu öndər Heydər Əliyev Bakı

Dövlət Universitetini həmişə diqqət mərkəzində saxlamış, onu Azərbaycan ali məktəblərinin bayraqdarı hesab etmiş, universitetin məzunu olmağı ilə fəxr etdiyini bildirmişdir.

BDU-nun çoxminlik kollektivi Heydər Əliyev kimi dünyəvi şəxsiyyət yetişdirməsi ilə qürur hissi keçirir. Heydər Əliyevin universitetdə təhsil aldığı illərdə və respublikaya rəhbərlik etdiyi dövrdə universitetlə əlaqələri Bakı Dövlət Universitetinin şanlı tarixinin böyük və əlamətdar bir mərhələsini təşkil edir.

Bakı Dövlət Universitetinin tərəqqi və inkişafının ən məhsuldar dövrü olan son 30 il məhz onun adı və fəaliyyəti ilə qırılmaz tellərlə bağlıdır. Məhz buna görədir ki, Bakı Dövlət Universitetinin çoxminlik qədirbilən kollektivi öz böyük məzununun xatirəsini daim əziz tutur. Bakı Dövlət Universitetinin Böyük Elmi Şurası 1994-cü il 28 oktyabr tarixli geniş iclasında Azərbaycan xalqı, dövləti, elmi və təhsili qarşısında mühüm xidmətlərinə görə Heydər Əlirza oğlu Əliyevə universitetin Fəxri doktoru adı verilməsi haqqında yekdil qərar qəbul etmişdir.

Maraqlı bir faktı yada salmaq yerinə düşər ki, AMEA Heydər Əliyevi özünün akademiki seçmək istədikdə o, bunu lazım bilmədi. Ancaq Universitetin Fəxri doktoru adını və onun diplomunu böyük məmnuniyyət hissi ilə qəbul etdi.

Müstəqillik illəri Bakı Dövlət Universitetinin tarixində intibah dövrü kimi xarakterizə edilir. Bu dövr 1999-cu ildə ulu öndər Heydər Əliyevin sərəncamı ilə rektor təyin edilmiş, Əməkdar elm xadimi, akademik A.M.Məhərrəmovun adı ilə bağlıdır. Böyük təşkilatçı və istedadlı alim olan

A.M.Məhərrəmov rektor təyin edildiyi ilk gündən bütün bilik və bacarığını, daxili enerjisini və potensial imkanlarını döğma universitetin tərəqqisinə, təhsil sisteminin yüksəldilməsinə və təkmilləşdirilməsinə istiqamətləndirdi və bu təhsil ocağını beynəlxalq standartlara cavab verən dünya universitetləri sırasına çıxara bildi. A.M.Məhərrəmov sözün əsl mənasında çoxsaylı kollektivi vahid bir orqanizm kimi hərəkətə gətirdi və onun ahəngdar mexanizm kimi zərgər dəqiqliyi ilə sistemli və fasiləsiz fəaliyyətinə, hamını bir nəfər kimi universitetin tədris-metodik, elmi-tədqiqat işinə cəlb etməyə nail oldu. Qısa zaman çərçivəsində universitetin tədris-maddi bazası xeyli möhkəmləndi. Məhz XX əsrin son illəri və XXI əsrin əvvəllərində təhsilin, elmin inkişafı sahəsində universitetin qazandığı nailiyyətləri əvvəlki onilliklər boyu əldə edilmiş nailiyyətlərlə müqayisə etsək, o zaman qazanılan uğurlar daha aydın görünər. Son illərdə Bakı Dövlət Universitetinin maddi-texniki bazası xeyli möhkəmləndirilmiş, geniş abadlıq işləri aparılmış, idman kompleksi, örtülü stadion, dünya standartlarına cavab verən üzgüçülük hovuzu tikilib istifadəyə verilmiş, tədris binaları demək olar ki, yenidən qurulmuş, böyük mədəniyyət və istirahət parkını xatırladan universitet şəhərciyi yaradılmışdır. Universitetin yeməxanası yenidən qurulmuş, bütün tədris korpuslarında professor-müəllim heyətinə, tələbələrə və universitet əməkdaşlarına yüksək xidmət göstərən bölmələr yaradılmışdır. Professor-müəllim heyəti üçün yaradılmış ayrıca yeməxana xüsusilə təqdirəlayiqdir. Aparılan əsaslı təmirdən sonra demək olar ki, universitetin tədris korpusları dünya stan-

dartlarına cavab verir.

Son zamanlar Bakı Dövlət Universitetində dünya elm və tədrisinin son nailiyyətlərini öyrənməyə imkan verən elmi laboratoriyalar və kafedralar, bütün tədris binalarında zəngin kitabxanalar və oxu zalları yaradılmış, universitetin fundamental kitabxanasının maddi bazası zənginləşmiş, kitab fondu xeyli çoxalmışdır. Mövcud tədris və elmi laboratoriyalar dünya standartlarına cavab verən ən müasir avadanlıqla təchiz edilmişdir.

Təhsilin kompüterləşdirilməsi və tələbələrin kompüter savadına yiyələnməsinin mühüm rolunu nəzərə alan universitet rəhbərliyi universitetdə lokal kompüter şəbəkəsinin internetə çıxışını təmin etmiş, müəllim və tələbələrin dünya virtual sisteminə qoşulması üçün əlverişli şərait yaratmışdır.

Son illərdə görülən təqdirəlayiq işlərdən biri də 1500 kv.m. sahəsi olan, 1 milyon yarım ABŞ dolları dəyərində yeni avadanlıqla təmin olunmuş Bakı Universiteti Nəşriyyatının yenidən qurulmasıdır. Bu, universitetin kollektivi üçün qiymətli hədiyyədir. Geniş çap imkanlarına malik olan bu nəşriyyat ildə onlarla dərslik, dərs vəsaiti, metodik göstəriş, proqram nəşr edir ki, bu da təhsil islahatının keçirildiyi dövrdə tədris prosesinin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə xidmət edir.

Müstəqillik illərində Bakı Dövlət Universitetinin beynəlxalq əlaqələri genişlənmiş, universitet dünya təhsil sistemində sürətlə inteqrasiya edilməyə başlamışdır. Hazırda universitetdə Boloniya təhsil sisteminə qoşulmaq üçün böyük islahatlar aparılır, biologiya, jurnalistika, şərqşünaslıq, filo-

logiya, hüquq, beynəlxalq münasibətlər və beynəlxalq hüquq fakültələrində bu proses uğurla tətbiq edilir.

Bu illərdə Bakı Dövlət Universitetinin böyük başəri əhəmiyyətə malik xidmətlərindən biri də dünyanın onlarla ölkəsi üçün yüksək ixtisaslı mütəxəssis kadrlar hazırlamasıdır. Xarici ölkələr üçün kadr hazırlığı 1968-ci ildən başlamış, tezliklə SSRİ məkanında xarici ölkələr üçün kadr hazırlığında böyük mərkəzlərdən biri kimi ad-san qazanmış və böyük şöhrət sahibi olmuşdur. Belə ki, 30 il müddətində BDU 51 xarici ölkə üçün (Almaniya, Polşa, Çexiya, Slovakiya, Bolqarıstan, Türkiyə, Misir, Suriya, İordaniya, Əlcəzair, Yəmən, İran, Əfqanıstan, Kuba, Meksika, Çili, Çin, Hindistan, Vyetnam, Cənubi Koreya, Monqolustan və b.) 2 min nəfərdən artıq yüksək ixtisaslı mütəxəssis, o cümlədən 112 elmlər namizədi, 17 elmlər doktoru hazırlamışdır⁶.

Hazırda Bakı Dövlət Universiteti respublikamızın ən böyük təhsil və elm mərkəzi kimi böyük elmi potensiala malikdir. Bakı Dövlət Universitetinin 16 fakültəsində 17.037 tələbə 43 ixtisas üzrə bakalavr, 33 istiqamət, 156 ixtisaslaşma üzrə 1270 magistr təhsil alır.

90 il müddətində universitet 120 mindən artıq yüksək ixtisaslı mütəxəssis hazırlamışdır. İndi universitetin 130-dan artıq kafedrasında 300-ə qədər elmlər doktoru, professor və 800-dən çox elmlər namizədi, dosent fəaliyyət göstərir.

Bakı Dövlət Universitetinin təşkilində, inkişafında idarə edilməsində, onun elm məbədgahına çevrilməsində görkəmli xidmətləri olan fədakar insanlar, elm və təhsil xadimləri olan universitet rektorları: V.İ.Razumovski, N.Da-

videnko, T.A.Şahbazi, E.Ə.Əliyev, S.A.Ələsgərov, Ş.R.Əliyev, M.K.Ələkbərli, A.İ.Qarayev, C.Z.Hacıyev, Y.H.Məmmədaliyev, Ş.F.Mehdiyev, M.Ç. Əliyev, F.M.Bağırzadə, Y.C.Məmmədov, M.E.Qasimov, M.N.Ələsgərov, M.S.Mərdanov, A.M.Məhərrəmov və başqaları mühüm işlər görmüşlər.

Beləliklə, "Xalqımızın milli sərvəti" (H.Əliyev) olan Bakı Dövlət Universitetinin keçdiyi "90 illik tarixi bir yol Azərbaycan təhsilinin, Azərbaycan elminin, Azərbaycan mədəniyyətinin keçdiyi böyük uğurlarla dolu şərəfli bir yoldur".

Universitetin keçdiyi bu şərəfli yola nəzər salarkən məlum olur ki, Bakı Dövlət Universiteti həmişə xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyevin siyasi kursuna, Azərbaycançılıq ideyalarına sadıq olmuşdur.

Müasir şəraitdə Bakı Dövlət Universitetinin bugünkü həyatı ulu öndər Heydər Əliyevin layiqli davamçısı, xalqımızın sevimlisi Azərbaycan Respublikasının möhtərəm Prezidenti sənab İlham Əliyevin daxili və xarici siyasətinə böyük dəstəkdir. Bakı Dövlət Universitetinin yeni tədris korpusunun açılışında çıxış edən möhtərəm Prezident cənab İlham Əliyev demişdir: "Bakı Dövlət Universiteti Azərbaycanın aparıcı təhsil ocağıdır. Burada çox güclü professor-müəllim heyəti vardır və bütün dövrlərdə universitet Azərbaycanda peşəkar kadrların hazırlanması işində çox böyük işlər görmüşdür. Bu gün isə universitet inkişafının yeni mərhələsinə yaşayır".

Beləliklə, bu keşməkeşli yolu böyük qürurla keçən Bakı Dövlət Universiteti hər cür çətinliyə baxmayaraq mətin-

lənmiş, bütün çətinliklərə sinə gərmiş, zaman-zaman inkişaf edərək formalaşmış və bu gün Azərbaycan xalqının böyük bir elm və təhsil məbədgahına çevrilmişdir.

Bu yolda sənə böyük uğurlar diləyirik, doğma və əziz Bakı Dövlət Universiteti! Var ol, yaşa, yarat! Ulu Tanrı köməyin olsun!

I FƏSİL

BAKİ DÖVLƏT UNİVERSİTETİ ELMİ KİTABXANASININ YARANMASI VƏ İLK ONİLLİKDƏ FƏALİYYƏTİ

1.1. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə elmi-mədəni inkişaf

1917-ci il fevralın 27-də Rusiyada fevral burjua demokratik inqilabı qələbə çaldı, çarizm süqut etdi, müvəqqəti hökumət yarandı. 1917-ci il Oktyabr çevrilişindən sonra Bakıda bolşeviklər daha da fəallaşdı və həmin ilin noyabrında Sovet hakimiyyəti elan olundu. Beləliklə, 1917-ci ilin sonları – 1918-ci ilin əvvəllərində Bakı şəhəri bolşevik-daşnak qrupunun isti yuvasına çevrildi. Bolşevik-daşnak hakimiyyəti Azərbaycan xalqının başına böyük bəlalar gətirdi. Ölkənin iqtisadiyyatı, dövlət quruculuğu, idarə üsulu tamamilə dağıldı, hərc-mərclik, anarxiya hökm sürməyə başladı.

Bolşevik-daşnak hökuməti tərəfindən törədilmiş qanlı hadisələrin şahidi olan Azərbaycan ziyalıları, Azərbaycan milli partiya və təşkilatları ölkəni bu bəladan xilas etməyin yeganə yolunu Azərbaycan xalqının düşməninə çevrilmiş, qaniçən bolşevik-daşnak hökuməti olan Bakı Xalq Komissarları Sovetinin məhvində və müstəqil Azərbaycan Cümhuriyyətinin yaranmasında görürdülər. Fədakar insanlar böyük çətinliklə də olsa, bu işin öhdəsindən layiqincə gəldilər.

1918-ci ilin yazında Zaqafqaziyada ictimai-siyasi vəziyyət olduqca gərginləşmiş, siyasi böhrana gətirib çıxarmışdı. Ölkəni idarə etməli olan Zaqafqaziya Seyminin və hökumətin daxilində ziddiyyətlər daha da dərinləşmişdi.

May ayının 26-da Zaqafqaziya Seyminin sonuncu iclası keçirildi. Gürcüstanın federasiyadan çıxmaq haqqında bəyanatından sonra Zaqafqaziya Seymi buraxıldı. 1918-ci il mayın 27-də Seymin Azərbaycan fraksiyası özünün iclasını keçirdi və Milli Şuranın yaradılması haqqında qərar qəbul etdi. M.Ə.Rəsulzadə Milli Şuranın sədri, Həsən bəy Ağayev və Mirhidayət Seyidov müavinləri seçildilər. 1918-ci il mayın 28-də Milli Şura Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini elan etdi, «İstiqlal Bəyannaməsi» qəbul edildi.

Cəmi altı maddədən ibarət olan «İstiqlal Bəyannaməsi» gənc milli hökumətin Konstitusiyası rolunu oynadı. «İstiqlal Bəyannaməsi»ndə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin daxili və xarici siyasətinin başlıca prinsipləri göstərilmişdi.

İstiqlal Bəyannaməsində deyilirdi:

1. Azərbaycan tam hüquqlu müstəqil dövlətdir. Cənubi Qafqazın Cənub və Şərq hissələrindən ibarətdir. Ali hakimiyyət Azərbaycan xalqına məxsusdur.

2. Müstəqil Azərbaycanın siyasi quruluş forması Xalq Cümhuriyyətidir.

3. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti beynəlxalq birliyin üzvləri ilə, xüsusən həmsərhəd xalqlar və dövlətlərlə dostluq əlaqələri yaradacaq.

4. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti öz sərhədləri daxilində millətindən, dinindən, ictimai vəziyyəti və cinsindən

asılı olmayaraq bütün vətəndaşlarına tam vətəndaşlıq və siyasi hüquqlar verir.

5. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti onun ərazisində yaşayan bütün xalqların sərbəst inkişafına şərait yaradacaq.

6. Məclisi-Müəssisin çağırılmasına qədər Azərbaycanda ali hakimiyyət xalqın səsvermə yolu ilə seçdiyi Milli Şura və Milli Şuranın qarşısında cavabdeh olan müvəqqəti hökumət sayılır»⁸.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti bu aktla özünü həm daxili, həm də xarici siyasət sahəsində demokratik və humanitar tipli siyasi məqsədləri olan bir dövlət kimi müəyyənləşdirdi. AXC-nin yaranması Azərbaycan xalqının ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi və mədəni həyatında böyük əhəmiyyəti olan mütərəqqi hadisə idi. Bir əsrdən də əvvəl itirilmiş dövlət müstəqilliyinin bərpası xalqımızın tarixində mühüm hadisə, tarixi inkişaf prosesinin qanunauyğun nəticəsi oldu. Milli qurtuluş uğrunda uzun və ağır mübarizənin çox mühüm mərhələlərindən biri başa çatdı.

Həmin gün Milli Şura F.Xoyskinin başçılığı ilə Müvəqqəti Hökumətin tərkibini təsdiq etdi. İlk milli hökumət yaradıldı. May ayının 30-da Müvəqqəti Hökumətin başçısı F.Xoyski müstəqil Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaradılması haqqında məlumatı radioteleqrafla xarici ölkələrin başçalarına və dünyanın siyasi mərkəzlərinə çatdırdı.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranması haqqında xəbər xalqımız tərəfindən böyük sevincə qarşılandı. Əsrlərdən bəri arzusunda olduğu müstəqilliyini qazanan Azərbaycan xalqı bu dövlətin ətrafında sıx birləşdi və onun

müdafiəsinə qalxdı.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranmasını xalqımızın istiqlal mübarizəsi tarixində çox mühüm hadisə hesab edən ümummilli liderimiz Heydər Əliyev yazırdı: «Həmin dövrdə yaranmış Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti qısa müddət ərzində həyata keçirdiyi ciddi tədbirlər sayəsində bütün dövlətçilik atributları – öz parlamenti, hökuməti, ordusu və pul vahidi olan müstəqil, suveren bir dövlətə çevrildi. O, bütün dövlətçilik göstəricilərinə və prinsiplərinə görə Şərqdə ilk demokratik respublika idi. Azərbaycan Milli Şurasının qəbul etdiyi tarixi bəyannamə yeni yaranmış Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin daxili və xarici siyasətinin başlıca prinsiplərini bütün dünyaya bildirdi»⁹.

1918-ci il iyunun 16-da Azərbaycan Milli Şurası və hökuməti doğma vətənə – Gəncəyə köçürüldü. Azərbaycan hökuməti 1918-ci il iyun ayının 19-da ölkədə yaranmış gərginliyi nəzərə alaraq ölkə ərazisində hərbi vəziyyət elan etdi. Azərbaycan dövlətinin qarşısında ölkənin ərazi bütövlüyünü bərpa etmək və Bakını erməni-bolşevik xainlərindən azad etmək kimi çox mühüm vəzifə dururdu.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti yaradıldıqdan sonra Azərbaycan xalqının qəddar düşməni olan erməni millətçilərinin başçılıq etdiyi Bakı XKS nəinki milli Azərbaycan hökumətini tanımadı, əksinə, ona qarşı müharibə elan etməyi qərara aldı. Bakı XKS iyunun 6-da Gəncə üzərinə hücumla başladı. Türk qoşunlarının bilavasitə köməyi ilə yaradılmış Qafqaz İslam Ordusunun döyüşçüləri iyunun 27-də Göyçay istiqamətində gedən ağır döyüşlərdə həlledici qələbə çaldılar.

Erməni daşnak ordusu darmadağın edildi. Bakı Sovetinin məğlubiyyətə uğramış qoşunları sürətlə geri çəkilməyə başladılar. Qafqaz İslam Ordusu hücumlarını davam etdirərək Bakı istiqamətində irəliləyirdi. Bakını azad etmək vacib idi. Çünki Bakını yandırmaq barədə alçaq Şaumyanın gizli planları var idi. Azərbaycan milli ordusu qardaş türk ordusu ilə birlikdə uğurlu hərbi əməliyyatlar keçirir, dalbadal Azərbaycan bölgələrini erməni silahlılarından təmizləyirdi. İyul-avqust aylarında Ağsu, Kürdəmir, Şamaxı, Qarasu, Hacıqabul, Ələt, Sanqaçal azad edildi. Ağır döyüşlərdən sonra milli ordu hissələri sentyabrın 12-dən 15-nə keçən gecə Bakıya daxil oldu. Bakı azad edildi, Azərbaycanın daimi və əbədi paytaxtına çevrildi. Bakının azad edilməsində general-leytenant Nuru Paşa başda olmaqla qardaş türk əsgər və zabitlərinin böyük xidmətləri olmuşdur. Azərbaycan əhalisi onları böyük xilaskar kimi, hörmətlə qarşıladı. Doğma türk qardaşlarının Azərbaycan xalqının olduqca ağır, həlledici günündə köməyə gəlməsi, Bakını erməni daşnaklarından xilas etməsi Azərbaycan dövlətçiliyinin müqəddəratını, müstəqilliyinin bərqərar olmasını təmin etdi. Türk qoşunlarının bu xilaskarlıq missiyası heç zaman qədərbilən xalqımızın qəlbindən silinməyəcək. Bakı azad edildikdən sonra 1918-ci il sentyabrın 17-də Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin milli hökuməti Gəncədən Bakıya köçdü. Bakının azad edilməsi Azərbaycanın həyatında böyük siyasi hadisə idi. Məhz Bakının azad olunması həm Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü təmin etdi, həm müstəqil Azərbaycan hökumətinin gələcək inkişafına və bütün dünyada müstəqil bir dövlət kimi tanın-

masına şərait yaratdı, həm də onun hərbi qüdrətini nümayiş etdirdi.

Azərbaycan hökuməti hələ Gəncədə ikən dövlət quruculuğu işinə başlamış, dövlət idarələrinin ixtisaslı kadrlarla təmin edilməsi üçün xüsusi tədbirlər planı hazırlamışdı. Azərbaycan Nazirlər Şurası 1918-ci il iyulun 27-də Azərbaycan (türk) dilinin dövlət dili elan edilməsi haqqında fərman verdi. Bu fərman Azərbaycan xalqı tərəfindən böyük ruh yüksəkliyi ilə qarşılandı. Həmçinin ölkədə həyata keçirilən tədbirlər nəticəsində müstəqil Azərbaycan dövlətinin atributları olan dövlət gerbi, bayrağı və himni qəbul edildi. Respublikanın bayrağı haqqında danışan M.Ə.Rəsulzadə deyirdi: «Bu bayraq türk milli mədəniyyətini, Avropa demokratiyasını və islam sivilizasiyasını özündə təcəssüm etdirir».

Azərbaycan hökumətinin 1918-ci il iyun-iyul aylarındakı fəaliyyəti xüsusilə diqqətəlayiq olmuşdur. Azərbaycanda hərbi vəziyyət elan olunmuş, milli ordunun yaradılması üçün fərman imzalanmışdı. Azərbaycan milli hökuməti məhz bu dövrdə respublikanı iqtisadi, ictimai-siyasi böhrandan çıxarmaq, ölkədə baş alıb getməkdə olan iqtisadi tənəzzülün qarşısını almaq, neft sənayesində və kənd təsərrüfatında olan geriliyi aradan qaldırmaq üçün əməli tədbirlər həyata keçirməyə başladı.

Azərbaycan hökuməti 1918-ci il 5 oktyabr tarixli qərarı ilə neft sənayesinin, ticarət donanmasının və neft sənayesi ilə bağlı digər sahələrin milliləşdirilməsi haqqında bütün Bakı XKS-nin dekret və sərəncamlarını ləğv etdi. Həmin müəssisələr qeyd-şərtsiz öz əvvəlki sahiblərinə qaytarıldı. Höku-

mət neft sənayesindən əldə edilən gəlirin hesabına əhalinin vətəndaş müharibəsi illərində olduqca zəifləmiş maddi-rifah halını yaxşılaşdırmağa çalışır, dağılmış sənayeni, zavod və fabrikləri bərpa edirdi. 1919-cu ildə Ələt-Culfa dəmiryolunun tikintisinə başlanılmışdı və suvarma işlərini yaxşılaşdırmaq üçün tədbirlər görülürdü. 1918-1919-cu illərdə dövlətin daxili siyasətində aqrar məsələ mühüm yer tuturdu. Dövlət Azərbaycanın aqrar ölkəsi olduğunu nəzərə alaraq öz fəaliyyəti dövründə aqrar islahatların keçirilməsinə xüsusi diqqət yetirmiş, parlament qanun qəbul etmişdi. Kəndlilər dövlətin aqrar siyasətini və aparılan islahatları bəyənirdi.

Müstəqil Azərbaycan dövlətinin 1918-1920-ci illərdəki fəaliyyətində ordu quruculuğu mühüm yer tutmuşdu. 1918-1920-ci illərdə Azərbaycanın ətrafında baş verən siyasi proseslər bir daha göstərirdi ki, güclü nizami ordu olmadan dövlətin müstəqilliyini qoruyub saxlamaq mümkün deyildir. Məhz buna görə Azərbaycan dövləti yarandığı ilk gündən güclü ordu yaratmağı öz qarşısına məqsəd qoymuşdu.

1920-ci ilin əvvəllərində müstəqil dövlətimizin 40 min nəfərlik nizami ordusu var idi ki, onun da 30 min nəfərini piyadalar, 10 min nəfərini süvari qoşunlar təşkil edirdi.

Azərbaycan milli hökuməti öz fəaliyyəti dövründə hər cür çətinliyə baxmayaraq, dövlət quruculuğu və iqtisadiyyat sahələrində əhəmiyyətli işlər görməklə yanaşı, mədəni quruculuq sahəsində də mühüm nailiyyətlər əldə etmişdi.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti xalqın milli özünüdərkində, milli şüurunun oyanmasında mühüm rolu olan milli mədəniyyətin, təhsilin, ədəbiyyat və incəsənətin inkişaf etdi-

rilməsinə xüsusi diqqət vermişdir. Ona görə də Cümhuriyyətin təşkil etdiyi ilk hökumətin tərkibində Xalq Maarif Nazirliyi öncül yerlərdən birini tuturdu. Maarif və mədəniyyət işləri haqqında danışarkən hökumətin başçısı Fətəli Xan Xoyski deyirdi: «Bu, cəmiyyətin elə bir hissəsidir ki, dövlətin bazisi, ictimai həyatı bunsuz qurula bilməz»¹⁰. Bu fikri Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin proqramı kimi də qəbul etmək olar.

Məhz buna görədir ki, hökumət bu vəzifəyə ən görkəmli dövlət xadimlərindən, Xalq Cümhuriyyətinin yaratıcılarından biri olan Nəsim bəy Yusifbəyliyə təyin etmişdir. Mədəniyyət və maarif sahəsində keçmiş hökumətlərdən cümhuriyyətə olduqca pis miras qalmışdı. Təhsil sistemi bərbad vəziyyətdə idi. Çar Rusiyası dövründə yaranmış təhsil sistemi 1917-ci il Fevral burjuva-demokratik inqilabından sonrakı illərdə tamamilə dağılmış, xüsusilə regionlarda bir çox məktəblər bağlanmağa məruz qalmış, onların maddi-texniki bazası zəifləmiş, böyük maliyyə çətinliyi üzündən müəllimlər öz vəzifələrindən uzaqlaşmışdılar. Əgər 1914-cü ildə Azərbaycanda 73,1 min şagirdi olan 976 məktəb var idisə, 1919-cu ildə onların sayı 666-ya enmişdi ki, bunlardan da cəmi 23-ü orta məktəb idi. İbtidai məktəblərdə 48078, orta məktəblərdə isə 9611 şagird oxuyurdu¹¹. Deməli, 3 il müddətində 310 məktəb azalmışdı. Gənc respublika öz qarşısında ilk növbədə, ləğv olunan, yaxud fəaliyyətini dayandıran məktəbləri bərpa etmək və yeri gəldikcə zəruri ehtiyac duyulan yerlərdə yeni məktəblər açmaq vəzifəsini qoymuşdu. Bu məqsədlə hökumət 1918-ci il avqust ayının 28-də xalq maa-

rifinin – məktəblərin milliləşdirilməsi haqqında sərəncam verdi. Sərəncamın yerinə yetirilməsi böyük çətinliklərlə qarşılaşsa da, xalq maarifi tarixində çox mühüm sənəd kimi, təhsil sisteminin milliləşdirilməsinin əsas siyasəti kimi çox böyük əhəmiyyətə malik oldu. Bu sərəncama görə, bütün ibtidai məktəblərdə təhsil ana dilində – Azərbaycan dilində aparılmalı, rus dilində tədris aparan məktəblərdə isə bütün siniflərdə ana dili məcburi fənn kimi həftədə 3-4 saat keçilməli idi.

Azərbaycan hökuməti yaşlı əhəlinin savadlanmasını təhsil sisteminin tərkib hissəsi hesab edirdi. Ona görə də o, ölkədə kütləvi şəkildə savadsızlığı ləğv kursları və dövlət dili olan Azərbaycan dilinin öyrədilməsi üçün kurslar təşkil edilməsi haqqında qərar qəbul etmişdi.

1919-cu il sentyabrın 27-də qəbul edilmiş qərarla göstərilirdi ki, Xalq Maarif Komissarlığının sərəncamında olan 20 milyon manatlıq fondan yaşlı əhali arasında axşam kurslarında türk dili öyrədən kurslara 351 min manat vəsait ayrılın.

Hər cür maliyyə və kadr çətinliyinə baxmayaraq, hökumət dövlət dili haqqında qərarın ardıcıl olaraq yerinə yetirilməsinə xüsusi diqqət yetirirdi.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin təhsil siyasəti olduqca düşünülmüş, xalqın milli mənafeyinə, azərbaycançılığa xidmət edən, ölkəmizin təhsil və elmi potensialını daim inkişaf etdirməyə yönələn kompleks bir siyasət idi. Bu siyasətin əsasında Azərbaycan dilinin hərtərəfli öyrənilməsi, bütün dövlət idarələrində Azərbaycan dilinin tətbiq edilməsi,

diplomatik yazışmalarda Azərbaycan dilindən istifadə edilməsi dururdu.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin siyasətində ibtidai, orta, orta ixtisas məktəblərinin təşkili ilə yanaşı, ali məktəblərin açılmasına da xüsusi diqqət yetirilirdi. Ali məktəblərin təşkili dafələrlə parlamentin və hökumətin müzakirə obyektinə olmuşdu.

Bakıda Pedaqoji İnstitutun açılması haqqında Maarif Nazirliyi tərəfindən qanun layihəsi işlənib hazırlanmışdı. Həmçinin Bakı Musiqi Məktəbinin bazasında Konservatorianın yaradılması barədə hökumətin fikirləri gündəliyə gəlmişdi. Lakin iqtisadi və maliyyə çətinlikləri ancaq Bakı Dövlət Universitetinin açılmasına imkan verdi. Bakı şəhərində Azərbaycanın ilk ali məktəbi olan Bakı Dövlət Universitetinin yaranması haqqında fikrin parlament müzakirələrində birmənalı qarşılanmamasına, universitetin təşkili əleyhinə mühafizəkar səslər ucalmasına baxmayaraq, hökumət öz qərarında ısrarlı idi.

Uzun müzakirələrdən sonra parlament 1919-cu il sentyabrın 1-də Bakı şəhərində Dövlət Universitetinin təsis edilməsi haqqında qanun qəbul etdi¹². Bu qərarı səbirsizliklə gözləyən universitetin ilk rektoru V.İ.Razumovski yazırdı: «Azərbaycan öz maarif ocağını yaratdı. Türk xalqının tarixinə yeni parlaq səhifə yazıldı. Avropa ilə Asiyanın qovşağında yeni məşəl yandı. Bu böyük tarixi hadisənin şahidləri kimi biz özümüzü xoşbəxt hiss edirik».

Bu xeyirxah rus aliminin dediklərində böyük həqiqət və uzaqgörənlik var idi. Universitetin yaranması bütün Şərqi

də mühüm hadisə olmaqla Azərbaycan xalqının mədəni həyatında parlaq səhifənin başlanğıcı, onun gələcək inkişafının əsas amili idi. Bakı Dövlət Universiteti Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin xalqımıza böyük yadigarıdır.

Xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyev bu məsələdən danışarkən yazır: «Azərbaycan xalqının XX əsrin əvvəllərindən başlamış kütləvi şəkildə maariflənməsi, savadlanması prosesində Bakı Dövlət Universitetinin açılması əlamətdar tarixi bir hadisə olmuşdur. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti hökumətinin təşəbbüsü ilə Azərbaycanda ilk ali təhsil ocağının yaranması o dövrdə gedən tarixi proseslərdən doğan bir zərurət idi... Bakı Dövlət Universitetinin əsasını qoyanların, onun inkişafına təkan vermiş insanların əməyini daim yüksək qiymətləndirərək onların xatirəsini böyük minnətdarlıq və ehtiram hissi ilə yad edirəm»¹³.

Parlamentin qəbul etdiyi qanunda universitetin 4 fakültədən: tarix-filologiya, fizika-riyaziyyat, hüquq və tibb fakültələrindən ibarət olduğu göstərilmişdi. Qanunda həmçinin 1 sentyabr 1919-cu ildən başlayaraq təqdim edilən birillik ştat və smeta təsdiq edilmiş, universitet komissiyasına isə 3 il müddətinə rektor və dekanları dəvət edib təsdiq etmək icazəsi verilmişdi. Həmçinin universitetin tədris və digər təsərrüfat xərcləri üçün 1919/20-ci dərslərdə 1085750 manat pul buraxılması məsləhət görüldü. Bundan əlavə, qanunda universitetə avadanlıq almaq üçün əlavə 5 milyon manat vəsait ayrılırdı. Bütün fakültələrdə türk (Azərbaycan) dilinin icbari fənn kimi tədris edilməsi xüsusi göstərilirdi¹⁴.

1919-cu il sentyabrın 15-də universitet komissiyasının

son iclası oldu. İclasda Müvəqqəti Şura və Universitet İdarə Heyəti yaradıldı. 1919-cu il noyabrın 15-i universitetdə birinci dərs günü elan edildi.

Bakı Dövlət Universitetinin ilk rektoru professor V.İ.Razumovski, tibb fakültəsinin dekanı professor Levin, tarix-filologiya fakültəsinin dekanı isə N.A.Dubrovski təyin olundular.

Universitetdə dərs demək üçün yüksək ixtisaslı kadrlar çatışmadığından Moskvadan və Rusiyanın digər böyük şəhərlərindən görkəmli alim və professorlar dəvət edildi. İlk tədris ilində universitetdə cəmi 877 nəfər tələbə təhsil alırdı. Tələbələr içərisində azərbaycanlıların sayı olduqca az idi. Tarix-filologiya fakültəsinin 509 nəfər tələbəsindən yalnız 12-si azərbaycanlı idi. Tibb fakültəsinə 10 nəfər azərbaycanlı qızın qəbul edilməsi böyük hadisə idi.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti özünün yaratmış olduğu elm və təhsil məbədgahının bəhrəsini görməyə də, bu möhtəşəm elm ocağı Azərbaycan xalqının taleyində çox mühüm hadisə oldu. Xalqımızın gələcək inkişafında, gələcək nəsillərin yetişməsində sönməz mayak rolunu oynadı.

1920-ci ilin əvvəllərində Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti özünün ən ağır günlərini yaşayırdı. Ölkədə iqtisadi çətinliklərlə yanaşı, hökumətə qarşı mübarizə aparan bolşeviklər siyasi vəziyyəti daha da gərginləşdirirdilər. Daxildən hökuməti tətillərlə, xaricdən isə hərbi müdaxilə ilə hədələyirdilər.

1920-ci il aprelin 27-də XI Qızıl Ordu Azərbaycan ərazisinə soxulub Bakıya doğru irəliləməyə başladı. XI ordunun Azərbaycana hücumu ilə gündüz saat 12-də AK(b)P

MK və RK(b)P Qafqaz Diyar Komitəsinin Bakı bürosu adından hakimiyyəti təhvil vermək haqqında Azərbaycan Parlamentinə ultimatum verildi. Azərbaycan Parlamenti axşam saat 11-də hakimiyyətin Azərbaycan Kommunist Partiyasına verilməsi haqqında qərar qəbul etdi. Beləliklə, 23 ay fəaliyyət göstərən Azərbaycan Milli Hökuməti 1920-ci il aprelin 27-də XI ordunun süngülərinin təzyiqi altında hakimiyyəti bolşeviklərə təhvil verdi. Müstəqil Azərbaycan Cümhuriyyəti süqut etdi.

Xalqımızın tarixində və taleyində mühüm hadisə olan Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti itirilmiş dövlətçilik ənənələrini qısa bir müddətdə bərpa etməklə öz hökuməti, parlamenti, milli ordusu, pul vahidi olan dünyəvi demokratik respublikaya çevrilmişdi. Dünya dövlətlərinin əksəriyyəti tərəfindən tanınan Azərbaycan artıq beynəlxalq nüfuz qazanmışdı.

Milli dövlətçiliyimizin tarixi nailiyyəti olan Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti qısa ömür yaşasa da, xalqımızın əzəli arzusu olan müstəqillik ideyalarının gələcəkdə gerçəkləşməsi üçün zəngin ənənələr formalaşdırdı, milli ideologiyanın, Azərbaycançılıq ideologiyasının inkişafının elmi əsaslarını yaradıb yadigar qoydu.

1920-ci ilin aprelində Azərbaycanda Sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonra Bakı Dövlət Universiteti öz fəaliyyətini yeni şəraitdə davam etdirməyə başladı.

Azərbaycan Sovet hökuməti ölkədə xalq maarifini yenidən qurmaq, ali təhsil sistemini canlandırmaq üçün mühüm tədbirlər həyata keçirməyə başladı. Belə tədbirlər içəri-

sində yenidən fəaliyyətə başlamış, Azərbaycanın ilk ali təhsil müəssisəsi olan Bakı Dövlət Universitetinin fəaliyyətini canlandırmaq üçün görülən tədbirlər: universitetin maddi-texniki bazasını möhkəmləndirmək, yüksək ixtisaslı kadr korpusu yaratmaq, tələbə qəbulunu artırmaq, yeni fakültələr və ixtisaslar açmaq, universitetin bir nömrəli laboratoriyası olan elmi kitabxana yaratmaq mühüm əhəmiyyət kəsb edirdi.

1.2. Bakı Dövlət Universiteti Kitabxanasının yaradılması və maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi

Azərbaycanda 20-ci illərin əvvəllərindən fəaliyyətə başlayan ilk elmi kitabxana Bakı Dövlət Universitetinin Kitabxanası olmuşdur. Bakı Dövlət Universitetinin yaradılması Azərbaycan Demokratik Respublikasının ən böyük xidmətlərindən biri idi. Məhz buna görədir ki, Bakı Dövlət Universitetini «Azərbaycan xalqının, Azərbaycan Respublikasının milli sərvəti, milli iftixarı» kimi qiymətləndirən ulu öndər Heydər Əliyev yazır: «Bakı Dövlət Universitetinin yaradılmasında ilk Azərbaycan Demokratik Respublikasının böyük xidmətləri olmuşdur»¹⁵.

1919-cu ilin noyabrında fəaliyyətə başlayan BDU-nun öz işini müvəffəqiyyətlə yerinə yetirməsinə 20-ci illərin ab-havası ciddi təsir etdi. 1920-ci ilin aprelində XI ordu Azərbaycanı işğal etdi, xalqımız öz müstəqilliyini itirdi. Demokratik Respublikanın süqutu, Azərbaycanda Sovet hakimiyyətinin qurulması universitetin fəaliyyətinə öz təsirini

göstərdi. Universitet yeni tarixi şəraitdə, yeni siyasi quruluşda fəaliyyət göstərməli oldu.

Bakı Dövlət Universiteti təşkil edilərkən onun iki fakültəsi: tibb və tarix-filologiya fakültəsi var idi. Tarix-filologiya fakültəsinin tərkibində üç şöbə – tarix, filologiya və Şərq şöbələri fəaliyyət göstərirdi. Artıq 1919-cu ilin noyabrında təşkilatı işlər qaydaya salınmış, Universitet Elmi Şurasının ilk iclasında onun professor-müəllim heyətinin tərkibi təsdiq edilmişdi. Yeni təsis edilmiş universitetin professor-müəllim heyəti 44 nəfərdən – 12 professor, 3 dosent və 29 müəllimdən ibarət idi.

15 noyabr 1919-cu ildən sistemli tədris fəaliyyətinə başlayan universitet birinci kurslara qəbul aparmaqla öz tələbə korpusunu yaratmağa müvəffəq oldu. Sevindirici hal idi ki, tələbələr sırasına qəbul edilən abituriyentlərdən 297 nəfəri azərbaycanlı idi.

1920/1921-ci tədris ilində universitet özünün üçüncü fakültəsini fizika-riyaziyyat fakültəsini yaratdı. Fizika-riyaziyyat fakültəsinin təşkili universitetin tədris və elmi potensialını daha da artırdı, buraya yeni elmi qüvvələrin gəlməsinə səbəb oldu, ali məktəb öz fəaliyyətini gündən-günə genişləndirməyə başladı. 1922-ci ildə universitetin tərkibində daha yeni bir fakültə – şərqşünaslıq fakültəsi fəaliyyətə başladı. Bu fakültə tarix-filologiya fakültəsinin Şərq şöbəsinin bazasında yaradılmışdı, iki şöbəsi – tarix və dil şöbələri var idi. Dil şöbəsi sonralar iki şöbəyə – türk dili və İran dili şöbələrinə bölünmüşdü. Xalq Maarif Komissarlığının göstərişi ilə şərqşünaslıq fakültəsinin tərkibindən tarix şöbəsi götürüldü.

1928-ci ildə isə şərq fakültəsinin nəzdində etnoqrafiya şöbəsi yaradıldı.

1923-cü ildə tarix-filologiya fakültəsi yenidən təşkil edildi. Bu fakültə üç şöbəsi olan ictimai elmlər fakültəsinə çevrildi. Fakültənin dil, ictimai-tarix və hüquq şöbələri xeyli genişlənmiş, tələbə qəbulu artırılmış, elmi potensialı möhkəmləndirilmişdi. Bu dövrdə respublikada xalq təhsilinin inkişafı ilə əlaqədar olaraq müəllim kadrlara böyük tələbat əmələ gəlmişdi. Pedaqoji kadrlara olan ehtiyacı ödəmək məqsədilə 1924-cü ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin fizika-riyaziyyat və ictimai fakültəsinin bazasında üç şöbədən – ictimai, riyaziyyat və təbiət şöbələrindən ibarət pedaqoji fakültə yaradıldı.

1926-cı ildə Azərbaycan Xalq Komissarları Soveti ölkədə pedaqoji kadrların hazırlanması işini daha da təkmilləşdirmək məqsədi ilə Azərbaycan Kişi Pedaqoji İnstitutunu və Azərbaycan Qadın Təربiyəsi İnstitutunu universitetin pedaqoji fakültəsinə birləşdirdi. Burada əsas məqsəd pedaqoji kadrların hazırlanması keyfiyyətini daha da yaxşılaşdırmaq idi. Bu mühüm işin öhdəsindən ancaq yüksək elmi potensiala və hərtərəfli professor-müəllim heyətinə malik Bakı Dövlət Universiteti gələ bilərdi.

1929-cu ildə respublikada müəllim kadrlarına olan böyük tələbatla əlaqədar universitetdə iki bölməsi–Azərbaycan və rus bölməsi olan qiyabi pedaqoji fakültə yaradıldı. Qiyabi pedaqoji fakültənin 4 şöbəsi – məktəb, fiziki-texniki, Azərbaycan dili və ədəbiyyatı, rus dili və ədəbiyyatı şöbələri var idi.

1928/1929-cu tədris ilində universitetdə yeni bir fakültə – hüquq fakültəsi yaradıldı. Bütün bu fakültələrlə yanaşı, Bakı Dövlət Universitetinin yanında 1920-ci ildə yaradılmış fəhlə fakültəsi fəaliyyət göstərirdi. Dövlət fəhlə fakültəsinin işinə xüsusi diqqət yetirirdi. Fəhlə fakültəsinin tələbə kontingenti ilbəlil çoxalırdı. Fəhlə fakültəsinin tələbələri içərisində azərbaycanlılar əksəriyyət təşkil edirdi. Burada dərslər əsasən Azərbaycan dilində aparılırdı.

1920-ci ildə universitetdə nəşriyyatın əsası qoyuldu və 1921-ci ildən «Bakı Universitetinin xəbərləri» nəşrə başladı. Bu, respublikada ilk elmi mətbu orqan idi. «Xəbərlər»in dörd şöbəsi – təbiətşünaslıq və tibb, ictimai elmlər, şərqşünaslıq və hüquq şöbələri var idi. Belə bir faktı qeyd etmək yerinə düşər ki, universitet özünün birinci onilliyində 500 çap vərəqi həcmində əsər, jurnal, salnamə və məcmuə buraxmışdı. Elmi əsərlərdən başqa universitet 1923-1930-cu illərdə çox qiymətli kitablar nəşr etməyə müvəffəq olmuşdu. Məsələn, burada E.A.Paxomovun «Azərbaycan tarixinin qısa kursu» (Bakı, 1923); A.V.Baqrinin «Azərbaycan bibliografiyası üçün materiallar» (I-III buraxılışlar); yenə də onun III buraxılışa aid «Predmet göstəriciləri» (Bakı, 1924); A.O.Makovelskinin «Demokrit: həyatı və təlimi» (Bakı, 1926), yenə də onun «V.İ.Lenin adına Azərbaycan Dövlət Universiteti: birinci onillik» (Bakı, 1930); «Elmi nəşrlər. 1919-1930» (Bakı, 1930) və s. kitablar nəşr edilmişdi. Bakı Dövlət Universitetinin nəşriyyat fəaliyyəti ilə respublikamızda elmi ədəbiyyat nəşrinin əsası qoyulmuşdu.

Qısa müddətdə Bakı Dövlət Universitetinin hörməti və

nüfuzu artdı. Artıq 20-ci illərin axırlarında Bakı Dövlət Universiteti böyük elmi potensiala malik yüksək ixtisaslı kadr hazırlayan təhsil və elm məbədgahına çevrilmiş, Azərbaycan təhsilinin, elminin, mədəniyyətinin inkişafında həlledici rol oynamağa başlamışdı.

Bakı Dövlət Universitetinin fəaliyyətinin ilk illərində əldə etdiyi elmi-mədəni nailiyyətlərdən biri onun zəngin və nadir kitab fonduna malik əsaslı kitabxanasının yaradılması olmuşdur. Bəşəriyyətin elm və mədəniyyət tarixindən məlum olduğu kimi, heç bir təhsil və elmi müəssisə kitabxanasız fəaliyyət göstərə bilməz. Kitabxana hər bir təhsil müəssisəsinin, xüsusilə ali məktəblərin və elmi müəssisələrin əsas atributlarından biridir. Təhsil müəssisəsi tələbə və müəllimsiz mövcud olmadığı kimi, kitabxanasız da mövcud ola bilməz. Hər bir ali məktəbin bir nömrəli laboratoriyası kitabxanadır. Məhz buna görə 1919-cu ildə Bakı Dövlət Universitetini yaratmaq, onun nizamnaməsini hazırlamaq üçün təşkil edilmiş komissiya universitet kitabxanasının açılmasını təxirəsalınmaz vəzifə hesab edərək, kitabxana üçün bina tapılmasını, maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsini və kitabxanayı təşkil etmək üçün vəsait ayrılmasını ön plana çəkmişdi. İngilislər universitet üçün ayrılan binanı boşaltdıqdan sonra ticarət məktəbinin binasında kitabxanaya yer ayrıldı və onun təşkili üçün tədbirlər həyata keçirilməyə başlandı.

Universiteti təşkil edən komissiya 2 iyun 1919-cu ildə Şəhər Özünüidarəsinə və Neft Sənayeçiləri Qurultayı Şurasına müraciət edərək Mixaylov şəhər xəstəxanası və Sabun-

çu xəstəxanası nəzdindəki tibb kitabxanalarının universitet kitabxanasına verilməsini xahiş etdi. Komissiya öz xahişini belə əsaslandırıldı ki, Bakıda zəngin elmi kitabxanalar yoxdur və tezliklə xarici ölkələrdən kitablar almaq olduqca çətinidir. Ona görə də kitabxanası olan bütün idarə və müəssisələr Azərbaycan xalqının elm və mədəniyyətinin inkişafında böyük rol oynayacaq bu gənc tədris müəssisəsinə kömək etməyə səy və xeyirxahlıq göstərməlidirlər. Komissiyanın xahişinə cavab olaraq Bakı Şəhər Bələdiyyə İdarəsi Mixaylov xəstəxanası kitabxanasının universitetə birləşdirilməsinə razılıq verdi. Universitet kitabxanasının əsasını təşkil edən Mixaylov kitabxanasının fondu universitetə köçürüldü. Lakin universitetin təşkil edilməsini istəməyən neft sənayeçiləri Sabunçu xəstəxanası kitabxanasının universitetə verilməsi xahişini rədd etdilər. Azərbaycanda sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonra çox qiymətli tibbi ədəbiyyat fondu olan Sabunçu xəstəxanasının kitabxanası da universitet kitabxanasına verildi. 1920-ci ildə tibbə dair kitabların sayı 951 nüsxəyə çatmışdı.

Universitetdə tibb fakültəsi ilə yanaşı, tarix-filologiya fakültəsi də fəaliyyət göstərirdi. Bu fakültə üçün də kitabxana təşkil etmək zərurəti qarşıya çıxmışdı. Tarix və filologiyaya aid ədəbiyyat Azərbaycanda az olduğundan Avropa ölkələrinin mədəni mərkəzlərindən, qonşu Rusiyadan, Türkiyədən və Gürcüstandan ədəbiyyat almaq lazım gəlirdi. 1919-cu ildə Tiflisdən xeyli ədəbiyyat almaq mümkün oldu.

Universiteti təşkil edən komissiya 1919-cu ilin axırlarında Bakı əhalisindən kitab toplamaq məqsədi ilə «Azər-

baycan» qəzeti vasitəsilə xalqa müraciət etdi. Müraciətdə deyilirdi: «Həm tarix-filologiya fakültəsi, həm də tibb fakültəsi üçün ayrı-ayrı şəxslərdə də müəyyən miqdarda kitab tapıla bilər. Buna görə də kitabxana üzrə yardımçı komissiya kitab satmaq istəyənlərə yerli qəzetlər vasitəsilə təklif etmək niyyətindədir ki, təbabətə və tarix-filologiya elmlərinə dair bütün dillərdə olan kitabların siyahısını təqdim etsinlər. Bundan əlavə, komissiya əmindir ki, universitetin xidmət etdiyi böyük mədəni məqsəd naminə digər mədəniyyət mərkəzlərində olduğu kimi, Bakıda da universitetə elmi kitablar bağışlanacağını gözləmək olar»¹⁶.

Bu elandan sonra komissiya Bakı şəhərinin müxtəlif müəssisələrindən və ayrı-ayrı şəxslərdən 120 min manatlıq kitab almağa müvəffəq oldu. Həmçinin bu dövrdə kitabxanaya öz şəxsi kitablarını hədiyyə edən ziyalılar da tapıldı¹⁷.

Universiteti təşkil edən komissiyanın fədakarlığı sayəsində az bir zaman ərzində professor-müəllim və tələbələrin tələbatını ödəyə biləcək zəngin bir kitabxana təşkil etmək mümkün oldu.

1919-cu ildə ilk dəfə olaraq kitabxananın tibb şöbəsi fəaliyyətə başladı. Bu zaman tibbə aid cəmi 212 kitab var idi. Kitabxananın ilk kitabxanaçısı vəzifəsinə qabaqcıl ziyalılardan olan, kitabxana işini yaxşı bilən M.B.Zimina təyin edilmişdi.

1920-ci ilin sentyabrında Azərbaycan Xalq Maarif Komissarlığı universitet kitabxanasını dərsliklər və digər ədəbiyyatla komplektləşdirmək məqsədilə Bakı şəhər 6 saylı məktəbin kitabxanasının universitet kitabxanasına verilməsi

haqqında qərar qəbul etdi, kitabxanaya kitab və avadanlıq almaq üçün 3 milyon manat vəsait ayırdı. 1920-ci ildə isə Bakıda yerləşən XI Ordunun Siyasi İdarəsi universitet kitabxanasına 11 min cild kitab verdi. Bu kitabların ən lazımlıları seçilərək kitabxananın fonduna daxil edildi. Beləliklə, 1920-ci ilin əvvəllərində kitabxananın fondunda 4660 kitab var idi. Kitabxanada tələbələrə və professor-müəllim heyətinə xidmət etmək üçün hələ 1919-cu ilin noyabrında qiraətxana təşkil edilmişdi.

Qiraətxanada əsasən soraq-məlumat ədəbiyyatı, ən çox tələb olunan dərsliklər və dərs vəsaitləri saxlanılırdı. Qiraətxana səhər saat 10-dan axşam saat 10-dək açıq olurdu. Universitetin rəhbərliyi professorların oxunmuş mühazirələrinin mətnlərinin qiraətxanada saxlanılmasına icazə vermişdi. Bu da tələbələrin dərsləri mənimsəməsinə müsbət təsir göstərirdi. Universitetin rəhbərliyi tədris prosesinin keyfiyyətini yüksəltmək və geniş elmi tədqiqat işi aparmaq üçün kitabxananın fəaliyyətini daim diqqət mərkəzində saxlayır, onun müntəzəm olaraq təkmilləşməsinə çalışırdı. Məhz buna görə universitet kitabxanasının fondu bir il müddətində 3 dəfəyə qədər artmışdı. Əgər kitabxana fəaliyyətə başlayarkən onun fondunda 4660 kitab var idisə, 1922-ci ildə 8923 adda 14434 kitab qeydə alınmışdı. 1921-ci ildə «Bakinski raboçi» qəzeti «Bakı Universitetinin kitabxanası» başlığı ilə dərc etdiyi məqalədə yazırdı: «Bakı Dövlət Universitetində mədəni cəhətdən çox qiymətli bir kitabxana yaradılmışdır. Kitabxananın özəyi tarixi kitablardır, bir hissəsini isə siyasi və iqtisadi kitablar təşkil edir. Bu kitablar 1919-cu ildə pro-

fessor Dubrovskidən alınmışdır»¹⁸.

Kitabxananı yeni elmi ədəbiyyatla təkmilləşdirmək məqsədi ilə universitetin Elmi Şurası 1922-ci ilin sentyabrında hörmətli professorlardan ikisini: prof. F.N.İyini və prof. P.Y.Rostovsevi kitabxanaya elmi ədəbiyyat almaq üçün Leningrada (Sankt-Peterburqa) ezam etdi. Professorlar bir müddət orada qalıb kitablar əldə etmək üçün ayrı-ayrı elmi müəssisələr, ali məktəblər və kitabxanalarla əlaqə yaratmış, xeyli elmi ədəbiyyat alıb gətirməyə müvəffəq olmuşlar. Onlar 200 puddan artıq (*kitabların sayı məlum olmadığından onları çəki ilə hesablamışlar – A.X.*) qiymətli elmi ədəbiyyat, o cümlədən Sankt-Peterburq Elmlər Akademiyasının bütün nəşrlərini gətirməyə nail olmuşlar ki, bu da kitabxana fondunu qiymətli nəşrlərlə zənginləşdirmişdi.

Hökumət Bakı Dövlət Universiteti Kitabxanasının yeni kitablarla komplektləşməsinə xüsusi diqqət yetirirdi. 1922-ci ildə hökumət universitetin rektoru Davidenkou kitabxanaya kitab almaq üçün Sankt-Peterburqa ezam etdi. Azərbaycan XKS-nin sədri Q.Musabəyov RSFSR-in müvafiq müəssisələrinə və Azərbaycanın Rusiyadakı nümayəndəliyinə xüsusi məktub yazıb xahiş edirdi ki, Bakı Dövlət Universitetinin Rusiyada nəşr edilən tədris ədəbiyyatı, kitablar, jurnallar, RSFSR Elmlər Akademiyasının və Rusiya universitetlərinin nəşrləri ilə təmin olunmasına köməklik göstərsinlər. RSFSR Elmlər Akademiyasının və Rusiya universitetlərinin alimləri Davidenkoya ədəbiyyat almaqda kömək etdilər, beləliklə, BDU-nun Kitabxanası qiymətli elmi nəşrlərlə xeyli zənginləşdi.

Azərbaycan hökuməti 1922-ci il iyulun 13-də BDU-nun tarix-filologiya fakültəsinin Şərq şöbəsinin ayrıca Şərq fakültəsinə çevrilməsi haqqında qərar qəbul etdi və Ali İqtisad Şurasına təklif etdi ki, Şərq fakültəsinə və onun kitabxanasını təşkil etmək üçün Xalq Maarif Komissarlığına vəsait ayırsın. 1922-ci ilin sentyabrında hökumət fakültəni və onun kitabxanasını təşkil etmək üçün büdcədən əlavə 25 milyon manat və 7 min manat qızıl pul ayırmağa qərar verdi¹⁹. Bu vəsait hesabına kitabxanaya 1922-ci ildə İstanbul şəhərindən əsasən Şərqə aid olan 2000-dən artıq kitab alındı.

1923-cü ildə Xalq Maarif Komissarlığının Peşə Təhsili İdarəsi Şərq kitabxanasını komplektləşdirmək məqsədilə 3 min manat qızıl pula xeyli qiymətli kitab almağa müvəffəq oldu²⁰.

1919-cu ildən kitabxananın rəhbərliyi Şərqə aid ədəbiyyatın toplanmasına xüsusi diqqət yetirirdi. Kitabxanada ayrıca Şərq şöbəsi yaradılmışdı. Bu şöbədə birinci olaraq Şərqə aid nadir kitablar, əlyazmalar, qəzetlər, jurnallar və digər çap əsərləri toplanırdı. Şərq şöbəsinin kitabxanaçıları sonralar təkcə Şərq dillərinə və ədəbiyyatına aid əsərlərin yox, ümumiyyətlə, Şərq tarixinə, elminə, mədəniyyətinə aid kitabların toplanmasını məqsədəuyğun hesab etdiklərindən Şərq şöbəsinin fondu olduqca genişlənmiş, demək olar ki, Zaqafqaziyada ən zəngin və ən nadir Şərq fonduna çevrilmişdi. Sonralar Azərbaycanşünaslığa dair ədəbiyyatın və dövrü mətbuatın toplanmasına başlanılması bu şöbənin əhəmiyyətini daha da artırmış, onu Azərbaycanşünaslığın elmi araşdırmalar mərkəzinə çevirmişdi. Şərq şöbəsi ilk növbədə

universitetin Şərq fakültəsinin tələbə və müəllimlərinə xidmət edirdi. Fakültənin rəhbərliyi kitabxananın təşkilində yaxından iştirak edirdi. Kitabxananın Şərq şöbəsinin təşkilində Şərq fakültəsinin dekanı professor R.K.Juzenin böyük xidməti olmuşdur. İxtisasca şərqşünas olan professor R.K.Juzen ilk günlərdən bu şöbədə tədris olunan fənlərə aid zəngin Şərq kitabxanasının yaradılmasına çalışmış, universitetin alimlərindən, respublikanın ziyahlarından, ayrı-ayrı müəssisələrdən və kitabxanalardan xeyli nadir ədəbiyyat toplamağa müvəffəq olmuşdu.

Universitet kitabxanasının Şərq şöbəsi 1924-cü ildə yenidən bütün oxucuların üzünə açıldı. Bu şöbənin ilk kitabxanaçısı Şərq dillərini yaxşı bilən, kitabxanaçılıq sahəsində təcrübəsi olan İ.A.Yanar olmuşdu. Bu şöbədə Şərqə və Azərbaycanşünaslığa aid çox qiymətli nadir kitabların toplanması təkcə universitet əməkdaşlarının deyil, respublikanın bütün ziyahlarının, alimlərinin diqqətini cəlb etmişdi. Hesabatlardan məlum olur ki, bu kitabxanadan təkcə azərbaycanlı oxucular deyil, həmçinin Sovetlər İttifaqının görkəmli şərqşünasları da istifadə etmişlər.

1929-cu ildə BDU-nun hüquq fakültəsinin yanında kitabxananın hüquq şöbəsi təşkil edildi. Bu şöbənin təşkilində görkəmli hüquqşünas alim, hüquq fakültəsinin dekanı, professor A.O.Mişel xüsusi xidmət göstərmişdi. O, respublikanın hüquq ictimaiyyətinə və universitetin alimlərinə müraciətlə hüquqa aid kitabları hüquq kitabxanasına bağışlamalarını xahiş etmiş, Rusiyadan xeyli kitab gətirməyə müvəffəq olmuşdu. Çox təqdirəlayiq hadisə idi ki, BDU Kitabxanası-

nın hüquq şöbəsi təkcə fakültənin professor-müəllim və tələbə heyətinə yox, respublikanın başqa idarə və müəssisələrində çalışan hüquqşünaslara və hüquq ictimaiyyətinə də xidmət edirdi.

Beləliklə, 20-ci illərin əvvəllərində universiteti təşkil edən komissiya, universitetin rektorluğu, professorlar şurası və elmi şura kitabxananı ali məktəbin əsas atributlarından biri kimi qiymətləndirib, onu universitetin bir nömrəli laboratoriyası hesab etmişdilər. Hələ əvvəlcədən universiteti təsis edən komissiya kitabxananın yaradılmasının planını hazırlamış, kitab fondunu yaratmaq üçün ciddi tədbirlər görmüş, Azərbaycan hökuməti və rektorluq kitabxana fondunu komplektləşdirmək məqsədi ilə lazım olan qədər vəsait ayırmağa çalışmışdı.

Kitabxananın təşkilinin ilk illərində kitab fondu əsasən aşağıdakı yollarla komplektləşdirilirdi:

1. Ayrı-ayrı müəssisə və idarələrdən kitab almaq yolu ilə. Bu iş üç xətlə həyata keçirilirdi:

a) dövlət ayrı-ayrı kitabxanaların kitab kolleksiyalarını xüsusi sərəncamla alıb universitet kitabxanasına verirdi;

b) kitabxana özü ayrı-ayrı idarə, müəssisə və kitabxanalarla əlaqə saxlayıb onlarda olan artıq kitabları alırdı;

c) kitabxana həmçinin mətbuat vasitəsi ilə xalqa müraciət edib, yeni yaranan universitet kitabxanasına kömək etməyi, artıq kitablarını kitabxanaya satmağı xahiş edirdi.

2. Həm ayrı-ayrı xarici ölkələrdən, həm də SSRİ respublikalarından kitab almaq yolu ilə.

20-ci illərdə kitabxana Türkiyədən, Rusiyadan, Gürcüstandan, Ukraynadan və başqa ölkələrdən, xüsusilə Moskva və Leningrad (Sankt-Peterburq) şəhərlərindən qiymətli elmi ədəbiyyat almağa müvəffəq olmuşdu.

3. Elmi əsərlərin mübadiləsi yolu ilə.

Kitabxana Bakı Dövlət Universitetinin elmi əsərlərini SSRİ-nin və xarici ölkələrin elmi müəssisələrinə göndərir, onun əvəzində həmin müəssisələrin elmi əsərlərini alırdı. Bu işə hələ 20-ci illərin əvvəllərindən başlayan kitabxana artıq 1929-cu ildə SSRİ-nin 172 elmi və tədris müəssisəsi, xarici ölkələrin 67 elmi və tədris müəssisəsi ilə əlaqə yaratmağa müvəffəq olmuşdu. Kitabxananın bu fəaliyyəti respublika alimlərinin yeni elmi nəşrlərlə, elmi dövrü mətbuatla tanış olmasına səbəb olmuş və universitet elminin yüksəlməsinə şərait yaratmışdı.

4. Azərbaycan Dövlət Kitab Palatasının verdiyi kitablar yolu ilə.

1924-cü ildə dövlətin xüsusi sərəncamı ilə Bakıda Azərbaycan Dövlət Kitab Palatası yaradıldı. Kitab Palatasının təşkili respublikamızın mədəni həyatında mühüm hadisə idi.

Palata 1924-cü ildə yaradılmasına baxmayaraq, müəyyən təşkilati iş görüldükdən sonra 1925-ci ilin aprelindən fəaliyyətə başladı. Kitab Palatasının qarşısında Azərbaycan kitabının və mətbuatının arxiv fondunu yaratmaq, onun uçot və qeydini aparmaq vəzifəsi qoyulmuşdu. Kitab Palatası həmçinin 20-ci illərdə respublikada kitabxanaların yeni kitablarla təmin edilməsi işində yaxından iştirak edir, elmi,

xüsusi və mərkəzi kitabxanaları məcburi nüsxələrlə komplektləşdirirdi.

Palatanın məcburi nüsxələrlə təmin etdiyi və komplektləşdirdiyi ilk kitabxanalardan biri də Bakı Dövlət Universitetinin Kitabxanası olmuşdu. Kitabxananın palatadan aldığı nüsxələr onun yeni çıxan ədəbiyyatla fasiləsiz olaraq təkmilləşməsi üçün şərait yaradırdı. Azərbaycan Kitab Palatası 1925-ci ildə RSFSR Kitab Palatası ilə kitab mübadiləsi haqqında müqavilə imzalamışdı. Bu müqaviləyə əsasən o, aldığı kitablardan birinci növbədə universitet kitabxanasına verirdi ki, bu da kitabxananın elmi kitablarla komplektləşməsinə kömək edirdi.

5. Ayrı-ayrı şəxslərin kitabxanaya verdiyi hədiyyələr yolu ilə.

BDU Kitabxanası ayrı-ayrı şəxslərin kitabxanasını almaqla öz fondunu əvvəllər nəşr edilən, hazırda nadir nüsxələrə çevrilən kitablara təkmilləşdirmək imkanı əldə edirdi. BDU Kitabxanasının komplektləşdirilməsində universitetin görkəmli alimlərinin mühüm rolu olmuşdur. Böyük vətəndaş olan bu alimlər universitet kitabxanasının komplektləşməsində yaxından iştirak etməklə, həm də şəxsi nümunə göstərərək, özlərinin qiymətli şəxsi kitabxanalarını bu kitabxananın fonduna hədiyyə verdilər. Bununla da onlar respublikamızda xeyirxah bir hərəkətin əsasını qoydular. Şəxsi kitabxanalarını universitet kitabxanasına hədiyyə edən belə xeyirxah insanlara misal olaraq professor B.K.Finkelşteyni, O.A.Bayrayevskini, P.Y.Rostovsevi, A.İ.Okinzeviçi, N.A.Popovu, L.Q.Lopatinskini, həkim Xodoroviçi, İ.L.Fayermanı,

A.M.Levini, N.A.Removu, L.A.Ziminanı və digərlərini göstərmək olar²¹.

Bu görkəmli insanların kitabxanalarında öz ixtisaslarına dair kitablarla yanaşı çox qiymətli elmi-texniki, ictimai-siyasi və bədii ədəbiyyat da var idi.

O dövrdə Azərbaycanın vətənpərvər ziyalıları da BDU kitabxanasının təşkilinə və onun fondunun zənginləşməsinə böyük qayğı və diqqətlə yanaşırdılar. Fikrimizi təsdiq etmək üçün professor A.M.Ataşiyevin araşdırmaları nəticəsində əldə edilmiş bir fakta diqqət yetirək. Hələ o dövrdə Kiyevdə yaşayan görkəmli Azərbaycan ziyalısi doktor M.S.Mir-tağıyev Xalq Maarif Komissarlığına yazmışdı: «Mərhum professor Obratsovun 1200-1300 kitabdan ibarət olan kitabxanasını Tiflis Universiteti üçün almaq qət edilmişdi. Professor Obratsovun şəxsi assistenti kimi mən bu təklifi kitabxananı ADU-ya vermək ümidi ilə rədd etdim. Bundan ötrü ən çoxu 60 milyon tələb olunacaqdır... Bunu nəzərinizə çatdırmağı özümə borc bilirəm ki, on ildən çoxdur Kiyevdəyəm və professorlar arasında çoxlu tanışım var, gənc ADU-nun mənafeyi naminə universitetə həm elmi işçilər cəlb edilməsinə, həm də ... kitabxananın inkişaf etdirilməsinə kömək göstərmək vəzifəsini sevinclə öhdəmə götürürəm»²².

Kiyevdən professor M.B.Dovnar-Zapolski də özünün 15 min nüsxədən çox kitabı olan şəxsi kitabxanasının Bakıya köçürülməsini Xalq Maarif Komissarlığından xahiş etmişdi.

Beləliklə, 20-ci illərin əvvəllərində BDU-nun Kitabxa-

nası respublika hökumətinin, ziyalıların, universitet kollektivinin, görkəmli alimlərin ciddi səyi və qayğısı nəticəsində gündən-günə inkişaf edib zənginləşmiş, demək olar ki, Zaqafqaziyanın ən zəngin kitabxanalarından birinə çevrilmiş, Azərbaycan təhsilinin inkişafında, elm və mədəniyyətin informasiya təminatında bir mayak rolunu oynamışdır.

Əgər kitabxana təşkil ediləndə onun fondunda cəmi 4660 nüsxə kitab var idisə, cəmi dörd il sonra 24713 nüsxə kitab toplanmışdı. Deməli, üç ildə kitabxananın fondu 5 dəfəyə qədər artmışdı.

Həmin illərdə kitabxana fondunun artımı haqqında aşağıdakı cədvəl fikrimizi bir daha təsdiq edir.

1920-1930-ci illərdə BDU Kitabxanasının fondunun inkişafı

1920 - 4660	1927 - 47296
1922 - 8923	1928 - 61862
1924 - 14313	1929 - 79762
1925 - 32166	1930 - 109309
1926 - 39619	

Deməli, 1920-ci ilə nisbətən kitabxananın fondu on il müddətində 1046949 nüsxə artmışdı ki, bu da öz zamanına və kitab bazarındakı vəziyyətinə görə çox böyük rəqəmdir.

Ölkənin ağır iqtisadi böhran keçirdiyi ciddi maddi çətinliklər şəraitində kitabxana fondunun belə sürətlə artmasını böyük mədəni nailiyyət hesab etmək olar. Respublikanın elmi və mədəni həyatında yaxından iştirak edən bu kitabxa-

na başqa kitabxanalara metodik cəhətdən kömək edir, universitetin tələbə və müəllimləri ilə yanaşı olaraq, respublikanın başqa müəssisələrinin işçilərinə də xidmət göstərirdi. Universitetin müntəzəm olaraq genişlənməsi, yeni fakültələrin təşkili ilə əlaqədar kitabxana da genişlənirdi. 1926-cı ildən başlayaraq kitabxanaya alınan kitablar artmışdı. Bunu aşağıdakı rəqəmlərdən görmək olar:

İllər	Kitabxanaya daxil olan kitabların sayı
1925/26	6677
1926/27	7598
1927/28	8018
1928/29	17900 ²³

1929-cu ildə keçmiş Bakı Fransız Cəmiyyətinin 10 min kitabdan ibarət kitabxanası və maarif işçiləri evindəki 2000 nüsxə rus jurnalları komplekti kitabxanaya verildi. Bütün bunların nəticəsində kitabxana fondu zənginləşərək 100 min nüsxəyə çatmışdı.

Bütün çətinliklərə baxmayaraq 1926-cı ildən başlayaraq kitabxana oxucularının olduqca böyük tələbatını ödəmək məqsədi ilə xarici jurnallar almaq işini qaydaya salmağa müvəffəq oldu.

1926-1930-cu illərdə kitabxana aşağıda göstərilən miqdarda xarici elmi jurnallar almışdı:

1926-cı ildə – 48 nüsxə

1927-ci ildə – 100 nüsxə

1928-ci ildə – 135 nüsxə

1929-cu ildə – 176 nüsxə

1930-cu ildə – 223 nüsxə

Belə bir çətin dövrdə göstərdiyimiz qədər xarici jurnalların alınması müvəffəqiyyət hesab oluna bilər. Çünki xarici jurnallara universitet alimlərinin və tələbələrinin böyük tələbatı var idi.

Kitabxanada oxuculara xidmət etmək üçün sistemli və əlifba kataloqu yaradılmış, məlumat-bibliografiya şöbəsi təşkil edilmiş, oxucuların sorğularına cavab vermək üçün ilk dəfə olaraq bibliograf vəzifəsi təsis edilmişdi.

Kitabxana əsasən universitetin müəllim və tələbə heyətinə xidmət edirdi. İlbəil universitetə tələbə qəbulu artıqca oxucuların sayı da çoxalırdı. Azərbaycan Xalq Maarif Komissarlığı universitet rəhbərliyinə müraciət edib, kitabxananın digər ali məktəblərin tələbə və müəllim heyətinə xidmət göstərməsini xahiş etmişdi.

1920-1929-cu illərdə oxucuların miqdarı və tərkibi²⁴

№	Tədris illəri	Tələbə oxucuların miqdarı	Müəllim oxucuların miqdarı			
			Profesor	Dosent, privat dosent	Müəllim, müəhazirəçi və s.	Cəmi:
1	1919/20	1094	12	3	29	44
2	1920/21	1766	25	-	131	156
3	1921/22	1830	36	6	133	175
4	1922/23	1560	41	10	169	220
5	1923/24	1955	12	12	173	197
6	1924/25	2097	40	19	123	182
7	1925/26	2046	43	20	186	249
8	1926/27	1608	43	30	246	319
9	1927/28	1859	50	25	229	304
10	1928/29	1925	52	30	229	311
Cəmi:		17740	354	155	1648	2157 ²⁵

Cədvəldən məlum olur ki, kitabxana on il müddətində 19897 oxucuya xidmət etmişdir. Bundan başqa, kitabxana Azərbaycanın digər ali məktəblərinin və elmi-tədqiqat müəssisələrinin müəllimlərinə və elmi işçilərinə də xidmət

sisələrinin müəllimlərinə və elmi işçilərinə də xidmət edirdi. O dövrün arxiv materialları saxlanmadığından bunlar haqqında dəqiq məlumat vermək çətindir*.

Kitabxana o dövrdə Xalq Maarif Komissarlığı sisteminə olan təhsil kitabxanalarına metodik mərkəz kimi xidmət edir, kitabxanaların iş təcrübəsinin öyrənilib ümumiləşdirilməsi və yayılmasına aid metodik tədbirlər həyata keçirirdi. Vaxtaşırı kitabxana işçilərinin müşavirələri keçirilir, təcrübə mübadiləsi aparılırdı. Artıq ali və orta ixtisas məktəblərinin kitabxana işçiləri üçün kitabxana işinin mühüm vəzifələrinə həsr edilmiş seminar-müşavirələrin keçirilməsinə də başlanmışdı.

Kitabxanada öz işini yaxşı bilən, oxucuların sorğularını vaxtlı-vaxtında ödəyən, kitabxana xidmətini daim yaxşılaşdırmağa çalışan, universitetin təhsil və elmi fəaliyyətində yaxından iştirak edən işgüzar kollektiv formalaşmışdı. Kitabxananın işi həmişə universitet rəhbərliyinin və ictimaiyyətin diqqət mərkəzində idi.

Beləliklə, 1 oktyabr 1929-cu ildə kitabxananın fondunda 72309 nəşr var idi. Bəzən bu nəşrlərdən kitabxanada on cild saxlanılırdı. Bu nəşrlər şöbələr arasında aşağıdakı kimi bölünmüşdü: humanitar şöbədə 46288, tibb şöbəsində 15675, Şərq şöbəsində 8000, hüquq şöbəsində isə 2346 nəşr saxlanılırdı. Şərq şöbəsində 30-dan artıq qiymətli əlyazma

*Kitabxananın 20-ci illərə dair hesabatları saxlanmadığından biz oxucuların miqdarını universitetin tələbə və müəllim heyətinin illər üzrə hərəkətini göstərən cədvəllər əsasında tərtib etmişik. Universitet kitabxanasının bizə gələn sənədlərində göstərilir ki, kitabxana universitetin bütün tələbə və müəllim heyətinə xidmət göstərmişdir.

var idi ki, bunlardan bir hissəsi akademik V.V.Bartold tərəfindən təqdim edilmişdi. Şərq şöbəsində saxlanılan kitabların 3000 nüsxəsi Şərq dillərində, qalanı isə rus və Qərbi Avropa xalqlarının dillərində idi²⁶.

Kitabxananın fondunun təkmilləşməsi xidmət işinin məzmununu yaxşılaşdırmağa, oxucuların artımına və tərkibinin dəyişməsinə səbəb olurdu. 1930-cu ildə demək olar ki, universitetin bütün tələbə və müəllimləri kitabxananın oxucuları idi. Kitabxana 1930-cu ildə 2236 oxucuya xidmət etmişdi. Kitabxanaya 17873 oxucu gəlmiş, onlara 82462 kitab verilmişdi.

Kitabxana oxuculara xidmət etmək, onlara məlumat-biblioqrafiya xidməti göstərmək üçün kataloq və kartoteka sistemi yaratmışdı. Kitabxanada iki kataloq: əlifba və sistemli kataloq və biblioqrafik kartoteka var idi. Kataloqların əsası 1920-ci ildə qoyulmuş, artıq 30-cu ildə təkmilləşmiş mükəmməl kataloq kimi formalaşmışdı. Oxucular həmişə kitabxananın kataloq sistemindən faydalanırdılar.

Kitabxanada biblioqrafik xidmətin təşkilinə də ciddi diqqət yetirilirdi. 1930-cu ildə kitabxana oxucuların 3247 şifahi sorğusuna və 568 yazılı sorğusuna cavab vermişdi.

Kitabxanada biblioqrafiya işinin təşkilinə ciddi diqqət yetirilirdi. Biblioqrafik biliklər təbliğ olunurdu.

1927-ci ildə görkəmli filoloq A.B.Baqrinin rəhbərliyi ilə kitabxananın yanında biblioqrafiya dərniyi təşkil edilmişdi. Bu dərniyin məşğələlərində kitabxanaçılarla yanaşı oxucular da iştirak edirdilər.

Kitabxananın rəhbər orqanı kitabxana komitəsi idi.

Komitənin tərkibinə böyük fakültələrdən nümayəndələr daxil edilirdilər. Kitabxananın bütün fəaliyyətinə daim nəzarət edən komitə iş planı tərtib edir, kitabxana fondunu komplektləşdirmək üçün təkliflər hazırlayır, kitabxananın daxili işlərini, oxuculara xidmət, məlumat-bibliografya işi, kitabxanadan istifadə qaydaları və s. haqqında nizamnamələr hazırlayırdı. Komitə həmçinin kitabxananın maddi-texniki bazasını möhkəmləndirmək, avadanlıqla təchiz etmək üçün rektorluq və Maarif Komissarlığı qarşısında məsələ qaldırırdı. Kitabxana komitəsinin iclaslarında onun üzvlərindən görkəmli alimlər Rostovsev, Juze, Pisaryevski, Finkelşteyn və başqaları yaxından iştirak edirdilər²⁷. Komitə öz iclaslarında kitabxananın beynəlxalq əlaqələrini gücləndirmək üçün valyuta idarəsi qarşısında məsələ qaldırmış Berlin, Paris, London, Leypsiq, Qahirə, İstanbul şəhərlərindən kitab almaq üçün 15000 manat valyuta buraxılmasını xahiş etmişdi.

Bundan başqa komitə kitabxananın çap kartoçkası buraxmasını və bunun üçün vəsait ayrılmasını lazım bilirdi. Komitə ayrı-ayrı fakültələr üçün xaricdən elmi jurnallar alınması haqqında tövsiyələr də hazırlamışdı.

Kitabxananın maddi-texniki bazası 20-ci illərin əvvəllərinə nisbətən xeyli yaxşılaşmışdı. Kitabsaxlayıcı üçün ayrılan yerin genişlənməsi yeni kitablar almaq üçün şərait yaratmışdı. Kitabxana oxuculara abonementdə və tələbələr üçün təşkil edilmiş oxu zalllarında xidmət göstərirdi. Bina olmadığından hələlik müəllimlər üçün oxu zalı açmaq mümkün olmamışdı. Kitabxananın ştat cədvəli də standart-

lara cavab vermirdi. Kitabxananın ştatı müdirdən, 4 kitabxanaçıdan, 2 kitabxana köməkçisindən və 4 texniki işçidən ibarət idi. Kitabxana səhər saat 9:00-dan saat 16:00-a qədər, oxu zalları isə fasiləsiz 11 saat açıq olurdu. Həmişə oxucularla dolu olan oxu zalından tələbələrin daim istifadə etməsi nəzərə alınaraq onun fondunda 4 min nüsxədən artıq kitab saxlanılırdı. Oxu zalından hər gün orta hesabla 100-150 tələbə istifadə edirdi²⁸.

Kitabxana metodik mərkəz statusuna malik olmasa belə respublikanın digər ali məktəb kitabxanalarına metodik köməklik göstərirdi.

Beləliklə, onillik fəaliyyəti müddətində kitabxana respublikanın təhsil, elm və mədəni həyatında yaxından iştirak edən qabaqcıl mədəniyyət mərkəzinə çevrilmişdi. Kitabxananın fondunda 100 min nüsxədən artıq kitab toplanmış, 20 mindən artıq oxucuya xidmət edilmişdi.

1929-cu ildə Azərbaycan hökuməti BDU-nun 10 illik yubileyinin qeyd olunması haqqında qərar qəbul etdi. Yubiley 1930-cu il yanvarın 12-də Bakı Opera və Balet Teatrında keçirildi. Təntənəli yığıncaqda Gürcüstandan, Ermənistan-dan və Dağıstandan nümayəndə heyətləri iştirak edirdi. Yubiley komissiyasının adına çoxlu təbrik teleqramları daxil olmuşdu. Təntənəli yubiley iclasında Bakı Dövlət Universitetinin on il müddətində respublikanın təhsil, elm və mədəni həyatında böyük xidmətləri olduğu qeyd edildi. Xüsusilə ali təhsilli müəllim və yüksəkixtisaslı mütəxəssis kadrların hazırlanmasında əldə etdiyi nailiyyətlər haqqında məruzələr dinlənildi. Universitetin fəaliyyəti Azərbaycan ali məktəblə-

rinin bayraqları kimi dövlət tərəfindən yüksək qiymətləndirildi, bir çox əməkdaşlar dövlət mükafatlarına layiq görüldü.

Ancaq çox təəssüflə qeyd etmək lazımdır ki, Avropa və Asiyanın qovuşağında məşəl kimi parlayan bu elm və təhsil məbədgahı fəaliyyətinin çiçəkləndiyi dövrdə bağlanmağa məruz qaldı.

Universitet birbaşa Moskvanın göstərişi ilə bağlanmışdı. O dövrdə rəsmi dairələr universitetin bağlanmasını ölkədə aparılan təhsil islahatı ilə izah edir və əsaslandırmağa çalışırdılar ki, ölkədə xalq təsərrüfatının ayrı-ayrı sahələrini ixtisaslı kadrlarla təmin etmək üçün yeni sahəvi institutlar yaratmaq zərurəti meydana çıxmışdır. Sahəvi institutları yaratmaq çətin olduğundan universitetin ayrı-ayrı fakültələrinin yeni müstəqil institutlara çevrilməsi məqsədəuyğun hesab edilmişdi.

1930-cu il iyunun 19-da Azərbaycan Xalq Komissarları Soveti Bakı Dövlət Universitetinin bazası əsasında yeni institutların təşkili haqqında qərar verdi. Bu qərara görə, universitetin: 1) iqtisad fakültəsi bazasında Ticarət Kooperativ İnstitutu; 2) pedaqoji fakültənin bazasında Pedaqoji İnstitut; 3) hüquq fakültəsi bazasında Sovet Quruculuğu və Hüquq İnstitutu; 4) tibb fakültəsi bazasında Tibb İnstitutu yaradıldı.

Ayrı-ayrı yeni institutların yaranması, ali məktəb şəbəkəsinin genişlənməsi belə on il müddətində böyük inkişaf yolu keçmiş, respublikada milli kadrların hazırlanmasında, elmi-tədqiqat işinin inkişafında böyük xidmətləri olan Azərbaycan Dövlət Universitetinin bağlanmasına heç cür haqq

qazandıra bilməzdi. On il müddətində universitetdə ziyalıların ən qabaqcıl nümayəndələrinin, görkəmli alimlərin fəaliyyət göstərməsi ona Azərbaycan elmi və milli mədəniyyəti sahəsində böyük nailiyyətlər əldə etməyə imkan vermişdi. Universitetdə dərslərin tədricən Azərbaycan dilində keçirilməsi Azərbaycan tarixinin, mədəniyyətinin, ədəbiyyat və incəsənətinin öyrənilməsinə ciddi təsir göstərmiş, göstərilən sahələrdə ciddi elmi araşdırmalar aparılmağa başlanılmışdı.

Universitet Azərbaycan milli elm və mədəniyyətinin, milli ideologiyanın mərkəzinə çevrilmişdi. Görkəmli milli kadrların universitetdə toplaşması heç də Moskvada oturan sovinist ruhlu partiya və sovet rəhbərlərini təmin etmirdi. Məhz buna görədir ki, onlar milli şüurun formalaşmasına ciddi təsir göstərən universitetlərin fəaliyyətinin dayandırılmasında maraqlı idilər. 1930-cu ildə təhsil islahatı keçirilməsi adı ilə müttəfiq respublikalarda fəaliyyət göstərən universitetlərin fəaliyyətinin dayandırılması haqqında qərar verildi. Əgər doğrudan da müttəfiq respublikalarda fəaliyyət göstərən universitetlərin fəaliyyətinin dayandırılması təhsil islahatı ilə əlaqədar idisə, nə üçün Moskva, Sankt-Peterburq, Kiyev və b. şəhərlərdə olan universitetlər bağlanmamışdı?!

Beləliklə, Mərkəzin göstərişi ilə Bakı Dövlət Universiteti 1930-cu ildə öz fəaliyyətini dayandırdı. Onun bütün əmlakı, o cümlədən 100 min nüsxədən artıq kitab fondu olan kitabxanası yeni yaradılan dörd institut arasında bölüşdürüldü. Kitabxana fondunun yeni yaranan institutlar arasında məzmununa görə bölüşdürülməsinə baxmayaraq kitabların başqa binalara köçürülməsi zamanı oldukça qiymətli ki-

tablar itib-batdı. On illik zəhmət sayəsində toplanmış zəngin və qiymətli kitab fondu öz bütövlüyünü itirdi.

Azərbaycanda yeni yaranan ali məktəblərdə dərs deyə biləcək kadrların olmaması bu mühüm işin təşkilində böyük çətinliklər yaradırdı. Dövlət bu çətinlikləri aradan qaldırmaq üçün respublikada olan kadrlardan səmərəli istifadə etməklə yanaşı, SSRİ-nin digər mədəni mərkəzlərindən kadrlar dəvət etməklə bu çətinliyin öhdəsindən gəlməyə çalışırdı. Yeni ali məktəblərin yaranmasında Bakı Dövlət Universitetinin alimlərinin mühüm xidməti olmuşdu. Bakı Dövlət Universiteti yeni yaranan ali məktəblər üçün müəllim kadrların hazırlanmasının əsas tədris və elm bazası idi.

Beləliklə, inzibati-amirlik sisteminin formalaşdığı bir zamanda mərkəz hər vasitə ilə milli uçqarlarda milli mədəniyyətin və ədəbiyyatın, milli mentalitetin inkişafına mane olur, müxtəlif vasitələrlə və məkrli üsullarla milli oyanışın və milli özünüdərk inkişafının qarşısını alırdı. Azərbaycan elminə və mədəniyyətinə, Azərbaycan ziyalılarına da ağır zərbələr vurulur, kütləvi-siyasi represiyalar artırıldı.

II FƏSİL

BAKİ DÖVLƏT UNIVERSİTETİNİN ELMİ KİTABXANASI XX ƏSRİN 30-40-cı İLLƏRİNDƏ

2.1. Bakı Dövlət Universitetinin bərpa edilməsi

Respublikamızda universitetin ləğv edilməsinin səhv siyasət olması tezliklə ölkənin elm, təhsil və mədəni həyatında özünü göstərməyə başladı. Xalq təsərrüfatının, elm və mədəniyyətin mühüm sahələri üçün kadr hazırlayan, Azərbaycan ali təhsilinə və elminə istiqamət verən, universal bir təhsil ocağının, böyük elmi potensiala, görkəmli alimlər ordusuna malik bir elm mərkəzinin yaranmasına ehtiyac duyulmaqda idi. Hər kəs bunu görür və dərk edirdi. Təbii ki, Moskva da özünün ciddi səhvini anlayırdı. Məhz buna görədir ki, SSRİ MİK-in 1932-ci il 19 sentyabr tarixli «Ali məktəblərdə və texnikumlarda dərs proqramları və rejim haqqında» qərarında universitetləri olmayan respublikalarda universitetlər açılması lazım bilindi.

SSRİ MİK-in bu qərarına müvafiq olaraq Azərbaycan SSR Xalq Komissarları Soveti 1934-cü il mayın 25-də «Azərbaycan Dövlət Universitetinin açılması haqqında» qərar qəbul etdi. Qərarda göstərilirdi:

1. SSRİ MİK-in 1932-ci il 19 sentyabr tarixli qərarına uyğun olaraq ümumi elmi fənlər üzrə yüksək dərəcəli mütəxəssislər, habelə müəllimlər hazırlamaq üçün 1934-cü il

sentyabrın 1-dən Bakı şəhərində təhsil müddəti 5 il olan aşağıdakı fakültələrdən ibarət universitet açılması zəruri hesab edilsin: 1) Fizika-riyaziyyat fakültəsi; 2) Biologiya fakültəsi; 3) Kimya fakültəsi; 4) Tarix fakültəsi.

2. 1934-cü il üçün universitetə qəbul kontingenti 210 nəfər müəyyən edilsin.

3. Dövlət Plan Komitəsinə tapşırılsın ki, universitet üçün bina tikintisini 1935-ci il planına daxil etsin.

4. Dövlət Bankının boşalmış binası universitetin təşkililə əlaqədar istifadə üçün Xalq Maarif Komissarlığının ixtiyarına verilsin.

5. Dövlət Plan Komitəsinə və Xalq Maliyyə Komissarlığına tapşırılsın ki, Xalq Maarif Komissarlığı ilə birlikdə universitetin təşkilinin maliyyələşdirilməsi məsələsini işləyib hazırlasın.

6. SSRİ XKS-dən xahiş edilsin ki, Bakı şəhərində Azərbaycan Dövlət Universitetinin təşkilinə icazə versin»²⁹.

Beləliklə, 1934-cü ilin sentyabrından Bakı Dövlət Universitetinin fəaliyyəti bərpa edildi. M.K.Ələkbərli universitetin rektoru təyin edildi. Keçmiş «Kommunist», indiki «İstiqlal» küçəsindəki 6 saylı binanın yarısı universitetə verildi.

Artıq 1935-ci ildə universitetdə 4 fakültə, 13 kafedra fəaliyyət göstərirdi. Bakı Dövlət Universitetinin bərpa edilməsi respublikamızın təhsil, elm və mədəniyyətinin inkişafı sahəsində çox mühüm hadisə kimi xalqımız tərəfindən böyük rəğbətlə qarşılandı. Universitetin kadr korpusunu yaratmaq üçün aparılan təşkilati iş müvəffəqiyyətlə yerinə yetirildi. İlk növbədə universitetdə əvvəllər işləmiş görkəmli

alimlər və təcrübəli müəllimlər universitetə dəvət edildilər. Respublikamızın görkəmli alimləri və mütəxəssisləri universitetdə işləməyə üstünlük verdiklərindən, qısa zamanda universitetdə çox yüksək elmi potensiala malik kadr korpusu yarandı. Belə ki, 1939-cu ildə universitetdə 226 nəfər professor-müəllim heyəti fəaliyyət göstərirdi. Bunlardan 17 nəfəri elmlər doktoru, professor, 54 nəfəri elmlər namizədi, dosent idi.

Beləliklə, 1941-1945-ci illər Böyük Vətən müharibəsi ərafəsində Bakı Dövlət Universiteti formalaşmış respublikamızın bir nömrəli ali məktəbinə çevrilmiş, beş il müddətində 500-ə yaxın yüksəkixtisaslı kadr hazırlamışdı.

2.2. Bakı Dövlət Universiteti Elmi Kitabxanası

1934-1940-cı illərdə

Bakı Dövlət Universiteti bərpa edildikdən dərhal sonra rəhbərlik ali məktəbin bir nömrəli laboratoriyası olan universitet kitabxanasının yaradılmasına başladı. İlk növbədə universitetə ayrılmış binanın birinci mərtəbəsində kitabxanaya yer verildi. Kitabxana fondunu yaratmaq üçün 1930-cu ildə universitetin keçmiş fakültələrinin bazasında yaranmış institutlardan kitabların universitet kitabxanasına verilməsi haqqında Xalq Maarif Komissarlığı göstəriş verdi. Qısa müddət ərzində universitetdə fəaliyyət göstərən fizika-riyaziyyat, biologiya, kimya və tarix fakültələri üçün kitabxana fondu yaradıldı. Kitabxana tarix elmi ilə yanaşı, digər humanitar elmlərə dair ədəbiyyatın toplanmasına da xüsusi

diqqət yetirirdi. Azərbaycan dili və ədəbiyyatına, bədii ədəbiyyata dair olduqca qiymətli kitablar əldə edilmişdi.

Kitabxana fondu bilavasitə Onluq Təsnifat əsasında formalaşmağa başladı. Həmçinin fondun məzmununu açmaq üçün kitabxana kataloqlarının tərtib edilməsinə xüsusi diqqət yetirildi.

Universitetin Elmi Şurası 30-40-cı illərdə dəfələrlə kitabxananın işini yaxşılaşdırmaq, maddi-texniki bazasını möhkəmləndirmək, yeni avadanlıqla təmin etmək, kitabxana fondunu yeni ədəbiyyatla, dövrü mətbuatla, elmi jurnallarla komplektləşdirmək məsələsini müzakirə etmiş, bu iş üçün vəsait ayrılmasını lazım bilmişdi.

Artıq 1935-ci ildə universitet kitabxanası öz təşkilati işlərini: fondun yenidən təşkilini, kataloqların qaydaya salınmasını, yeni kataloqlar tərtib edilməsini başa çatdırmışdı. Kitabxananın yenidən bərpa edilməsinə universitetin rəhbərliyi və ayrı-ayrı fakültələrin kollektivləri yaxından kömək edirdilər. Universitetin kafedraları kitabxana fondunun ədəbiyyatla təkmilləşdirilməsi işinə xüsusi qayğı göstərirdilər.

Sonrakı illərdə universitetin ümumi inkişafı ilə əlaqədar olaraq onun kitabxanası da inkişaf edib təkmilləşirdi. 1940-cı ildə respublikamızın ən böyük elmi kitabxanalarından birinə çevrilmiş universitet kitabxanası öz fondunun zənginliyinə görə fərqlənirdi. Kitabxana zəngin Azərbaycan-şünaslıq fondu yaratmışdı ki, bu şöbə universitetin tələbə və müəllimləri ilə yanaşı, respublikamızın digər ali məktəblərinin işçilərinə və alimlərinə də xidmət edirdi. 1938-ci ildən kitabxana pullu məcburi nüsxələr almağa başlamışdı. Bu da

kitabxanada fondun planlı və ardıcıl komplektləşdirilməsi üçün şərait yaratmışdı. 1938-ci ildə kitabxananın fondunda 64.909 nüsxə kitab var idi. Kitabxana öz oxucularına 114.499 nüsxə kitab vermişdi.

Kitabxana Sovet İttifaqının universitetləri və elmi-tədqiqat institutları ilə geniş əlaqə saxlayır, onlarla kitab mübadiləsi, həmçinin universitetin elmi əsərlərinin mübadiləsini təşkil edirdi. O, artıq 1940-cı ildə 29 universitet, 214 ali məktəb və elmi müəssisələrlə əlaqə yaratmağa müvəffəq olmuşdu. Kitabxananın bu dövrdəki fəaliyyətində oxuculara kitabxanalararası abonement yolu ilə xidmət etmək də xüsusi yer tutmuşdu. 1940-cı ildə kitabxanalararası abonement yolu ilə 108 kitab alınmışdı³⁰.

30-cu illərin axırlarında kitabxanada oxuculara biblioqrafik xidmət işi də xeyli yaxşılaşmışdı. 1935-ci ildən müstəqil şöbə kimi fəaliyyət göstərən məlumat-biblioqrafiya şöbəsi tələbə və müəllim heyətinin tədris və elmi sorğularının ödənilməsində mühüm rol oynayırdı.

Kitabxana fondu 1930-cu ilə nisbətən 1940-cı ildə iki dəfəyə qədər artmışdı. Əgər kitabxananın fondunda 1930-cu ildə 109309 kitab var idisə, 1940-cı ildə bu rəqəm 204613-ə çatmışdı. Fondun sürətlə komplektləşdirilməsində Bakı və Moskva kitab kollektorlarının mühüm rolu var idi. Kollektorlar müqavilə əsasında nəşr edilən kitabları müntəzəm olaraq kitabxanaya göndərirdilər. Kitabxana fondunu komplektləşdirmək üçün kitab ticarəti müəssisələrindən və bukinist kitab mağazalarından kitablar da alınırdı. Kitabxananın ştatının böyüməsi yeni şöbələr açmağa imkan verirdi.

1940-cı ildə kitabxanada 17 nəfər çalışırdı. Kitabxanada komplektləşdirmə, kitabışləmə, kitab fondu, məlumat-biblioqrafiya, xidmət və s. şöbələr fəaliyyət göstərirdi.

Kitabxanada işin sabitləşməsi, kitab fondunun durmadan zənginləşməsi, dövrü mətbuat fondunun genişlənməsi oxuculara xidmət işinin yaxşılaşdırılmasına səbəb olmuşdu. Müsbət hal kimi qeyd etmək yerinə düşər ki, universitetin bütün tələbələri və professor-müəllim heyəti kitabxananın oxucuları idi.

Oxucuların sayı ilbəil artırdı. 1940-cı ildə kitabxana min nəfərdən çox oxucuya xidmət edirdi. Kitabxana abonentlə yanaşı, tələbə və müəllimlər üçün ayrılmış oxu zal-larında da xidməti həyata keçirirdi. Bu da oxucuların gəlişinə, kitab dövriyyəsinə müsbət təsir göstərirdi. 1940-cı ildə kitabxanaya 33104 nəfər oxucu gəlmiş, onlara 131286 nüsxə kitab verilmişdi.

30-cu illərin axırlarında kitabxanada oxuculara biblioqrafik xidmət işi də xeyli sabitləşmişdi. 1935-ci ildən müstəqil fəaliyyət göstərən məlumat-biblioqrafiya şöbəsi tələbə və professor-müəllim heyəti arasında aparılan informasiya fəaliyyətini xeyli gücləndirmiş, tədris və elmi sorğuların ödənilməsində mühüm rol oynamağa başlamışdı. Məlumat-biblioqrafiya şöbəsi 1940-cı ildə oxucuların 7873 sorğusuna cavab vermiş, oxucular üçün 785 biblioqrafik arayış tərtib etmişdi.

Həmin illərdə kitabxanada kütləvi işlərin aparılmasına, kitab müzakirələrinin, biblioqrafik icmalların, yeni kitablar sərgisinin təşkilinə xüsusi diqqət yetirilirdi. 1940-cı

ildə 37 belə kütləvi iş aparılmışdı.

Beləliklə, 1940-cı ildə kitabxana 204613 nüsxədən ibarət zəngin kitab fondu və min nəfərdən artıq oxucusu olan, oxucular arasında geniş kütləvi və məlumat-biblioqrafiya işi aparan, respublikamızda elmə və təhsilə xidmət edən böyük ali məktəb kitabxanası kimi ölkəmizin elm, təhsil və mədəni həyatında mühüm rol oynayan informasiya mərkəzinə çevrilmişdi.

2.3. Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Kitabxanası

Böyük Vətən müharibəsi illərində

Hitler Almaniyası hücum etməmək haqqında Sovet İttifaqı ilə bağladığı müqaviləni kobud şəkildə pozaraq 1941-ci il iyun ayının 22-də SSRİ-nin üzərinə hücumu keçdi. Sovet xalqlarının alman-faşist işğalçılarına qarşı Böyük Vətən müharibəsi başladı.

Müharibənin ilk günlərindən bütün idarə və təşkilatlar öz işlərini hərbi şəraitə uyğunlaşdırdıqları kimi, ali məktəblər də öz fəaliyyətlərini müharibə qaydalarına uyğun qurdular və öz işlərini yeni vəzifələrə tabe etdilər.

Müharibə başlanan gün - iyunun 22-də Bakı Dövlət Universitetinin kollektivi izdihamlı mitinq keçirdi. Mitinqdə çıxış edən professor-müəllim və tələbələrin nümayəndələri ölkənin müdafiəsinə qalxmağı, bütün qüvvələri alman faşistlərinə qalib gəlməyə yönəltməyin lazım gəldiyini söylədilər.

Mitinq geniş qətnamə qəbul etdi. Qətnamədə deyilirdi: «Biz alman faşizminin görünməmiş azğınlığından xəbər tu-

tub son dərəcə hiddətləndik. Qəlbimiz Sovet İttifaqının müqəddəs sərhədlərini pozmuş düşmənlərə qarşı qəzəb hissi ilə çırpınır. Faşist Almaniyasının quldur basqınını hamımız bir nəfər kimi dəf etməyə hazırıq. Partiyamızın və hökumətimizin çağırışı ilə var qüvvəmizi və bütün imkanlarımızı Vətənin müdafiəsinə sərf edəcəyik. Yaşasın məğlubedilməz Qızıl Ordu və Hərbi Dəniz Donanması! Yaşasın qüdrətli Vətənimiz – Sovet Sosialist Respublikaları İttifaqı!»³¹.

Müharibənin başladığı ilk gündən Bakı Dövlət Universitetinin kollektivi müsəlləh əsgər kimi ayağa qalxdı və düşmənlə ölüm-dirim savaşına girdi. Müharibənin başladığı günün səhəri universitetin rektoru S.A.Ələsgərov, eləcə də bir çox müəllimlər və tələbələr cəbhəyə getdilər.

1941-ci ildə universitetdən 1285 nəfər, o cümlədən 159 nəfər akademik işçi, 23 nəfər aspirant, 1141 nəfər tələbə səfərbər edilmişdi. Onlardan 1185 nəfəri kişi, 200 nəfəri qadın idi³².

Bakı Dövlət Universiteti Elmi Kitabxanasının kollektivi də öz işini müharibə şəraitinə uyğun olaraq yenidən qurdu. Oxuculara xidmət saatları uzadıldı. Kitabxana binasının girəcəyində «Hər şey müharibə üçün, hər şey cəbhə üçün!» başlığı altında böyük kitab sərgisi təşkil edilmişdi.

Müharibə dövründə ali məktəb kitabxanalarının qarşısında: 1) oxuculara vətənpərvərlik hissini aşılamaq, xalqımızın qəhrəman keçmişinə, ordunun hərbi müvəffəqiyyətlərinə, ön cəbhədə və arxa cəbhədə göstərilən qəhrəmanlıqlara dair ədəbiyyatı təbliğ etmək; 2) tələbə və müəllimlərə hərbi biliklərə yiyələnməkdə kömək etmək, 3) hərbi ədəbiyyatın

təbliğini ön plana çəkmək, müharibə mövzusunda yazılmış təbliğat xarakterli kitabçaları fakültələrdə yaymaq kimi çox mühüm vəzifələr qoyulmuşdu. Bakı Dövlət Universitetinin kollektivi öz işini yenidən qurdu, fakültə dekanlıqları tələbə komsomol və həmkarlar təşkilatları ilə birlikdə geniş kütləvi və təbliğat-təşviqat işləri aparmağa başladılar.

Bakı Dövlət Universitetinin professor-müəllim heyəti, aspirantlar və fəal tələbələr əhali arasında geniş təbliğat-təşviqat işi aparırdılar. Bu məqsədlə fakültələrdə təşviqat briqadaları təşkil olunmuşdu. Həmin dövrdə 80 təşviqat, 2 incəsənət briqadası işləyirdi³³.

Kitabxanada təbliğatçı güşəsi yaradılmışdı. Bu guşədən təbliğat briqadalarının üzvləri müvəffəqiyyətlə istifadə edirdilər.

Müharibənin ilk illərində kitabxananın yeni kitablarla təchizi sistemində çətinliklər meydana çıxmışdı. Əvvəllər kitablar az nəşr edilirdi. Həmçinin 1941-ci ildə Azərkitabın Kitabxana Kollektorunun ləğv edilməsi kitabxanaların yeni kitabları vaxtında əldə etməsi işini çətinləşdirmişdi. Bu çətinliyin öhdəsindən gəlmək üçün kitabxana fondunun komplektləşdirilməsi şöbəsinin işçilərinin sayı artırılmış, yeni nəşr edilən kitabları əldə etmək mümkün olmuşdu. Nəşr edilən kitablar əsasən kitab mağazalarından və nəşriyyatların özlərindən alınır. Kitabxana kitablarla yanaşı, birləşmiş Qəzet-jurnal Nəşriyyatı tərəfindən buraxılan təbliğat vərəqələrinin alınmasına da ciddi fikir verirdi. Belə vərəqələr kitabxananın binasında və ayrı-ayrı fakültələrdə nümayiş etdirilirdi.

Müharibə illərində Azərbaycanda ali məktəb sistemi hərbi şəraitə uyğun olaraq yenidən qurulurdu. Ali məktəblərin müəllim və tələbələrinin orduya səfərbər edilməsi ilə əlaqədar olaraq təhsil müddəti qısaldıldı. Yeni keçici xarakter daşıyan tədris planları və ixtisar edilmiş proqram üzrə kadr hazırlanmasına başlandı. 1941-1942-ci dərs ilində üçillik təlim müddətinə keçildi. Qış tətiləri ləğv edildi. Daha intensiv tədris prosesi tətbiq olundu. Tələbələrlə aparılan fərdi işlərin gücləndirilməsi tələb edildi. Tədris prosesində yaranmış bu şərait kitabxananın qarşısında da çox mühüm vəzifə qoymuşdu.

Kitabxana yeni təlim prosesinə uyğun olaraq ayrı-ayrı fakültələrin tələbələri üçün dərsliklərin və dərs vəsaitlərinin minimum siyahısını tərtib etmişdi. Bu siyahılar üzrə xidmət etmək tələbələrin sorğularının qismən də olsa ödənilməsinə kömək edirdi.

Bakı Dövlət Universitetinin 1941-ci ilin dekabrında keçirilən Elmi Şurası kitabxananın direktoruna yeni qısaldılmış tədris planlarına müvafiq olaraq fakültələrlə əlaqə yaratmağı, onları dərsliklər və dərs vəsaitləri ilə təmin etməyi, tələbələrlə kitabxanada aparılan fərdi xidməti gücləndirməyi tapşırırmışdı.

1941-ci ilin oktyabrında Azərbaycan Xalq Komissarları Soveti müharibənin yaratdığı çətinliklərlə əlaqədar olaraq respublika ali təhsil sistemində yenidənqurma işləri həyata keçirdi. 1941-ci ilin oktyabr ayında V.İ.Lenin adına Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunun universitetlə birləşməsi haqqında qərar verildi. 1941-42-ci dərs ilində isə

Azərbaycan Dövlət Qi- yabi Pedaqoji İnstitutu, K.Marks adına Xalq Təsərrüfatı İnstitutu, Azərbaycan Dövlət Bədən Tərbiyəsi İnstitutu və Xarici Dillər Müəllimlər İnstitutu universitetə birləşdirildi. Universitetdə yeni fakültələr: iqtisad, hüquq, xarici dillər və bədən tərbiyəsi fakültələri yarandı. Göstərilən institutların kitabxanaları da universitet kitabxanasına birləşdirildi. Kitabxanaların birləşdirilməsi, kitabların universitet kitabxanasına gətirilməsi, kitabxana fondunda yerləşdirilməsi mürəkkəb və çox vaxt tələb edən bir proses olduğundan, bunu tezliklə təşkil etmək asan olmasa da, kitabxanaların kollektivlərinin böyük səyi nəticəsində bu işi başa çatdırmaq mümkün oldu. Kitabxanaların birləşdirilməsi nəticəsində BDU Kitabxanası respublikamızın ən böyük kitabxanalarından birinə çevrildi.

Əgər 1941/42-ci dərs ilində universitet kitabxanasında 118895 nüsxə kitab var idisə, artıq 1943-cü ildə kitab fondundakı kitabların miqdarı 500 minə çatmışdı.

Kitabxana 2 mindən artıq oxucuya xidmət edirdi. 1942-ci ildə universitetin binası hospitala çevrildikdən sonra universitet müvəqqəti olaraq başqa binaya köçmüşdü. Bu zaman kitabxana da öz fondunun bir hissəsini yeni tədris binasına aparmışdı.

Müharibə illərində öz yerini bir neçə dəfə dəyişməsinə baxmayaraq, kitabxananın zəhmətkeş kollektivi kitabları itib-batmaqdan qorumuş, kitab fondunun əsas özəyini qoruyub saxlamağa müvəffəq olmuşdu.

Universitetin binası hospitala çevrildikdən sonra kitabxana müalicə olunan yaralı əsgərlərə də xidmət göstər-

məyə başladı. Əsgərlərə xidmət etmək üçün ayrıca kitabxanaçı ayrılmışdı. Kitabxanaçılar eyni zamanda yaralı əsgərlərin ailələrinə məktublar yazır, gələn məktubları və digər bəratları alıb onlara çatdırırdılar.

Kitabxana hospitallarda kütləvi tədbirlər də həyata keçirirdi. Belə tədbirlərdə universitetin professor-müəllim heyəti də yaxından iştirak edirdi.

Kitabxana Böyük Vətən Müharibəsinə həsr edilmiş stasionar və səyyar kitab sərgiləri təşkil etmişdi. Səyyar sərgilərdən hospitallarda da istifadə edilirdi. Kitabxananın yaralı əsgərlərə göstərdiyi xidmət o dövrdə hospital rəhbərliyi tərəfindən dəfələrlə minnətdarlıq hissi ilə qeyd edilmişdi.

Kitabxana döyüşən ordunun əsgərlərini kitabla təmin etmək üçün onlara kitablardan ibarət bağlamalar göndərirdi. 1943-cü ilin iyun ayında ön cəbhəyə 618 kitab göndərilmişdi. Bundan başqa, kitabxana elə həmin ildə hərbi hissələrə qiyməti 28826 manat təşkil edən 6825 kitab göndərmişdi³⁴.

Kitabxana döyüşən ordu ilə yanaşı faşist işğalından azad olunmuş rayonlara da yardım edirdi. Belə ki, 1943-cü ilin axırlarında bu rayonlara pulsuz olaraq 9000 manat qiymətində 3000 nüsxə kitab göndərilmişdi³⁵.

Müharibənin əvvəllərində bir neçə ali məktəbin Bakı Dövlət Universitetinə birləşdirilməsi və onun əsas binasının hərbi hospitala çevrilməsi nəticəsində universitet bir-birindən aralı olan 7 binada yerləşdirilmişdi. Bu da həm universitetin idarə olunmasını, xüsusilə Mərkəzi Elmi Kitabxananın tələbə və müəllimlərə xidmət işini çətinləşdirirdi. Məhz buna

görədir ki, 1943-cü ildə universitetin Elmi Şurası Xalq Maarif Komissarlığına müraciət edərək, Kommunist küçəsində yerləşən əsas binanın universitetə qaytarılmasını xahiş etdi.

1944/45-ci illərdə universitetin həyatında ciddi dəyişiklik baş verdi. Müharibənin ilk illərində universitetə birləşdirilmiş institutlar ayrılıb müstəqil fəaliyyət göstərməyə başladı. 1943-cü ildə Bədən Tərbiyəsi İnstitutu bərpa edildi. BDU-nun bədən tərbiyəsi fakültəsi bu instituta verildi. 1944-cü ilin yanvarında Azərbaycan Dövlət Qiyabi Pedaqoji İnstitutu, sentyabrda V.İ.Lenin adına Pedaqoji İnstitutu bərpa edildi. Xarici dillər fakültəsi də ona verildi. Nəhayət, 1945-ci ildə K.Marks adına Xalq Təsərrüfatı İnstitutu bərpa edildi. BDU-nun iqtisadiyyat fakültəsi ora verildi.

Beləliklə, BDU-nun Mərkəzi Elmi Kitabxanası öz fondunun müəyyən hissəsini profilə uyğun olaraq yenidən bərpa edilmiş institutlara verdi. Təkcə Pedaqoji İnstituta 40 min kitab verilmişdi.

Doğrudur, bu olduqca çətin və mürəkkəb proses idi. Ancaq universitetin və institutların ciddi səyi nəticəsində bu iş tezliklə başa çatdırıldı, universitet kitabxanası öz kitab fondunu qoruyub sabitləşdirməyə müvəffəq oldu.

Rektorluq kitabxanasının işinə xüsusi diqqət yetirirdi. 1943-cü ilin axırlarında rektorun əmri ilə kitabxananın işinə rəhbərlik etmək, onun fəaliyyətini fakültələrlə əlaqələndirmək üçün kitabxana şurası yaradıldı. Şuranın tərkibinə 13 nəfər, əsasən kafedra müdirləri, professor və dosentlər daxil edilmişdi. Şuranın əsasnaməsi və iş planı tərtib edilmişdi. Şuranın təşkili kitabxananın işini xeyli asanlaşdırmış, tələbə

və müəllimlərə xidmətin keyfiyyətini yüksəltmişdi. Onun tərkibinə daxil edilmiş ayrı-ayrı ixtisaslar üzrə mütəxəssislər kitabxananın komplektləşdirilməsinə, yeni kitabların seçilib alınmasına olduqca müsbət təsir göstərmişdi.

1943/44-cü tədris ilində universitetin binası özünə qaytarıldıqdan sonra kitabxana öz yerinə köçməyə başladı. Tezliklə kitab fondu qaydaya salındı, kitabxananın məlumat aparatı, kataloq və kartotekaları təkmilləşdirildi.

Beləliklə, Bakı Dövlət Universitetinin kitabxanası müharibənin yaratdığı çətinliklərdən müvəffəqiyyətlə çıxmış, bir neçə dəfə öz yerini dəyişdirməsinə baxmayaraq, bir gün də olsa oxuculara xidmət işini dayandırmamış, müharibənin qarşıda qoyduğu vəzifələri yerinə yetirməyə, tədrisə və universitet elminə informasiya xidmətinə həyata keçirməyə nail olmuşdu.

Kitabxana müharibə illərində hər cür çətinliyə baxmayaraq, kitab fondunu daim yeni kitab və elmi jurnallarla təkmilləşdirmişdi. Əgər 1941-ci ildə kitabxananın fondunda 118895 kitab var idisə, 1942-1943-cü illərdə respublikanın ayrı-ayrı institutlarının universitetə birləşməsi ilə əlaqədar onun fondu 400 min nüsxəyə çatmışdı. Müharibənin axırlarında isə artıq kitabxanada 500 min nüsxə kitab toplanmışdı.

Oxuculara xidmət işi də yaxşılaşmışdı. Oxucuların miqdarı haqqında rəsmi statistika olmamasına baxmayaraq, təxmini hesablamalara görə, kitabxana birləşdirilmiş kitabxanalarla birlikdə 10 mindən artıq oxucuya xidmət etmişdi.

Bütün bunlar Bakı Dövlət Universiteti kitabxanası kollektivinin Azərbaycan təhsilinə və elminə töhfəsi idi.

III FƏSİL

BAKİ DÖVLƏT UNIVERSİTETİNİN ELMİ KİTABXANASI XX ƏSRİN 50-60-Cİ İLLƏRİNDƏ

Müharibədən sonrakı illər Bakı Dövlət Universitetinin həyatında xüsusi mərhələ təşkil edir. Məhz bu illərdə universitetin maddi-texniki bazası möhkəmlənmiş, müharibə illərində əlindən alınan binaları özünə qaytarılmış, tədris və elmi laboratoriyaları yeni cihazlarla və avadanlıqlarla təmin edilmiş, yüksəkixtisaslı kadrlar hazırlamaq, geniş elmi-tədqiqat işləri aparmaq üçün şərait yaradılmışdı. Həmçinin 50-60-cı illərdə universitetin qəbul planı müntəzəm olaraq artırılmış, yeni fakültələr, ixtisaslar, kafedralar, laboratoriyalar açılmışdı.

1964-cü ildə universitetin bir neçə fakültəsinin yeni binaya köçürülməsi, onun maddi-texniki bazasının möhkəmlənməsi tədris prosesinin müvəffəqiyyətli təşkilinə, yeni avadanlıqla təchiz edilmiş tədris laboratoriyalarının təşkilinə şərait yaratdı.

1945/46-cı dərs ilində BDU-nun filologiya fakültəsinin şərqsünaslıq şöbəsi əsasında müstəqil şərqsünaslıq fakültəsi yaradıldı. Yenə həmin ildə filologiya fakültəsinin yanında jurnalistika şöbəsi, tarix fakültəsində isə fəlsəfə şöbəsi açıldı. 1947-48-ci dərs ilinin əvvəllərində isə filologiya fakültəsinin yanında məntiq-psixologiya, kitabxanaçılıq və incəsənətsünaslıq şöbələri var idi. Beləliklə, 1947-48-ci dərs ilində universitetdə 8 fakültə, 50 kafedra, 52 kabinet və laboratoriya,

2 muzey fəaliyyət göstərirdi. 1948/49-cu tədris ilində 7 yeni kabinet və laboratoriya yaradılmışdı³⁶. 1957-ci ildə isə 1951-ci ildə bağlanmış və filologiya fakültəsinə verilmiş şərqşünaslıq şöbəsinin bazasında şərqşünaslıq fakültəsi yenidən bərpa edildi.

1958-59-cu tədris ilində universitetin fizika-riyaziyyat fakültəsinin bazasında müstəqil fizika və riyaziyyat fakültələri yaradıldı.

1959-cu ildə Azərbaycan Xalq Təsərrüfatı İnstitutu ləğv edildi və onun universitetə birləşdirilmiş bölmələri əsasında universitetdə iki yeni fakültə - İqtisadiyyat və Əmtəəşünaslıq fakültələri təşkil olundu.

1962-ci ildə respublikada yüksək ixtisaslı kitabxanaçı kadrlara olan böyük ehtiyac nəzərə alınaraq müstəqil kitabxanaçılıq fakültəsi yarandı və tələbə qəbulu demək olar ki, iki dəfə artırıldı. 1968-ci ildə 1946/47-ci dərs ilindən universitetin filologiya fakültəsinin yanında fəaliyyət göstərən jurnalistika şöbəsi müstəqil fakültəyə çevrildi.

Beləliklə, artıq 60-cı illərin axırlarında Bakı Dövlət Universitetində demək olar ki, təbiət və humanitar elmlərin bütün sahələrini əhatə edən 13 fakültə (mexanika-riyaziyyat, fizika, kimya, biologiya, geologiya, coğrafiya, tarix, filologiya, şərqşünaslıq, kitabxanaçılıq, hüquq, jurnalistika, ixtisaslandırma və xarici tələbələr), 64 kafedra, 86 laboratoriya (o cümlədən 4 problem laboratoriyası), 42 kabinet, 2 muzey fəaliyyət göstərirdi. 60-cı illərin axırlarında universitetin əyani, qiyabi və axşam şöbələrində 12 mindən artıq tələbə təhsil alırdı. Universitetin ayrı-ayrı fakültələrində, kafedrala-

rında və elmi tədqiqat bölmələrində 710 nəfər professor, müəllim və elmi işçi fəaliyyət göstərirdi.

1964-cü ilin sentyabrında Bakı Dövlət Universiteti üçün Zahid Xəlilov küçəsi, 23-də tikilən yeni bina istifadəyə verildi. Yeni binanın istifadəyə verilməsi münasibəti ilə mitinq keçirildi. Mitinqdə universitetin rektoru, akademik Ş.F.Mehdiyev, Əməkdar elm xadimi, professor M.A.Cavadov və professor H.A.Dadaşov çıxış etdilər. Yeni binanın istifadəyə verilməsi universitet təhsilinin gələcək inkişafı üçün böyük perspektivlər açdı. Həm də universitet kitabxanasının yeni binaya köçürülməsi onun oxuculara xidmət işinin keyfiyyətinə olduqca müsbət təsir göstərdi. Geniş və zəngin fonda, hərtərəfli məlumat-bibliografiya və informasiya aparatına, yüksək ixtisaslı kitabxanaçı-bibliograf kadrlara malik olan kitabxana öz işinin öhdəsindən müvəffəqiyyətlə gəlməyə səy göstərirdi. Universitetin rəhbərliyi kitabxananın fəaliyyətini daim diqqət mərkəzində saxlayır, onun maddi-texniki bazasını möhkəmləndirmək, yeni kitablarla, avadanlıqlarla təmin etmək üçün lazımi qədər maliyyə vəsaiti ayırırdı. Müharibədən sonrakı illərdə öz işini müvəffəqiyyətlə bərpa edən kitabxananın fəaliyyətini daha da təkmilləşdirmək, oxuculara xidmət işini günün tələbləri səviyyəsinə yüksəltmək üçün xeyli iş görüldü. Tələbə və müəllim kollektivinin durmadan artan sorğu və tələbatını ödəmək üçün tədbirlər planı hazırlanmışdı. Bu planda kitabxana fondunu dərsliklər və dərs vəsaitləri ilə fakültələrin tələbatına müvafiq komplektləşdirmək, elmin son nailiyyətlərini əks etdirən elmi ədəbiyyatı əldə etmək, respublikamızda, SSRİ-də və

xarici ölkələrdə nəşr edilən elmi jurnalları, referativ jurnalları əldə etmək, oxucu tələbatını qüsursuz ödəmək üçün SSRİ-nin və xarici ölkələrin kitabxanaları ilə əlaqə yaratmaq, kitabxanalararası abonementdən istifadə etmək, kitabxananın məlumat-bibliografya aparatını daha da təkmilləşdirmək vəzifələri ön plana çəkilməmişdi.

Müharibədən sonrakı illərdə Bakı Dövlət Universitetinin Kitabxanası respublikamızın ən böyük, zəngin və nadir kitab fonduna, qiymətli dövrü mətbuat fonduna malik olan kitabxanalarından biri idi. O, 60-cı illərdə fondunun zənginliyinə və oxuculara xidmət işinin həcminə görə M.F.Axundov adına Respublika Kitabxanasından sonra ikinci yeri tuturdu. 60-cı illərin axırlarında kitabxananın fondunda 1.200.000 nüsxədən artıq kitab toplanmışdı. 1920-ci ilə müqayisədə kitabxananın fondu 240 dəfə artmışdı. Kitabxana 60-cı illərdən respublikanın bütün ali məktəb kitabxanaları arasında metodiki mərkəz statusuna malikdir. Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi və universitetin rəhbərliyi respublikamızın, ən qiymətli və nadir fonda malik universitet kitabxanasının qayğısına qalmış, onun maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsinə vəsait ayırmış, yüksək ixtisaslı kadrlarla təmin etmişdi.

60-cı illər Bakı Dövlət Universitetinin inkişafında və yenidən qurulmasında mühüm rol oynamışdır. Məhz 60-cı illərdə kitabxana universitet üçün tikilmiş yeni korpusa köçürülmüşdü. Artıq 1965-ci ildən yeni binada kitabxanada ayrı-ayrı ixtisaslar üzrə 4 abonement, 12 ümumi və xüsusi-ləşdirilmiş oxu zalı oxuculara xidmət göstərirdi. Bu salon-

lardan eyni vaxtda 650 nəfər oxucu istifadə edə bilirdi. Kitabxanaya ayrılan 4000 kv.m sahə keçmiş binadakı sahədən 2 dəfə çox idi.

50-60-cı illərdə kitabxana fondunun zənginləşməsində Moskvadan alınan pullu məcburi nüsxələr olduqca mühüm rol oynayırdı. Kitabxananın Rusiya nəşriyyatlarında nəşr edilən bütün kitabları əldə etməsi onun fondunu zənginləşdirmişdi. Kitabxananın fondu müasir təhsil və elmin son nailiyyətlərinə cavab verə biləcək səviyyəyə gətirilmişdi.

50-60-cı illərdə kitabxana fondunu universitetin tədris və elmi profilinə uyğun komplektləşdirmək üçün lazım olan bütün metodik və təşkilati tədbirlərdən istifadə edilir, SSRİ və respublikamızın nəşriyyatlarının nəşr planları qabaqcadan əldə edilir və işlənir, sifariş üçün fakültələrə, kafedralara və elmi mərkəzlərə göndərilir, gələn rəylər komplektləşmə vaxtı nəzərə alınır. Kitabxana dərsliklərlə təkmilləşdirilərkən rəhbər sənədlərə müvafiq hər 7 tələbəyə bir dərslik alınmasına diqqət yetirilirdi³⁷. Kitabxana bir qayda olaraq yeni nəşr edilən dərsliklərdən və dərs vəsaitlərindən 19-20 nüsxədən artıq əldə etməyə çalışırdı. Kitabxana həmçinin öz fondunda olmayan, lakin oxucu sorğusu olan kitabları əldə etmək üçün ayrı-ayrı kitab mağazalarından, xüsusilə buki-nist kitab mağazalarından istifadə edirdi.

Bu dövrdə kitabxana öz fondunu daha böyük ehtiyac hiss edilən kitablarla komplektləşdirmək üçün kitab mübadiləsindən istifadə edirdi. Kitabxana respublikanın ali məktəb kitabxanalarından öz profilinə uyğun olan ədəbiyyatı almaq üçün xüsusi kartoteka tərtib etmişdi. Oxucuların

sorğuları əsasında tərtib edilən bu kartotekaların üzü ildə 3-4 dəfə köçürülüb kitabxanalara göndərilirdi. Kitab əldə etməyin bu üsulu müsbət nəticələr vermiş, kitabxana öz fondunda olmayan xeyli nadir kitablar əldə etməyə müvəffəq olmuşdu.

Kitab fondunun yeni ədəbiyyatla komplektləşdirilməsi sahəsində aparılan iş öz müsbət nəticəsini vermiş, fond ilbəil təkmilləşərək həm kəmiyyət, həm də keyfiyyətə zənginləşmişdi. Fikrimizi təsdiq etmək üçün aşağıdakı cədvələ nəzər yetirək.

1967-1970-ci illərdə BDU-nun Elmi Kitabxanasının kitab fondunun inkişafı³⁸

№	İllər	Kitabların miqdarı	Elmi kitablar	Dərslik və dərs vəsiti	Qərbi Avropa dillərində ədəbiyyat	Şərq dillərində ədəbiyyat
1	1967	692738	189217	413911	89610	300160
2	1968	720660	430025	185035	105600	-
3	1969	920760	300025	310036	155000	155700
4	1970	965210	300160	310005	225000	130105

Cədvəldən göründüyü kimi, kitabxananın kitab fondu ilbəil dinamik olaraq artmışdı. Həm də bu artımda kitabxana kollektivinin ədəbiyyat almaqda universitetin tələbatına müvafiq seçimi diqqəti cəlb edir.

1969-cu ildə kitabxanaya Moskva Kitabxana Kollektorundan 12646 nüsxə, respublika Kitabxana Kollektorundan 21267 nüsxə, həmçinin akademik kitab mağazasından və başqa mağazalardan, o cümlədən bukinist kitab mağazalarından 7312 nüsxə, Rusiyanın və digər müttəfiq respublikaların

kaların ayrı-ayrı şəhərlərindən 659 nüsxə kitab daxil olmuşdu.

Daxil olan ədəbiyyatın əksəriyyəti təbiət və humanitar elmlərə aid idi. Kitabxana mühüm texniki ədəbiyyatın alınmasına da diqqəti artırmışdı. Kitabxana fonduna daxil olan ədəbiyyatın 20-30 faizini Azərbaycan və rus dillərində müxtəlif elm sahələrinə aid dərsliklər təşkil edirdi. 1969-cu ildə kitabxanaya daxil olan ədəbiyyatın 67548-i Azərbaycan və rus dillərində, 2576 nüsxəsi xarici dillərdə ədəbiyyat idi.

60-cı illərdə BDU Elmi Kitabxanası respublikamızda xarici ölkələrlə əlaqə yaradan, kitab mübadiləsi edən, Azərbaycan kitabını təbliğ edən kitabxanalardan biri idi. Kitabxana 242 xarici ölkənin və müttəfiq respublikaların kitabxanaları ilə əlaqə yaratmış, onlardan 6766 nüsxə kitab alınmışdı. Bakı Dövlət Universiteti kitabxanasının yeni ədəbiyyatla komplektləşdirilməsi işinə mühüm əhəmiyyət verir, lazımi ədəbiyyatı almaq üçün kitabxanaya istənilən qədər vəsait ayırırdı. Odur ki, kitabxanaya elmin müxtəlif sahələrinə aid ildə 60 mindən artıq kitab daxil edilirdi. Bu kitablar içərisində kitab mübadiləsi yolu ilə xarici ölkələrdən: ABŞ, İngiltərə, Fransa, AFR, Türkiyə, Yaponiya, ADR, Cexoslovakiya, Polşa, Koreya, Bolqarıstan, Rumıniya və Macarıstandan alınan kitablar da var idi. Həmin il beynəlxalq mübadilə yolu ilə kitabxanaya 538 nüsxə kitab daxil olmuşdu. Kitabxana beynəlxalq kitab mübadiləsinə mühüm əhəmiyyət verdiyindən, beynəlxalq əlaqələr getdikcə genişlənir, alınan kitabların və dövri mətbuatın miqdarı müntəzəm olaraq artırdı.

Kitabxanada 1969-cu ildə Azərbaycan, rus, Qərbi Avropa və Yaxın Şərq ölkələri xalqlarının dillərində 1224960 nüsxə kitab, 1970-ci ildə isə 1264600 kitab³⁹ saxlanılırdı. Kitablarla yanaşı kitabxananın fondunda Azərbaycan, rus və xarici dillərdə zəngin dövrü mətbuat komplektləri toplanmışdı ki, bunlarla birlikdə kitabxananın fondu 2 milyon nüsxədən artıq idi.

Məlumdur ki, kitabxana işinin əsas göstəricisi oxuculara xidmət işinin təşkilinin səviyyəsi ilə müəyyən edilir. Bu baxımdan Bakı Dövlət Universiteti Elmi Kitabxanasının 50-60-cı illərdəki fəaliyyətinin əsas istiqaməti universitetin professor-müəllim və tələbə heyətinə kitabxana xidmətinin təşkilinə yönəldilmişdi.

Uzun illərdən bəri oxuculara xidmət işində böyük təcrübəsi olan kitabxananın kollektivi ənənəvi kitabxana xidmətinin bütün üsullarından istifadə etməklə zamanın tələbi ilə oxuculara xidmət prosesində baş verən yeni iş üsullarından da müvəffəqiyyətlə istifadə etməyə başlamışdı. Gənc mütəxəssis kadrların yetişdirilməsində, onların təlim-tərbiyə prosesində universitetin pedaqoji kollektivi ilə yanaşı, kitabxanaçılar da yaxından iştirak edirdilər. Kitabxananın fakültələrlə, kafedralarla daimi əlaqəsi onların oxuculara xidmətini daha məqsədyönlü etməklə oxucu sorğularının vaxtında və səmərəli ödənilməsinə səbəb olurdu. Kitabxananın xidmət sahəsində işləyən kitabxanaçıların və bibliografların tələbələrə fərdi iş aparmasına, kitabxanadan istifadə qaydalarının kataloq və kartotekalardan ədəbiyyat seçməyin forma və üsullarının onlara aşılmasına xüsusi

diqqət yetirilirdi. Kitabxana xüsusilə birinci kurs tələbələrini oxucular sırasına cəlb etmək üçün müxtəlif vasitələrdən və üsullardan istifadə edirdi. Bu məqsədlə seminar müəllimləri kitabxanaya dəvət edilir və qrupdakı hər bir tələbəyə nəzarət kartoçkası tərtib edilirdi. Sonralar tələbələr bu kartoçkalar vasitəsilə kitabxanaya üzv yazılırdılar. Professor-müəllim heyəti də diqqətdən kənarda qalmırdı. Hər bir oxucunu, onun maraq dairəsini öyrənən kitabxana işçiləri müntəzəm olaraq yeni kitablar haqqında onlara məlumat verirdilər. Kitabxana ilə oxucular arasında yaranan bu yaxın əlaqə kitabxanaya oxucu axınının yaranmasına səbəb olurdu. Kitabxananın ayrı-ayrı illərdəki fəaliyyəti təhlil olunarkən məlum olur ki, bəzən universitetin bütün müəllim və tələbə kollektivi bütövlükdə kitabxananın oxucuları sırasında olmuş və kitabxana xidmətindən bəhrələnmişlər.

Kitabxanada 50-60-cı illərdə ən çox istifadə edilən iş üsullarından biri də «yoxdur» cavablarının aradan qaldırılması olmuşdu. Bu işdə universitetin ayrı-ayrı kafedraları kitabxanaya yaxından kömək etmiş, ən çox ehtiyac olan dərsliklərin, dərs vəsaitlərinin, elmi ədəbiyyatın siyahısını vermişdi. Kitabxana bu siyahılar üzərində işləmiş, həmin ədəbiyyatdan fondada olmayanları müxtəlif yollarla əldə etməyə çalışmışdır. Bu da «rədd» cavablarının sayının azalmasına səbəb olmuşdu. Belə ki, əgər 1960-cı ildə kitabxana oxuculara 386 rədd cavabı vermişdisə, onların sayı 1965-ci ildə 294-ə çatmışdı⁴⁰. Bu dövrdə kitabxana ən fəal oxucularına fərqli xidmət etməyə də başlamışdı. Bu da fəal oxucuların sayının çoxalmasına səbəb olmuşdu.

Kitabxana xidmətinin təşkilində yeni iş forma və metodlarından istifadə edilməsi, oxucularla fərdi işin təşkili, tələbə qrupları ilə yaxından əlaqə kitabxananın oxucularının sayının və kitab verilişinin miqdarının əsaslı surətdə artmasına, kitabxana xidmətinin kadr hazırlığının, elmi araşdırmaların mühüm tərkib hissəsinə çevrilməsinə imkan yaratmışdı.

Oxucuların dinamikasını göstərən aşağıdakı cədvələ diqqət yetirək.

**1960-1965-ci illərdə oxucuların sayı
və abonementdən kitab verilişi cədvəli**

№	illər	Oxucuların sayı	Azərbaycan dilində verilən kitablar	Rus dilində verilən kitablar
1	1961	1942	11708	15257
2	1962	2271	12103	15911
3	1963	2163	12891	16443
4	1964	2239	14209	17273
5	1965	2492	15708	18590 ⁴¹

60-cı illərdə oxucuların kitabxanaya gəlişi və kitab verilişində də böyük canlanma hiss edilməkdə idi. Bu xüsusilə tələbələr kitabxanaya gəlişində və kitab oxumasında özünü göstərirdi. Əgər 1967-ci ildə kitabxanaya 433.274, 1968-ci ildə 712.756 oxucu gəlişi olmuşdusa, bu rəqəm 1969-cu ildə 730.340-a çatmışdı. Müvafiq olaraq 1967-ci ildə 790.600, 1968-ci ildə 920.760, 1968-ci ildə 965.210 kitab verilişi olmuşdu. Tələbələrə 1967-ci ildə 305.450, 1968-ci ildə 298.600, 1969-cu ildə 314.000 kitab verilmişdi və bu rəqəmləri 50-ci illərlə müqayisə etsək, görərik ki, bunlar 1,5 dəfə çox idi.

Kitab, qəzet və jurnal fondunun zənginliyinə, nadir ki-

tblara malik olduğuna görə respublikamızın digər ali məktəblərinin müəllimləri və AMEA-nın elmi işçiləri də kitabxanaya tez-tez müraciət edirdilər. Deməli, kitabxananın oxucuları arasında universitetin tələbə və əməkdaşları ilə yanaşı, respublikamızın təhsil və elmi ictimaiyyətinin nümayəndələri də var idi.

Kitabxana oxuculara kitabxana xidmətinə günün tələbləri səviyyəsində təşkil etmək, onların tələb və sorğularına qüsursuz cavab vermək üçün geniş məlumat-bibliografiya və informasiya işi aparırdı.

Kitabxanada təşkil edilmiş məlumat-bibliografiya aparatı istər fondun təbliğ edilməsində, istər oxucuların çoxşaxəli sorğularının ödənilməsində, istərsə də kitabxananın daxili işlərində (komplektləşdirmədə, kütləvi işlərdə, bibliografik vəsaitlərin tərtibində və s.) ən mühüm mənbələrdən biri idi.

Kitabxananın zəngin fondunu açmaq üçün sistemli və əlifba kataloqları, predmet kataloqu, oxucu zallarının köməkçi kataloqları, qəzet və jurnal kartotekaları fəaliyyət göstərirdi. Kataloqlardan gündə yüzlərlə oxucu istifadə edirdi.

Kitabxana kataloq və kartotekalarının işlək halda saxlanılmasına, müntəzəm olaraq redaktə edilməsinə, yeni ədəbiyyatla, qəzet və jurnal məqalələri ilə təkmilləşməsinə xüsusi diqqət yetirir, bu işlə kitabxananın ən təcrübəli mütəxəssisləri məşğul olurdular. Hər bir kataloq və kartoteka yeni ədəbiyyatın və dövrü nəşrlərin daxil olması ilə əlaqədar yeni kartoçkalarla zənginləşirdi. Belə ki, kataloqlara 1962-ci ildə 17.235, 1964-cü ildə 18.182, 1965-ci ildə 18.717, 1969-cu ildə

73.875, kartoçka daxil edilmişdi. Kitabxanada kataloqları işlək vəziyyətdə saxlamağa, oxucular istifadə edərkən nəzarət etməyə, müntəzəm olaraq kataloq və kartotekaların redaktə edilməsinə ciddi diqqət yetirilirdi. Hər il orta hesabla 8-10 qutu kataloq yeşikləri redaktə olunurdu.

Kitabxana yeni ədəbiyyatı təbliğ etmək, oxuculara vaxtlı-vaxtında məlumat vermək üçün kitab təbliğinin müxtəlif forma və üsullarından istifadə edirdi. Yeni ədəbiyyatın təbliğində kitab sərgilərinin təşkilinə xüsusi diqqət yetirilirdi. 50-60-cı illərdə kitabxana yeni kitabların daimi və mövzu sərgilərini keçirirdi. Daimi kitab sərgiləri müntəzəm olaraq ayda bir dəfə təzələnirdi. Kitabxananın bütün bölmələrində həm yeni kitab sərgiləri, həm də mövzu kitab sərgiləri təşkil edilirdi. Kitab sərgilərinin qarşısı həmişə oxucu ilə dolu olurdu. Sərgi ilə tanış olan və ona lazım olan yeni kitabı əyani şəkildə görən oxucu onu əldə etmək üçün kitabxanaçıya müraciət edirdi. Kitabxana yeni kitabların daimi sərgisi ilə yanaşı, ildə orta hesabla 50-60 mövzu sərgisi keçirirdi. Belə sərgilərdən demək olar ki, yüzlərlə oxucu istifadə edirdi.

Bu sərgilərdən bir neçəsinin adını çəkmək yerinə düşər. 1961-ci ildə dünyada ilk dəfə olaraq sovet adamının kosmosa uçuşu ilə əlaqədar təşkil edilmiş «Kosmos fəth olunur» adlı sərgi xüsusilə qeyd edilməlidir. Sərgiyə qısa müddətdə yüzlərlə oxucu baxmış və burada göstərilən kitabların hamısı alınıb oxunmuşdu.

Oxu mütaliə mədəniyyətini təbliğ etmək üçün kitabxananın 60-cı illərdə təşkil etdiyi «Kitab üzərində necə işləməli?», «Müstəqil işləməyi öyrən», «Kitab sənin dostundur» və s.

sərgilər oxucuların böyük marağına səbəb olmuşdu. Kitabxana 1960-69-cu illərdə 1800-ə qədər müxtəlif sərgi keçirmiş və kitabxana plakatları tərtib etmişdi.

Kitabxananın yeni ədəbiyyatı təbliğ etmək üçün həyata keçirdiyi tədbirlərdən biri də yeni kitablar haqqında biblioqrafik icmalların keçirilməsi idi. Biblioqrafik icmallar keçirilərkən icmalın aparıcısı kimi biblioqraflarla yanaşı, ayrı-ayrı ixtisaslar üzrə professor-müəllim heyətindən də istifadə edilirdi. İcmallar ayda iki dəfə keçirilirdi. İcmallarda müəllimlər, aspirantlar, tələbələr iştirak edirdi. İldə orta hesabla 20-24 icmal keçirilirdi. Hər icmalda təxminən 30-40 oxucu iştirak edirdi.

Məlum həqiqətdir ki, elmi kitabxanalarda elmi-tədqiqat işi ilə məşğul olan oxucuların əksəriyyəti məlumat fondundan geniş istifadə edir. Bu məqsədlə kitabxana olduqca zəngin məlumat-biblioqrafiya fondu yaratmışdı. Bu fond da demək olar ki, bütün məlumat ədəbiyyatı toplanmışdı. Məlumat fondunda kitabxananın ən peşəkar biblioqrafları işləyirdilər. Bu şöbədə oxuculara şifahi biblioqrafik məlumatlar verilməklə yanaşı, yazılı biblioqrafik məlumatlar da hazırlanırdı. Məlumat-biblioqrafiya fondu oxuculara ədəbiyyat vermək işini də ön plana çəkirdi. 1960-1969-cu illərdə məlumat-biblioqrafiya fondundan oxuculara 20 mindən artıq ədəbiyyat verilmişdi. Biblioqraflar professor-müəllimlər üçün sifariş əsasında bu və ya digər mövzulara dair ədəbiyyat siyahıları da tərtib edirdilər. Doğrudur, bu iş o qədər də geniş yayılmamışdı. Ancaq ildə 10-15 siyahı tərtib edilirdi. Məsələn, 1965-69-cu illərdə 45 ədəbiyyat siyahısı

tərtib olunmuşdu.

Kitabxananın oxuculara xidmət işinin təşkilində başlıca yerlərdən birini 50-ci illərdən təşkil edilməyə başlayan kafedra kitabxanaları tuturdu. 1969-cu ildə belə kitabxanaların sayı 60-dan çox idi. Kitabxana bina şəraiti və kitabları saxlamağa yeri olan kafedralarda müəllimlərin istifadəsi üçün kiçik kitabxanalar təşkil edirdi. Hər bir kafedranın ixtisasına aid kitablar seçilir, xüsusi aktla kafedralara verilir. Kafedralarda müəllimlərin gündəlik istifadəsi üçün zəruri olan kitablar kafedranın laborantları tərəfindən idarə edilirdi və bu kitabların saxlanılmasına maddi-məsul şəxs laborantlar hesab edilirdi. Kitabxana kafedralarda yaradılan kiçik kitabxanaları, kitablar kolleksiyasını daim nəzarətdə saxlayır və yeni kitablarla onun yeniləşməsinə kömək edirdi. Demək olar ki, kafedranın müəllimlərinin əksəriyyəti belə kitabxanaların yaranmasını alqışlayır və həmin kitabxanalardan səmərəli istifadə edirdilər.

Kitabxananın 50-60-cı illər fəaliyyətində kitabxananın yarandığı gündən fəaliyyət göstərən Şərqşünaslıq şöbəsinin özünə məxsus yeri vardı.

Müxtəlif şöbələr içərisində kitabxananın fəxri sayılan Şərq və Azərbaycanşünaslıq şöbəsinin fəaliyyəti xüsusilə diqqətəlayiq idi.

Kitabxananın yaranmasının ilk illərindən formalaşmağa başlayan bu şöbə öz fondunda Şərq ədəbiyyatını, xüsusilə Azərbaycan ədəbiyyatını toplayıb saxlamış və Şərq ədəbiyyatının, Azərbaycanşünaslığın ən böyük təbliğatçısı olmuşdu. Bu şöbədə şərqşünaslığa dair elə nadir və qiymətli

kitablar, əlyazmaları toplanmışdı ki, bu ədəbiyyata respublikanın hər bir kitabxanasında rast gəlinmədiyindən, şöbənin xidmətindən təkcə universitet kollektivi yox, respublikanın bütün elmi ictimaiyyəti, habelə xarici ölkələrdən gələn tədqiqatçılar da istifadə edirdilər. Bu şöbənin yaranmasında sadə əmək adamları, görkəmli ziyalılar olan Nigar xanım Vəlibəyova və Firuzə xanımın xidmətlərini xüsusilə qeyd etmək olar. Şərq ölkələri və Azərbaycanşünaslığa dair elmi tədqiqat işi aparan, namizədlik və doktorluq dissertasiyaları yazan alimlər bu şöbənin xidmətindən bəhrələnmiş, şöbənin işçilərini həmişə minnətdarlıq hissi ilə yad etmişlər. 50-ci illərdə BDU-nun Elmi Kitabxanasının oxucusu və universitetin aspirantı olan görkəmli xalq şairi Nəriman Həsənzadə sadə və şərəfli peşə adamları olan kitabxanaçılar haqqında yazdığı şeiri məhz bu şöbənin işçilərinə həsr etmişdi.

Nəriman Həsənzadə yazır:

*Beyinlər, ürəklər yorulur bəzən,
Yenə sən deyirsən yorulmamışam.
Səni buyurduğum qədər bəlkə mən,
Evdə öz balamı buyurmamışam.*

*Mənim tək işimi qoşa görmüşük,
Borcluyam minnətsiz hörməti sənə.
Sənin əməyini bölüşdürmüşük, -
Şöhrət mənə düşüb, zəhməti sənə...*

Kitabxanaçılara böyük məhəbbət və hörmət hissi ilə yazılmış bu şeirin təhlilinə ehtiyac yoxdur. Şairin kitabxana-

çiya verdiyi qiymət olduqca təqdirəlayiqdir. Bu qiymətə görə respublikamızın bütün kitabxanaçılar ordusu hörmətli şairə minnətdardır.

Respublikamızın görkəmli alimlərindən Z.İbrahimov, M.C.Paşayev, H.Arashlı, M.Dadaşzadə, Ə.Soltanlı, C.X.Hacıyev, Ə.Quliyev, A.Axundov, V.Məmmədəliyev, Ə.Məmmədov, M.Məlikova, Ə.Abdullayev, S.Cəfərov, M.Hüseynzadə, F.Zeynalov, T.Hacıyev, Y.Seyidov, A.Xələfov və başqaları bu şöbənin daimi oxucuları olmuşlar.

Mübaligəsiz demək olar ki, bu şöbənin xidmətlərindən şərqşünaslıq və Azərbaycanşünaslıqla məşğul olan bütün Azərbaycan alimləri və xarici alimlər istifadə etmişlər.

Kitabxananın zəngin fondu və oxuculara xidmət edən işgüzar kollektivinin səyi nəticəsində 50-60-cı illərdə oxucuların sayı durmadan artmışdı. Kitabxananın kollektivi çalışdı ki, universitetin bütün tələbələri və professor-müəllim heyəti kitabxananın oxucuları sırasında olsunlar. Araşdırmalardan məlum olur ki, kitabxana sabit oxucu kontingentinə malik olmuş, onun oxucularının sayı orta hesabla ilbəlil 1300-1500 arasında dəyişmişdir. Əgər kitabxananın 1967-ci ildə 13713 nəfər oxucusu (bunlardan 4440 nəfəri tələbə, 160 nəfəri professor-müəllim heyəti və elmi işçi, 169 nəfəri aspirant, 450 nəfəri başqa müəssisələrin işçiləri) olmuşdusa, 1970-ci ildə onların sayı 15000 nəfərə çatmışdı. Kitabxananın apardığı təşkilati işlər nəticəsində oxucuların sayı müntəzəm olaraq artdığı kimi, kitab verilişi də daima çoxalmışdı. 1969-cu ildə oxucuların sayı 13 mindən artıq idi. Əgər 1967-ci ildə oxuculara 699273 kitab verilmişdisə, onla-

rın sayı 1969-cu ildə 920760 nüsxəyə çatmışdı. Oxuculara xidmət işini yaxşılaşdırmaq üçün kitabxanalararası abonentin təşkilinə ciddi diqqət yetirilirdi. Əgər kitabxana 1968-ci ildə cəmi 189 ali məktəb və elm müəssisələri ilə əlaqə saxlayırdısa, onların sayı 1969-cu ildə 214-ə çatmışdı. Bunlardan 41-i universitet idi. 1965-ci ildə kitabxana Tehran Universitetindən hədiyyə olaraq Duhudanın 103 cildlik «Fars dilinin izahlı lüğəti»ni almışdı ki, bu da respublikada vahid tam nüsxə idi.

1950-60-cı illərdə Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Şurası dəfələrlə kitabxananın fəaliyyətini müzakirə etmiş, onun maddi-texniki bazasını möhkəmləndirmək, kitabxana fondunu daim işlək, dinamik vəziyyətdə saxlamaq və yeni ədəbiyyatla təmin etmək üçün qərarlar qəbul etmiş, kitabxananın zəhmətkeş kollektivinin zəhmətini yüksək qiymətləndirmişdi. BDU kitabxanasının fəaliyyəti dəfələrlə dövlət orqanları tərəfindən yüksək dəyərləndirilmişdi. 1969-cu ildə SSRİ Ali və Orta İxtisas Təhsili Nazirliyi və SSRİ Mədəniyyət Nazirliyi oxuculara nümunəvi xidmət təşkil etdiyinə, universitetin tədris və elmi həyatında yaxından iştirakına görə kitabxananı II dərəcəli diploma layiq görmüşdü. Bu, kitabxananın fəaliyyətinə verilən böyük qiymət idi.

Həmin illərdə kitabxanada çalışan, öz sadə, fədakar əməkləri ilə fərqlənən kitabxana işçilərindən Kiçikxanım Zeynalovanın, Nisəxanım Məmmədovanın, Kərim Həsənovun, Zərrixanım Qaracayevanın, Şəmsi xanım Piriyevanın, Ofelya xanım Abdullayevanın, Rəhim İsmayılovun, kitabxananın indiki direktoru Sara xanım İbrahimovanın fəa-

liyyəti xüsusilə diqqətləyiş olmuşdur.

Beləliklə, 60-cı illərin axırlarında Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Kitabxanası respublikamızda təhsilə və elmə informasiya xidmətinin təşkilində böyük müvəffəqiyyətləri ilə fərqlənən öncül ali məktəb kitabxanası idi. 1969-cu ildə kitabxananın fondunda 1.200.000 kitab və jurnal toplanmışdı. Kitabxana 10.142 daimi oxucuya xidmət edirdi. BDU-nun professor-müəllim heyəti, tələbələrə ilə yanaşı, kitabxana respublikanın digər ali məktəblərinin müəllimlərinə və xarici ölkə vətəndaşlarına da xidmət edirdi. Gündə orta hesabla kitabxanadan 3800 oxucu istifadə edir və onlara 9 min nüsxə kitab verilir. Kitabxana SSRİ-nin 270 təhsil və elmi müəssisəsi ilə kitab mübadiləsi edirdi. Kitabxananın ünvanına hər gün 500 adda SSRİ xalqları və xarici dillərdə dövrü mətbuat daxil olurdu⁴².

IV FƏSİL

BAKİ DÖVLƏT UNIVERSİTETİNİN ELMİ KİTABXANASI XX ƏSRİN 70-80-ci İLLƏRİNDƏ

Azərbaycanın müasir tarixinə dönüş mərhələsi kimi daxil olan 60-70-ci illər BDU-nun həyatında da əlamətdar illər olmuşdur.

1969-cu ildə Heydər Əliyevin siyasi hakimiyyətə ilk gəlişi ilə Azərbaycan özünün həqiqi inkişaf yolunu tapdı. Heydər Əliyevin apardığı müdrik siyasət nəticəsində 60-cı illərdə respublikada baş verən sosial-iqtisadi böhran aradan qaldırıldı. Heydər Əliyevin böyük təşkilatçılığı və prinsipliliyi sayəsində qısa zamanda respublikamızda böhran aradan qaldırıldı, xalq təsərrüfatının bütün sahələrində olduğu kimi, təhsil sistemində də böyük uğurlar qazanıldı. Ulu öndər Heydər Əliyevin bilavasitə rəhbərliyi ilə hazırlanan təhsil islahatlarında ali təhsilin inkişafı mərhələlərinə xüsusi diqqət yetirilmişdir. Yüksək ixtisaslı mütəxəssis kadrların hazırlanmasını cəmiyyətin inkişafının əsas amillərindən biri hesab edən Heydər Əliyevin qayğısı nəticəsində 70-80-ci illərdə respublikamızda 6 yeni ali məktəb və 12 orta ixtisas məktəbi yaradılmışdı. 1970-1980-ci illərdə ali məktəblərdə 100-dən artıq yeni kafedra, 40-dan çox yeni fakültə açılmış, 100-ə qədər yeni ixtisas üzrə kadr hazırlanmağa başlanmışdı. Azərbaycan ali təhsil müəssisələrinin sayı 17-yə çatmışdı. Ali məktəblərdə 100 mindən artıq tələbə təhsil alırdı. Ali məktəblərdə 8,5 min nəfər müəllim dərs deyirdi.

60-cı illərdə Azərbaycan üçün SSRİ-nin böyük şəhərlərində də hər il cəmi 40-50 nəfər mütəxəssis hazırlanırdı. Heydər Əliyevin rəhbərliyi dövründə bu iş daha da gücləndi. 70-80-ci illərdə SSRİ-nin 50-dən çox şəhərində respublika üçün 17 mindən çox kadr hazırlanmışdı.

Bu dövrdə respublika ali məktəblərinin bayraqdarı olan Bakı Dövlət Universitetinin həyatında olduqca böyük uğurlar əldə edildi. Bu uğurlar bilavasitə respublikanın rəhbəri Heydər Əliyevin universitetə göstərdiyi böyük qayğının nəticəsi idi.

Heydər Əliyev respublikada təhsil islahatlarının aparılmasında və dövlətin təhsil siyasətinin formalaşmasında, təhsilin metodiki təminat sisteminin hazırlanmasında universitetin fəaliyyətini xüsusi qiymətləndirirdi. Ulu öndər öz çıxışlarında universitet kollektivi qarşısında yüksəkixtisaslı mütəxəssis və elmi kadrlar hazırlamaq, ali məktəb elmini inkişaf etdirmək, təhsil sahəsində aparılan islahatlarda yaxından iştirak etmək, ali təhsilin əsas strateji istiqamətlərini müəyyənləşdirməkdə ali məktəblərin bayraqdarı olmaq kimi çox mühüm vəzifələr qoymuşdu.

Universitetin çoxminli kollektivi bu vəzifələrin öhdəsindən müvəffəqiyyətlə gəlmək üçün əlindən gələni etmiş və böyük uğurlar qazanmağa müvəffəq olmuşdu. Məhz 70-80-ci illərdə universitetin maddi-texniki bazası 60-cı illərə nisbətən qat-qat yüksəlmiş, tələbə qəbulu ilbəil artmış, kadr hazırlığının keyfiyyətində mühüm nailiyyətlər qazanılmış, universitet elmi yeni zirvələr fəth etmiş, bütün bunlar isə ölkə daxilində və beynəlxalq aləmdə universitetin nüfuzunun

artmasına səbəb olmuşdur.

1977/78-ci tədris ilində 9 mərtəbəli 1-ci tədris korpusunun, 1987-ci ildə isə 9 mərtəbəli 2-ci tədris korpusunun istifadəyə verilməsi universitetin auditoriya problemini həll etmiş, tədris prosesinin keyfiyyətli təşkilinə səbəb olmuşdu.

Məhz bu illərdə universitetdə yeni fakültələr, kafedrlər, tədris və elmi laboratoriyalar yaradılmışdır. Artıq 70-ci illərdə universitetdə 12 fakültə, 70 kafedra, 15 kabinet və laboratoriya fəaliyyət göstərirdi.

70-80-ci illər BDU-nun tarixində tədris prosesinin keyfiyyətcə yüksəldilməsi, kadr hazırlığının səviyyəsinin dünya standartlarına çatdırılması uğrunda mübarizə illəri kimi xarakterizə olunur. Məhz bu illərdə BDU-da dərs deyən professor-müəllim heyətinin tərkibi həm kəmiyyətcə, həm də keyfiyyətcə yüksəlmişdir. Aşağıdakı rəqəmlərə diqqət yetirək:

	1970-71-ci dərs ili	1988-89-cu dərs illi	Ümumi artım
Professor-müəllim heyətinin ümumi sayı	710	1137	427
O cümlədən:			
Professorlar	56	170	114
Dosentlər	223	442	219
Baş müəllimlər	240	342	102
Müəllim və assistentlər	191	198	7 ⁴³

Məhz bu illərdə tədrisin səviyyəsini yüksəltmək üçün müasir dünyanın qabaqcıl ölkələrində tətbiq edilən tədrisin texniki vasitələrindən geniş surətdə istifadə edilməyə başlanmışdı. Bu işə rəhbərlik etmək üçün 1973-cü ildə 11 nəfər-

dən ibarət metodiki şura yaradılmışdı. Bu şura az bir müddət içərisində ixtisaslaşdırılmış auditoriyaların təşkili, onların texniki vasitələrlə təmin edilməsi, filmotekanın, ayrıca fakültələrdə linqofon kabinetlərinin və tədris televiziya-sı laboratoriyalarının təşkili sahəsində xeyli iş görülmüşdü. Artıq 1970-ci ildə universitetdə 15 ixtisaslaşdırılmış auditoriya fəaliyyət göstərirdi. Universitetin nəzdində fəaliyyət göstərən hesablama mərkəzi 70-80-ci illərdə tədris prosesinin təşkilində və elmi-tədqiqat işlərinin aparılmasında öz fəaliyyətini xeyli canlandırmış, hesablama maşınlarından istifadə etmək üçün professor-müəllim heyətinə tələbə qruplarına şərait yaratmışdı.

70-80-ci illər BDU-nun beynəlxalq əlaqələrinin möhkəmlənməsi və xarici ölkələr üçün kadr hazırlığının genişlənməsi sahəsində də uğurlu illər olmuşdur. Belə ki, 1983-cü ildə universitetdə dünyanın 61 ölkəsindən 500-dən artıq tələbə təhsil alardı.

Bakı Universiteti Nəşriyyatının 1961-ci ildə bağlanması universitetin elmi və tədris həyatına olduqca mənfi təsir göstərmişdi. Universitet alimlərinin elmi əsərlərini, dərslikləri və dərs vəsaitlərini nəşr etmək üçün böyük çətinlik yaratmışdı. 1987-ci ildə Bakı Universiteti Nəşriyyatının yenidən bərpa edilməsi böyük əhəmiyyət kəsb etdi.

Beləliklə, 70-80-ci illər Bakı Dövlət Universitetinin həyatında yeni mərhələ – Heydər Əliyev mərhələsi olmuşdur, məhz bu illərdə Heydər Əliyev dühası universitetin inkişaf yolunu işıqlandırmış, yeni uğurlu gələcəyə istiqamətləndirmişdir.

4.1. Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Kitabxanası

XX əsrin 70-80-ci illərində

70-80-ci illər Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Kitabxanasının həyatında əsaslı dönüş illəri olmuş, kitabxana universitet təhsilinin və elminin informasiya təminatının əsas mərkəzi rolunu oynamışdı.

Hələ universitetin yarandığı ilk günlərdən fəaliyyətə başlayan kitabxana bu ali məktəblə birlikdə, onun dünya şöhrətli alimlərinin, yaradıcı kollektivinin köməyi ilə daim inkişaf etmiş, formalaşmış, respublikamızın böyük və zəngin kitabxanalarından birinə çevrilmişdir. Universitet kitabxanası həmişə respublikamızın ali məktəb və elmi kitabxanaları içərisində öz fondunun zənginliyi və nadirliyi ilə fərqləndiyindən görkəmli alimlərin və ziyalıların ən çox müraciət etdiyi elm məbədi olmuşdur.

1970-ci ildə kitabxananın fondunda Azərbaycan, rus, Qərbi Avropa və Yaxın Şərq xalqlarının dillərində 1.246,6 min nüsxə ədəbiyyat var idi. Kitabxana öz fondunun həcminə görə M.F.Axundov adına Milli Kitabxanadan sonra ikinci yeri tuturdu. Kitabxananın maddi-texniki bazası xeyli möhkəmlənmişdi. Kitabxananın fondu akademik Z.Xəlilov küçəçində olan üç binada yerləşirdi. Hər binada ayrıca abonent təşkil edilmişdi. Kitabxanada tələbə və müəllimlərə xidmət etmək üçün 11 qiraət zalı fəaliyyət göstərirdi. Kitabxana demək olar ki, respublikada nəşr edilən bütün dövrü mətbuata və SSRİ-də nəşr edilən ən mühüm elmi jurnallara abunə olduğundan qiraət zallarından oxucular daha səmərə-

li istifadə edirdilər. Kitabxana 1970-ci ildə 15 min oxucuya xidmət etmiş, onlara milyondan artıq ədəbiyyat vermişdi.

Oxuculara xidmət işinin təşkili sahəsində əldə etdiyi müvəffəqiyyətlərə görə 1971-ci ildə Azərbaycan Respublikası Ali və Orta İxtisas Təhsili Nazirliyinin əmri ilə BDU-nun Kitabxanasına ali məktəb kitabxanalarının metodik mərkəzi statusu verildi. Bu kitabxana sözün əsl mənasında oxuculara kitabxana xidmətinin təşkili sahəsində mühüm nailiyyətlər əldə etmiş, kitabxana işinin elmi təşkili, kitabxanada aparılan metodik işin keyfiyyətə yüksəldilməsi, biblioqrafik və metodik vəsaitlərin nəşri sahəsində digər ali məktəb kitabxanalarından fərqlənmişdi.

Tələbə qruplarına fərdi xidmət, yeni ədəbiyyat haqqında kafedralara informasiya göndərmək, görkəmli alimlərin sorğularını ödəmək, kitabxanalararası və beynəlxalq abonementdən səmərəli istifadə etmək, oxucu sorğularını vaxtında və «yox» cavabı vermədən ödəmək, universitet kollektivi ilə yanaşı əhəmiyyətli elmi tədqiqat işi aparan respublika ziyahlarına xidmət etmək sahəsində uğurlu işlərinə görə Bakı Dövlət Universitetinin Kitabxanasına 1974-cü ildə elmi kitabxana statusu verildi. O, «Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Kitabxanası» adlandırıldı. Belə bir yüksək ada layiq görülmək universitet kitabxanası kollektivinin böyük nailiyyəti idi.

Beləliklə, Bakı Dövlət Universiteti respublika ali məktəblərinin bayraqdarı adını şərəflə daşıdığı kimi, universitet kitabxanası da respublika ali məktəb kitabxanalarının elmi-metodik mərkəzi və elmi kitabxana statusunu uğurla daşı-

mağa başladı.

70-ci illərdə universitetin rəhbərliyi kitabxananın maddi-texniki bazasını möhkəmləndirmək, texniki vasitələrlə, avadanlıqla təchiz etmək, kitabxananın idarə edilməsini təşkilati cəhətdən təkmilləşdirmək, yüksəkixtisaslı kitabxanaçı kadrlarla təmin etmək üçün ciddi tədbirlər həyata keçirirdi. Kitabxanaya yeni abad oxu zalları, yeni iş otaqları ayrıldı. Kitabsaxlayıcı, oxu zalları və inzibati otaqlar yeni avadanlıqla təchiz edildi. Bu illərdə kitabxananın maddi-texniki bazasının möhkəmlənməsi ilə yanaşı, ştat vahidi də xeyli artmışdı. Belə ki, 1974-cü ildə 54 işçi olduğu halda, 1972-ci ildə bu rəqəm artıb 59, 1973-cü ildə 60⁴⁴, 70-ci illərin axırlarında isə 70 nəfərə çatmışdı.

Rektorluğun əmri ilə hər il Bakı Dövlət Universitetinin Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsini müvəffəqiyyətlə bitirmiş yüksəkixtisaslı gənc mütəxəssislərdən 3-4 nəfərinin kitabxanaya işə götürülməsi kadr tərkibini keyfiyyətə yaxşılaşdırmağa, kitabxana işini müasir tələblər səviyyəsində təşkil etməyə şərait yaradırdı.

70-ci illərdə respublikamızın iqtisadi, elmi və mədəni həyatında baş verən tərəqqi və inkişaf, təhsil sahəsində aparılan islahatlar universitet kollektivi qarşısında təhsili və elmi müasir dünya standartları səviyyəsinə qaldırmaq, təhsilin səviyyəsini və elmi araşdırmaların keyfiyyətini yüksəltmək, aktual elmi mövzuları tədqiq etmək kimi mühüm vəzifələr qoyurdu.

Bu mühüm vəzifələrin yerinə yetirilməsində təhsilin və elmin informasiya təminatını yerinə yetirən tələbə və profes-

sor-müəllim heyətini yeni informasiya ilə təmin edən universitet kitabxanasının qarşısında da çox mühüm, təxirəsalınmaz vəzifələr qoyulmuşdu. Bu vəzifələr hər şeydən əvvəl universitetdə tədris edilən fənləri müasir ədəbiyyatla təmin etmək, kitabxana fondunu dövrün tələblərinə cavab verə biləcək ədəbiyyatla, dövrü nəşrlərlə, referativ jurnallarla təkmilləşdirməkdən ibarət idi.

Kitabxana bu mühüm vəzifələri yerinə yetirmək üçün xüsusi plan hazırlamışdı. Bu plana müvafiq ayrı-ayrı kafedrarlarla əlaqə yaradılmış, onların yeni ədəbiyyata olan tələbatı öyrənilmiş, oxucu sorğularının uçuotu aparılmış, yerinə yetirilməyən sorğuların səbəbləri öyrənilmişdi. Həmçinin Rusiya və Azərbaycan nəşriyyatlarının perspektiv planları təhlil edilmiş, illər üzrə sifarişlər hazırlanmışdı. Kitabxana 70-ci illərdə Azərbaycan və SSRİ kitabxana kollektorları ilə müqavilələr bağlamışdı. SSRİ kitabxana kollektorlarından alınan külli miqdarda məcburi nüsxə kitabxanayı rus dilində çıxan bütün nəşrlərlə, həmçinin xarici dillərdən rus dilinə tərcümə olunan kitablarla təchiz etmək imkanı verirdi. Bu isə kitabxana fondunun müasir zamanla, elmi-texniki tərəqqi ilə ayaqlaşmasına şərait yaradırdı.

Kitab fondunu yeni kitablarla ardıcıl olaraq təkmilləşdirmək məqsədi ilə kitabxananın həyata keçirdiyi tədbirlər müsbət nəticələrini verirdi. 70-ci illərdə kitabxana öz fondunu komplektləşdirmək işində böyük göstəricilər əldə etməyə müvəffəq oldu.

70-80-ci illər respublikamızın tarixinə elmi-texniki tərəqqi və informasiya partlayışı illəri kimi daxil olmuş, tədris prosesinin yeniləşməsi başlamış, elmi-tədqiqat

prosesinin yeniləşməsi başlamış, elmi-tədqiqat işlərinin aparılması intensivləşmiş, elmi informasiya tələbatı qat-qat artmışdı. Ali məktəblərdə informasiya işlərinin zəif aparılması və bu işin dünya praktikasına uyğun təşkil edilməsinin səmərəli təşkili barədə səslər ucalmağa başlamışdı. Elmin və təhsilin qarşısında duran bu vəzifələri ali məktəb kitabxanalarının köməyi olmadan, təhsilin və elmin dinamik, cevik informasiya bazası yaradılmadan həyata keçirmək mümkün deyildi. Məhz buna görə də BDU-nun Elmi Kitabxanası öz işini bu vəzifələrə müvafiq qurmağa başlamışdı. Hər şeydən əvvəl elm sahələrinin və universitetin müxtəlif fakültələrində tədris edilən fənlərin informasiya bazasının yaradılmasına, kitabxananın komplektləşdirilməsinin tematik, perspektiv planının tərtibinə başlanıldı. Kitabxana tematik plan tərtib etdikdən sonra onu fakültələrə göndərir, onların qeyd və təkliflərini əldə edir, həmçinin kitabxana fondunun öyrənilməsi əsasında kitabxanaya bilavasitə alınmalı olan kitabların siyahısı tərtib olunurdu. Kitabxana kollektorlarından, ayrı-ayrı nəşriyyatlardan daxil olunmuş tematik planların təhlili əsasında yeni ədəbiyyat almaq haqqında sifarişlər hazırlanıb nəşriyyatlara göndərilirdi.

Kitabxana 1976-cı ildə 71 nəşriyyat planı, 87 sifariş blankı, 1977-ci ildə 70 nəşriyyat planı, 105 sifariş blankı, 1978-ci ildə 63 nəşriyyat planı, 100 sifariş blankı, 1979-cu ildə 70 nəşriyyat planı, 94 sifariş blankı, 1980-ci ildə 73 nəşriyyat planı, 85 sifariş blankı əsasında öz sifarişlərini vermişdi. Nəşriyyat planları və sifariş blankları ilə iş və onların əsasında komplektləşdirmə işi 80-ci illərdə də davam etdi.

rilmişdir.

Kitabxananın yeni ədəbiyyatla, xüsusilə rus və xarici dillərdə olan kitablarla formalaşmasında kitab mübadiləsi şöbəsi xeyli iş görmüşdü. 1970-ci ildə mübadilə yolu ilə 1513 kitab, 1972 ildə 926 kitab, 1976 ildə 2013 kitab, 1977-ci ildə isə 1425 kitab, 1980-ci ildə 5759 kitab alınmışdı.

Kitab mübadiləsi 80-ci illərdə daha da fəallaşmışdı. Kitabxana Moskva və Peterburqdan, Alma-Atıdan, Tbilisidən, ABŞ-dan, İngiltərədən, Parisdən, Berlindən kitablar almağa başlamışdı, həmçinin sosialist ölkələri olan Polşa, Çexoslovakiya, Macarıstan və başqa xarici ölkələrlə kitab mübadiləsi aparılırdı. Mübadilə yolu ilə alınan kitablar tədqiqatla məşğul olan elmi işçilər üçün böyük əhəmiyyət kəsb edirdi.

Kitabxana öz fondunu yalnız kitablarla deyil, qəzet və jurnallarla, eləcə də müxtəlif dövri nəşrlərlə, referativ jurnallarla da müntəzəm olaraq komplektləşdirirdi. Məlumdur ki, qəzet və jurnallarda, dövri nəşrlərdə çox qiymətli, böyük elmi əhəmiyyətə malik olan məqalələr dərc edilir. Əksər hallarda belə məqalələr kitab halında nəşr edilmir, elə dövri mətbuat səhifələrində qalır. Həmçinin elm və texnika sahələrində baş verən yeniliklər ilk növbədə öz əksini məhz dövri mətbuat səhifələrində tapır. Elmi işçilərin, tələbələrin, xüsusən professor-müəllim heyətinin, aspirantların isə dövri mətbuatdan istifadəyə böyük ehtiyacları vardır.

Çox sevindirici haldır ki, Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Kitabxanası 70-80-ci illərdə kitab fondunu dövri mətbuatla, elmi, referativ jurnallarla komplektləşdirməyə böyük

diqqət yetirmişdir. Fikrimizi təsdiq etmək üçün rəqəmlərə diqqət yetirək: kitabxana 1976-cı ildə 603 jurnal və 49 qəzet, 1977-ci ildə 591 jurnal və 54 qəzet, 1978-ci ildə 623 jurnal və 56 qəzet, 1979-cu ildə 559 jurnal və 46 qəzet, 1980-ci ildə 537 jurnal və 45 qəzet, 1985-ci ildə 540 jurnal və 46 qəzet, 1989-cu ildə 545 jurnal və 45 qəzet almışdır.

Kitabxana fondunun komplektləşdirilməsi sahəsində aparılan işlər tezliklə öz nəticəsini verdi. Kitabxananın kitab fondu 70-80-ci illərdə əsaslı surətdə artmaqla yanaşı, keyfiyyətində də böyük dəyişikliklər baş verdi.

Kitabxana fondunun 70-80-ci illərdəki durumunu görmək üçün cədvələ müraciət edək.

1970-1980-ci illərdə kitabxananın fondu

№	İllər	Kitabxananın sənəd fondu
1.	1970	1264633
2.	1972	1384808
3.	1974	1480169
4.	1976	1579595
5.	1978	1672970
6.	1980	1825956
7.	1982	1832337
8.	1984	1853446
9.	1986	1895137
10.	1988	1996.505
11.	1989	2032548
12.	1990	2078469

Cədvəldən göründüyü kimi, kitabxananın fondu 20 il müddətində 813.836 nüsxə artmışdır. Kitabxana fondunun belə yüksək sürətlə artımı universitet rektorluğunun kitabxana işinə böyük qayğısının təzahürüdür. Bu işdə daim axtarılda olan kitabxananın zəhmətsevər kollektivinin rolu da

az olmamışdır.

70-80-ci illərdə respublikada kitabxana nəşrinin böyük vüsət alması da fondların zənginləşməsinə müsbət təsir göstərmişdir.

Kitabxana fondunun müxtəlif elm sahələrinə dair nəşrlərlə, dövri mətbuatla ardıcıl olaraq formalaşması kitabxananın oxucularının artmasına səbəb olmuşdu. Kitabxananın oxucuları sırasında tələbələrle yanaşı, professor-müəllim heyətinin sayı da xeyli çoxalmışdı. Həmçinin respublika ziyalılarının, digər ali məktəb müəllimlərinin, Elmlər Akademiyası elmi işçilərinin kitabxanaya gəlişi əhəmiyyətli dərəcədə artmışdı.

70-80-ci illərdə respublikanın iqtisadi və mədəni həyatında baş verən inkişaf demək olar ki, bütün sahələrə, o cümlədən ali təhsil sisteminə böyük təsir etmişdi. Ali təhsil sistemində böyük kəmiyyət və keyfiyyət dəyişikliyi baş vermiş, tələbələrin elmi və təhsil həyatında kitab əsas amilə çevrilmişdi. Mütaliyəyə əmələ gələn bu maraq kitabxanaların oxucularının durmadan artmasına səbəb olmuşdu.

Ali məktəb kitabxanaları getdikcə artan oxucu kontingentinin sorğu və tələbini ödəmək üçün oxuculara xidmət sistemini müasir dövrün qarşıda qoyduğu vəzifələrə uyğun olaraq təkmilləşdirmək, yeni xidmət üsullarından istifadə etmək zərurəti qarşısında qalmışdı. Bu məqsədlə kitabxana tələbələrle fərdi iş aparırdı. Bu fərdi iş həm oxu zallarında, həm abonementdə, həm də məlumat-bibliografiya şöbəsində aparılırdı. 70-80-ci illərdə kitabxana hər tədris ilinin birinci semestrində I kurs tələbələri üçün kitabxanadan istifadə

qaydaları və bibliografik bilikləri yaymaq üçün 2 aylıq dərslər keçirirdi.

Dərslər tələbə qruplarında aparılır, əvvəlcə nəzəri məsələlər öyrədilir, sonra isə bu iş praktikaya tətbiq edilirdi. 80-ci illərdə bütün dünya ali məktəblərində olduğu kimi Bakı Dövlət Universitetində də informatika dərsləri keçilməyə başlamışdı. Kitabxana informatikanın əsaslarını tələbələrə öyrətmək üçün geniş informasiya xidməti təşkil edirdi. Tələbələr informatika və informasiya texnologiyası ilə tanış edirdi.

İnformasiya materialları və vəsaitləri ilə tanışlıq müəllimlər arasında da böyük marağa səbəb olmuşdu. Məhz buna görədir ki, elmi-texniki tərəqqinin sürətli inkişafı kitabxanada məlumat işinin nümunəvi şəkildə qurulmasını ön plana çəkirdi. Gündən-günə artan elmi texniki məlumat mənbələrinin toplanması, mühafizəsi, işlənməsi və verilməsi günün aktual məsələlərindən birinə çevrilmişdi. Bununla əlaqədar kitabxana öz işlərini yenidən qurur, sürətlə inkişaf edən «İnformatika»nın nəzəri və təcrübi metodlarından istifadə etməklə oxuculara xidmət edirdi. Bu məqsədlə kitabxana universitetin bir qrup professoruna kitabxanaya daxil olan yeni ədəbiyyat haqqında məlumat verməklə, onlarla əks əlaqə sistemi yaratmışdı. Yeni informasiya alan professorlar müntəzəm olaraq məlumat aldıkları yeni kitabları və məqalələri kitabxanadan tələb edirdilər.

1978-ci ildə universitetin tarix, filologiya, hüquq fakültələri, 1987-ci ildə isə 3-cü tədris korpusunun istifadəyə verilməsi ilə əlaqədar jurnalistika, şərqşünaslıq fakültələri də

yeni binaya köçdü. Yeni binaların istifadəyə verilməsi ilə əlaqədar hər bir tədris korpusunda kitabxana üçün yer ayrılması humanitar korpuslarda yeni kitabxanaların yaradılması üçün şərait yaratdı. Humanitar fakültələrin tədris korpuslarında kitabxana üçün otaqlar ayrılması kitabxananın oxuculara yerində xidmət işini olduqca yaxşılaşdırırdı. Bu, oxucuların kitabxanalardan vaxt itirmədən istifadə etmək işini xeyli asanlaşdırırdı. Kitabxananın yeni bölmələrində abonementlə yanaşı geniş və işıqlı oxu zallarının yaradılması, onların zəngin məlumat kitabları, dərsliklər və dərs vəsaitləri ilə təmin edilməsi oxu zallarından istifadəni yaxşılaşdırmış, oxucuların daha geniş axınına səbəb olmuşdu.

Belə ki, 1979-cu ildə yeni binada yerləşən oxu zallarından 14.971 nəfər oxucu istifadə etmiş, onlara 1.117.796 nüsxə kitab verilmişdi. Buraya qəzet, jurnal və digər dövrə mətbuatdan istifadə edən oxucuların miqdarını da əlavə etsək, bəlkə də bu rəqəm iki dəfə artar. Çünki oxu zalları 30-40-adda qəzet, jurnal alırdı ki, bu da oxuculara elə buradaca dövrə mətbuatdan istifadə etmək imkanı verirdi. Oxu zallarında günün bütün vaxtlarında oxucular görmək olurdu.

1979-cu ildə Bakı Dövlət Universitetinin 60 illiyi hökumətin sərəncamı ilə təntənəli şəkildə qeyd edildi. Yubileyin keçirilməsi ərafəsində və yubiley ilində universitetin maddi-texniki bazası ciddi surətdə möhkəmləndirildi. Universitetin əlavə vəsaitlə maliyyələşdirilməsi, universitetə yeni avadanlıq, cihazlar almağa, tədris laboratoriyalarını və tədris auditoriyalarını yeni texniki vasitələrlə təchiz etməyə şərait yaratdı. Bu dövrdə universitet kitabxanasının maddi-

texniki bazasının möhkəmləndirilməsi, yeni avadanlıqla təchiz edilməsi üçün xeyli iş görüldü. Demək olar ki, kitabxananın bütün oxu zalları yeni avadanlıqla, yeni mebellə təmin edildi. Kitabxana fondunu yeni ədəbiyyatla komplektləşdirmək, xarici ölkələrdən kitablar almaq üçün əlavə vəsait ayrıldı. Həmçinin xarici dillərdə kitablar almaq üçün dövlətin fondundan valyuta ayrıldı. Bütün bunlar kitabxananın fondunun təkmilləşməsinə və kitabxananın beynəlxalq əlaqələrinin genişlənməsinə səbəb oldu. Artıq 1978-1979-cu illərdə kitabxana fonduna 150 mindən artıq kitab daxil olmuşdu. Kitabxananın beynəlxalq əlaqələri genişlənmışdi. 1979-cu ildə kitabxana SSRİ-nin və dünyanın 171 elmi və tədris müəssisələri ilə əlaqə saxlayır, onlarla kitab mübadiləsi edirdi. Kitabxana Bakı Dövlət Universitetinin «Elmi əsərlər»ini sosialist ölkələrinə: Polşaya, Rumıniyaya, Çexoslovakiyaya, Bolqarıstana, ADR-ə, Macarıstana, Yuqoslaviyaya, həmçinin kapitalist ölkələrindən İngiltərəyə, Kanadaya, ABŞ-a, AFR-ə, Fransaya və s. göndərirdi.

70-80-ci illərdə kitabxananın fəaliyyətində baş verən yeniliklər – oxuculara xidmət etmək işinin keyfiyyətə yeni mərhələyə qaldırılması, kitabxanadan istifadə edən hər bir oxucunun sorğu və tələbatının qüsursuz ödənilməsi, elm və təhsilə informasiya xidmətinin müvəffəqiyyətli təşkili, oxucuların sayının, kitabxanaya gəlişin və kitab verilişinin miqdarının qat-qat artmasına səbəb olmuşdu. Fikrimizi təsdiqləmək üçün cədvələ diqqət yetirək.

1970-1980-cı illərdə BDU-nun Elmi Kitabxanasının

oxucuları (kitabxanaya gəliş və kitab verilişi)

Nö	İllər	Kitabxananın sənəd fondu	Kitabxananın oxucularının miqdarı	Kitabxanaya oxucu gəlişi	Sənəd verilişi- nin miqdarı
1.	1969	1224980	13476	780344	965210
2.	1970	1264633	13645	695300	315395
3.	1972	1384808	14442	845200	4002005
4.	1973	1434459	14044	690203	199375
5.	1974	1480169	14200	670500	980027
6.	1975	1531769	15453	689451	997134
7.	1976	1579595	16366	598139	1118180
8.	1977	1629162	14498	620633	1303330
9.	1978	1672970	14971	606325	1117796
10.	1979	1725617	15136	607631	1119738
11.	1980	1825956	15695	669229	1258150
12.	1981	1849660	15415	676087	1338654
13.	1982	1832337	15677	684318	1368637
14.	1983	1829350	15147	653076	1370146
15.	1984	1823446	14845	655182	1387889
16.	1985	189137	15436	657784	1423654
17.	1986	1886875	15494	658260	1448215
18.	1987	1985190	14792	657935	1495618
19.	1988	1996505	15080	660521	1501164
20.	1989	2032548	15123	661115	1508678
21.	1990	2078469	18894	660980	1500000

Cədvəldən göründüyü kimi, 20 il müddətində kitabxananın fondu 853489 nüsxə artmışdır. Deməli, bir ildə orta hesabla kitabxananın fonduna 42674 yeni ədəbiyyat daxil olmuşdur. Yeni ədəbiyyatı kitabxana qaydası ilə işləyib fonda daxil etmək, yeni kitabları kitabxananın kataloq sistemində əks etdirmək və yeni kitablar haqqında fakültələrə,

kafedralara və oxuculara məlumat vermək böyük təşkilatçılıq işi tələb edirdi. Demək olar ki, kitabxana bu işin öhdəsindən müvəffəqiyyətlə gəlmiş, respublikamızda və SSRİ-də nəşr edilən kitabların əksəriyyətini əldə etməyə nail olmuşdu. Kitabxananın yeni ədəbiyyatla təmin edilməsi işinin maliyyələşdirilməsində universitet rektorluğunun böyük qayğısı danılmazdır.

Kitabxana kitabı alıb fondnda yerləşdirməklə kifayətlənə bilməzdi. Əsas vəzifə bu böyük elm xəzinəsinin oxuculara xidmət işini günün tələbləri səviyyəsində qurmaqdan ibarət idi. Ona görə də kitabxananın oxucularının sayı tədricən artmış, demək olar ki, son 20 il müddətində sabitləşmişdi. Kitabxana oxucularının içərisində təsadüfi oxucuların, ildə bir-iki dəfə kitabxanaya gələn oxucuların sayı xeyli azalmışdı. Bu, kitabxana kollektivinin böyük nailiyyəti idi. Daimi oxucuların artması kitab fondunun dövriyyəsinə mühüm təsir göstərirdi.

İndi də göstərdiyimiz cədvəlin oxucular və kitab verilişi haqqında bölməsinin təhlilini diqqət mərkəzinə çəkək. Cədvəldən göründüyü kimi, kitabxana 20 il müddətində 340 minə yaxın daimi oxucuya xidmət etmiş və onlara 266.663.986 kitab vermişdir. Kitabxanaya 15.453.447 ümumi oxucu gəlişi olmuşdur. Bu nəhəng rəqəmlər arasında təhsilin və elmin iri addımlarla irəliləməsi universitetin böyük professor-müəllim və tələbə kollektivinin elmə və təhsilə yiyələnməsi uğrunda mübarizə əzmi dayanır.

Bu rəqəmlər, həmçinin öz bilik və bacarığını universitet təhsilinin və elminin inkişafına sərf edən məhsuldar ki-

kitabxanaçı əməyini də aşkara çıxarır. Bu, eyni zamanda universitet kollektivinin yüksək intellektə malik olmasına, elm və təhsil sahəsində əldə etdiyi böyük uğurlara parlaq misaldır. Hər bir kitabın müəllifi oxucunu pillə-pillə yüksəldir, elmin enişli-yoxuşlu çətin yolları ilə müvəffəqiyyətlə addımlamağa şərait yaradır. Kitabxananın əldə etdiyi bu nailiyyətlər bir daha sübut edir ki, kitabsız nə bilik, nə təhsil, nə də elm vardır. «Hər birimiz ilk növbədə ancaq kitab vasitəsi ilə təhsil almış, elmlərə yiyələnmiş, həyatda yaşamağa, fəaliyyət göstərməyə hazırlaşmışıq». (*Heydər Əliyev*)⁴⁵ Min illər bundan əvvəl yaranmış kitab bəşəriyyətə əvəzsiz xidmət etmişdir. Kitab «zamanın dalğaları üzərində üzüb səyahət edən, öz qiymətli yükünü nəsillərdən-nəsillərə çatdıran fikir gəmisidir» (*Frensiz Bekon*). Məhz bu fikir gəmisi ilə silahlanmış kitabxana öz müdrik silahı ilə insanların bilik almasına xidmət etmişdir.

Kitabxananın kitab təbliğində belə yüksək göstəricilər əldə etməsində kitabxanada aparılan məlumat-bibliografiya, informasiya işlərinin və vaxtaşırı keçirilən kütləvi tədbirlərin böyük rolu olmuşdur. Kitabxana müntəzəm olaraq fakültələri, kafedralarla, ayrı-ayrı görkəmli alimlərlə, eləcə də tələbələrle əlaqələri genişləndirmiş, yeni ədəbiyyatın oxuculara çatdırılmasında və oxucuların sorğu və tələblərinin qüsursuz ödənilməsində mühüm əhəmiyyət kəsb edən kitabxananın məlumat-bibliografiya və informasiya aparatının daim, diqqətlə təkmilləşdirilməsinə və işlək saxlanılmasına xüsusi diqqət yetirmişdir. Şöbə müntəzəm olaraq yüksəkixtisaslı yeni kadrlarla təmin edilmişdir. Şöbənin işçiləri ardıcıl olaraq

kitabxananın kataloq və kartoteka sistemini daim redaktə edir, yeni kitablarla və qəzet-jurnal məqalələrinin kartotekaları ilə təkmilləşdirirdilər. İldə kartotekalara 60-70 min kartoçka daxil edilirdi. 20 ildə kataloqlara 1.346.992 kartoçka, kartotekalara isə 1.180.408 kartoçka daxil edilmişdi. Təsədüfi deyil ki, kataloq və kartotekalara daxil edilən hər bir kartoçka oxucu tələbatının ödənilməsində əhəmiyyət kəsb edir. 80-ci illərdə kitabxanada yeni ədəbiyyatı oxucular arasında tətbiq etmək üçün yeni kitabları əks etdirən ədəbiyyat siyahılarından geniş istifadə edilirdi. Belə siyahılar aboneməndə, məlumat-bibliografiya şöbəsində və oxu zallarında asılırdı.

Kitabxanada kitab təbliğinin ənənəvi formaları-kitab sərgiləri, fotomontajlar, plakatlar, oxucu konfransları, ədəbi-bədii gecələr, məruzə və mühazirələr, görüşlər, söhbətlər və s. təşkil edilirdi. 20 il müddətində kitabxana 3494 kitab sərgisi, 1308 məşğələ və məsləhət, 21 seminar və 180 konfrans keçirmişdi.

Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Kitabxanası öz fəaliyyəti dövründə həmişə respublika ali məktəb kitabxanaları içərisində oxuculara məlumat-bibliografiya və informasiya xidmətinin uğurlu təşkili sahəsində fərqlənmişdir. Hər şeydən əvvəl qeyd etmək lazımdır ki, formalaşdığı ilk illərdən başlayaraq kitabxanada zəngin məlumat fondu yaradılmışdır. Bu fondu yaratmaqda əsas məqsəd yüksək elmi tələbatı olan professor-müəllim heyətinin elmi-tədqiqat suallarına cavab vermək idi. Universitet professorları bir qayda olaraq məlumat fondundan və məlumat-bibliografiya aparatından

geniş istifadə edirdilər. Məlumat-biblioqrafiya və son illərdə informasiya şöbəsində işləyən biblioqraflar professorlarla fərdi iş aparmağa xüsusi diqqət yetirir, hər bir professorun tədqiqat dairəsini öyrənir, onlara yazılı və şifahi biblioqrafik informasiya xidməti göstərirdilər. Yazılı biblioqrafik xidmət ancaq professor-müəllim heyətinə göstərilirdiyindən onların sayı o qədər də çox olmurdu. Məsələn, 20 il müddətində kitabxana oxucular üçün 244 yazılı biblioqrafik informasiya hazırlamışdı. Ancaq şifahi biblioqrafik xidmət kitabxananın bütün oxucularına, bəzən də xüsusi sorğu ilə kitabxanaya müraciət edən digər adamlara da göstərilirdi.

Şifahi biblioqrafik arayışların ödənilməsinə daha çox vaxt ayrılırdı. Çünki kitabxana oxucularının əksəriyyətini təşkil edən tələbələr seminarlara, məşğələ dərslərinə imtahan və yoxlamalara hazırlaşarkən kitabxananın şifahi biblioqrafik xidmətindən daha geniş istifadə edirdilər. Kitabxana orta hesabla oxuculara gündə 347 şifahi biblioqrafik məlumat verirdi. Oxucuların bir ildə orta hesabla 12.500-dən artıq şifahi sorğusu ödənilirdi. Kitabxana 1970-80-ci illərdə oxucuların 88.973 şifahi sorğusunu ödəmişdi. Yüksək səviyyəli oxucuların elmi-tədqiqat sorğularının qüsursuz ödənilməsi ən ideal kitabxananın olduqca mühüm vəzifəsidir. Bu vəzifənin öhdəsindən müvəffəqiyyətlə gələn Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Kitabxanası bu böyük elm məbədinə layiq olduğunu bir daha sübut etmişdir. Kitabxananın 70-80-ci illər fəaliyyətində çox mühüm yerlərdən birini kitabxananın beynəlxalq əlaqələri tutmuşdur. Bakı Dövlət Universiteti kimi yüksək elm və təhsil məbədinə xidmət edən kitabxana bey-

nəlxalq əlaqələrini də inkişaf etdirirdi. Çünki universitetdə elə yüksək səviyyəli alimlər işləyir ki, onların sorğusunu ancaq ölkə daxilində olan kitablarla ödəmək mümkün deyildir. Belə alimlər kitabxanadan dünya elminin son nailiyyətlərinə dair kitablar və elmi jurnallar tələb edirlər.

Kitabxanada oxucuların tələblərini ödəmək üçün ənənəvi üsullardan: kitab mübadiləsi və kitabxanalararası abonement üsulundan istifadə edilirdi. Kitabxana 80-ci illərdə SSRİ-nin və dünyanın 171 kitabxanası və elmi müəssisəsi ilə əlaqə yaratmış, kitablar və Bakı Dövlət Universitetinin elmi əsərlərini göndərmiş, eyni zamanda onlardan da kitablar və elmi jurnallar almışdı.

Kitabxana 1979-cu ildə SSRİ-nin 65 şəhərinin kitabxanası və bütün sosialist ölkələrinin kitabxanaları ilə əlaqə yaratmışdı. Həmçinin kitabxana İngiltərə, Avstraliya, İtaliya, Kanada, ABS, Almaniya, Fransa və s. ölkələrin kitabxanaları ilə əlaqələr yaratmağa müvəffəq olmuşdu.

Kitabxanaçılıq aləmində kitab mübadiləsi adlandırılan bu kitabdəyişmə forması, kitabxana fondunun yeni xarici kitablarla və elmi jurnallarla zənginləşməsinə böyük kömək etmişdir.

Hesabatlardan məlum olur ki, Elmi Kitabxana bu yolla SSRİ və xarici ölkə kitabxanalarına ildə 2000-ə yaxın kitab-jurnal göndərir və 2000-dən artıq ədəbiyyat alır.

Kitabxananın 20 illik fəaliyyətində kitabxanalararası abonementdən bacarıqla istifadə etməsi, oxucular tərəfindən tələb olunan, lakin kitabxanada olmayan kitab və elmi jurnalları respublikamızın, SSRİ-nin və xarici ölkələrin kitab-

xanalarından gətirdərək onlara verməsi oxucuların böyük razılığına səbəb olur, kitabxanaya gələn oxucu axını gündən-günə artırdı. Kitabxana kitabxanalararası abonement vasitəsi ilə ildə 250-dən artıq kitabxana ilə əlaqə saxlayırdı. Onlardan 1000 nüsxəyə yaxın ədəbiyyat alır, özü isə həmin kitabxanalara 500 nüsxədən artıq ədəbiyyat göndərirdi. İl ərzində KAA-dan istifadə edən oxucuların sayı 500-ə yaxın olurdu.

KAA yolu ilə kitabxanaya daxil edilən kitabların sayı 14275 nüsxə, kitabxanadan göndərilən kitabların sayı 17776 nüsxə, KAA-dan istifadə edən oxucuların sayı isə 10995 nəfər olmuşdu.

Bu rəqəmlər bir daha təsdiq edir ki, kitabxananın kollektivi bu mühüm işdə də böyük əzmkarlıq göstərmiş, oxucuların ən çətin sorğularını belə cavabsız qoymamışdır.

Kütləvi tədbirləri keçirmək üçün kitabxana illik planlar tərtib edir və bu plana müvafiq kütləvi tədbirlər keçirirdi. Kitabxananın beşillikdə keçirdiyi tədbirlər içərisində «Bakı Dövlət Universitetinin 60 illiyi» xüsusi yer tuturdu. Kitabxanada universitetin 60 illik fəaliyyətini əks etdirən «Bakı Dövlət Universiteti 60 il təhsilin xidmətində» adlı kitab sərgisi çox böyük diqqətlə hazırlanmış, universitetin nailiyyətləri bu sərgidə öz əksini tapmışdı. Sərgi universitet kollektivi, yubiley iştirakçıları və qonaqlar tərəfindən böyük rəğbətlə qarşılanmışdı. Kitabxana universitetin tarixini öyrənənlər üçün «Universitet 60 ildə» adlı böyük ədəbiyyat siyahısı və kartoteka, həmçinin müxtəlif mövzularda: «Beynəlxalq qadın ili», «Beynəlxalq uşaq ili», «Olimpiada-80», «Azərbay-

can X beşillikdə», «Azərbaycan tələbələri BAM-da», «Universitet X beşillikdə» və s. adda sərgilər də hazırlamışdı.

1979-cu ildə Bakı Dövlət Universitetinin 60 illiyi dövlətin qərarı ilə yüksək şəkildə qeyd edildi. Universitet öz yubileyinə dönüş illərində əldə etdiyi böyük müvəffəqiyyətlə gəlirdi. O, respublikanın ən böyük elm və təhsil müəssisəsi, ali məktəblərin bayraqdarı kimi həm ölkə daxilində, həm də beynəlxalq aləmdə böyük imic qazanmışdı.

1978-1979-cu tədris ilində Bakı Dövlət Universitetində 12 fakültə, 88 kafedra, 4 problem laboratoriyası, 2 muzey, elmi-tədqiqat hesablama mərkəzi, ixtisasartırma fakültəsi, hazırlıq şöbəsi, elmi-tədqiqat bölməsi, nəşriyyat və Elmi Kitabxana fəaliyyət göstərirdi. Universitetdə 13425 tələbə: gündüz şöbəsində 6325 nəfər, axşam şöbəsində 3092 nəfər, qiyabi şöbədə isə 3092 nəfər təhsil alırdı. Gündüz şöbəsində təhsil alanların 273 nəfəri xarici tələbələr idi.

Universitet əməkdaşlarının sayı 1300 nəfərdən artıq idi. Bunlardan 953 nəfəri professor-müəllim idi. Universitetin professor-müəllimləri sırasında 7 nəfər AMEA-nın müxbir üzvü, 116 nəfər professor, 311 nəfər dosent çalışırdı⁴⁶.

SSRİ-nin ən böyük yüksəkixtisaslı kadr hazırlayan elm və təhsil məbədlərindən biri olan Bakı Dövlət Universitetinin böyük elmi potensiala malik professor-müəllim heyəti, yüksək bilikli, intellektual səviyyəli tələbə kontingenti var idi. Belə yüksək professor-müəllim və tələbə kollektivinə informasiya xidməti göstərmək, onların elm və təhsil sorğularına cavab vermək universitetin Elmi Kitabxanası qarşısında olduqca böyük vəzifələr qoymuşdu. Razılıq hissi ilə de-

mək olar ki, kitabxana bu böyük vəzifənin öhdəsindən şərəflə gəlirdi.

Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Kitabxanası da öz 60 illik yubileyinə əliboş gəlməmişdi. Yarandığı gündən universitetin böyük kollektivinin, universitet rəhbərliyinin daimi qayğısı və diqqəti nəticəsində böyük inkişaf yolu keçmiş, çox zəngin və nadir kitab, dövrü mətbuat, elmi jurnallar fondu yaratmağa müvəffəq olmuşdu. Kitabxana respublika ali məktəb kitabxanalarının metodik mərkəzi olduğundan kitabxananın yanında yaradılmış metodik şöbə ali məktəb kitabxanalarının işinin öyrənilib ümumiləşdirilməsi üçün geniş metodik tədqiqatlar aparırdı. Bu tədqiqatlar bilavasitə ali məktəb kitabxanalarında oxuculara xidmət prosesinin təkmilləşdirilməsinə, əlaqələndirilməsinə, kitabxanaların qabaqcıl iş təcrübəsinin yayılmasına həsr edilirdi. Kitabxananın apardığı elmi tədqiqatlar elmi konfranslarda, metodik müşavirələrdə müzakirə və şərh edilir, həmçinin elmi tədqiqatların nəticələri elmi əsərlərdə, respublika mətbuatında dərc edilirdi. Respublika ali məktəb kitabxanaları Bakı Dövlət Universiteti Elmi Kitabxanasının metodiki tədqiqatlarından və tövsiyələrindən istifadə etməklə oxuculara kitabxana xidmətinin təşkili işini xeyli təkmilləşdirməyə nail olmuşdular.

Kitabxananın 70-80-ci illər fəaliyyətində elmi-metodik və biblioqrafik əsərlərin hazırlanması və nəşrində mühüm yer tuturdu. Məhz bu illərdə kitabxananın nəşriyyat fəaliyyəti xeyli genişlənmişdi. Kitabxananın işçiləri, xüsusilə biblioqrafiya şöbəsinin işçiləri və təcrübəli biblioqrafları

böyük elmi-praktiki əhəmiyyətə malik olan biblioqrafik göstəricilər tərtib və çap etməyə nail olmuşdular. Bunlara misal olaraq «1969-1978-ci illərdə nəşr edilmiş ADU alimlərinin elmi əsərlərinin biblioqrafiyası. 3 hissədə, «ADU-da müdafiə edilmiş namizədlik və doktorluq dissertasiyalarının biblioqrafiyası», «F.M. Bağırzadənin biblioqrafiyası», «Bizim fəxrimiz» (ADU-nun əməkdaşları olan 1941-1945-ci illər Böyük Vətən müharibəsi veteranlarının qısa biblioqrafik göstəricisi) və s. göstərmək olar.

Kitabxananın fondunda 1929-cu ildə 440 kitab var idisə, hazırda 20.784.469 nüsxə kitab saxlanılır. Kitabxana ildə 16 minə qədər oxucuya xidmət edir. İl ərzində onlara 1.508.678 nüsxə kitab verilir. İldə kitabxananın fonduna 60 min nüsxə yeni ədəbiyyat daxil olur. Son illərdə kitabxananın ştat cədvəli 37,3 faiz artırılmış, kitabxanaya yüksəkixtisaslı gənc mütəxəssislər qəbul edilmişdir.

70-ci illərdə Elmi Kitabxananın struktur quruluşu dövrün tələblərinə uyğun yenidən qurulurdu. Oxucuların informasiya tələbatını ödəmək üçün 1976-cı ildə elmi-texniki informasiya bölməsi yaradılmış, çoxaldıcı cihazlarla təmin edilmişdi. Elmi-texniki informasiya şöbəsi kitabxananın zəngin fondu ilə oxucu arasında əlaqə yaradırdı. Yeni informasiya-dan kitabxananın öz oxucuları ilə yanaşı universitetin bütün kollektivi bəhrələnirdi. İnformasiya təminatında həm kütləvi, həm qrup, həm də fərdi üsuldan istifadə edilirdi. Universitet kollektivini Vətən və xarici ölkələrin elmi və texniki nailiyyətləri ilə təmin etmək kitabxananın fəaliyyətində mühüm yer tuturdu. Kitabxana universitetdə 147 mövzuda aparılan

elmi-tədqiqat işini informasiya ilə təmin etməyi öz öhdəsinə götürmüşdü. Elmi-tədqiqat işi aparan kollektivlər üçün ayda iki dəfə informasiya günü keçirilir, yeni ədəbiyyatın sərgisi təşkil olunur, ədəbiyyat icmalı təşkil edilirdi.

1977/78-ci tədris ilindən başlayaraq rektorluğun göstərişi ilə bilavasitə kitabxana-biblioqrafiya biliklərini və kitabxanadan istifadə qaydalarını tələbələrə aşılamaq üçün birinci kurslarda nəzəri və praktiki dərslər keçirilməyə başlandı. Bu dərslər tələbələrin kitabxanadan istifadə etmək, fəal oxucu olmaq işinə mühüm təsir göstərdi. Tələbələr kitabxanasının məlumat və informasiya şöbəindən, həmçinin informasiya fondundan müstəqil istifadə etmək, kitabxanada saxlanılan zəngin və nadir kitablardan bəhrələnmək imkanı əldə etdilər.

Universitet rəhbərliyi Elmi Kitabxanasının maddi-texniki bazasını daim möhkəmləndirmiş, kitabxanaya yeni bina və avadanlıqla təmin etmişdi. 80-ci illərin axırlarında kitabxanasının oxucularının ixtiyarına 3 abonementi və 900 yeri olan 11 oxu zalı, 47 kafedra və kabinet kitabxanası verilmişdi.

Universitet kitabxanası öz fondunun zənginliyi və nadirliyi ilə respublikamızda ən mötəbər kitabxana hesab edilirdi. Kitabxanasının fondunda Azərbaycan, rus, ingilis, fransız, alman, ərəb, fars, türk dillərində çox qiymətli kitablar toplanmışdı. 1990-cı ildə kitabxanasının fondunda 1.078.469 kitab var idi. Kitabxana 15.894 oxucuya xidmət edirdi. Kitabxanaya il ərzində 66098 oxucu gəlişi olmuş, onlara 1.508.678 kitab verilmişdi. Bu rəqəmlər respublika ali mək-

təblərinin bayraqdarı olan Bakı Dövlət Universitetinin böyük və yüksək intellektli kollektivinin elm və təhsil sahəsində əldə etdiyi nailiyyətlərə parlaq sübutdur.

Beləliklə, Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Kitabxanası universitetin və kitabxanasının şərəfli yubileyinə elmin və təhsilin informasiya təminatında əldə etdiyi böyük uğurlarla gəlmişdir. Məhz buna görədir ki, Bakı Dövlət Universitetinin böyük kollektivi həmişə universitet kitabxanasının əməkdaşlarına, onların sadə, şərəfli əməyinə və peşəkarlığına dərin hörmətlə yanaşmış, elm və təhsilin tərəqqisində kitabxanasının fəaliyyətini yüksək qiymətləndirmişdir.

V FƏSİL

BAKİ DÖVLƏT UNIVERSİTETİ ELMİ KİTABXANASI MÜSTƏQİLLİK İLLƏRİNDƏ (1991-2007-ci İLLƏR)

Azərbaycan müstəqil dövlətdir. Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi tarixi hadisədir, Azərbaycan xalqının tarixi nailiyyətidir. Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi dönməzdir, əbədidir və bizim borcumuz dövlət müstəqilliyini, əldə etdiyimiz milli azadlığı daim qoruyub saxlamaqdır. Bizim borcumuz bu müstəqilliyi möhkəmləndirməkdən və gələcək nəsillərə müstəqil, qüdrətli Azərbaycan dövləti çatdırmaqdan ibarətdir.

Heydər Əliyev

5.1. Bakı Dövlət Universitetinin inkişafında yeni mərhələ

1980-ci illərin axırlarında bədnam qonşularımız ermənilər SSRİ-nin üzdənirəq prezidenti M.S.Qorbaçovun köməyi ilə Azərbaycana qarşı ərazi iddiası irəli sürməyə və Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətini Azərbaycanın tərkibindən çıxarıb Ermənistan Respublikasına birləşdirmək uğrunda mübarizəyə başladılar. Moskva 1988-ci il mayın 21-də Ə.Vəzirovu Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin birinci katibi vəzifəsinə təyin etdi. Ə.Vəzirovun

xalqımızın milli mənafeyinə qarşı yeritdiyi satqın, düşmənçəsinə siyasət ermənilərin əl-qol açmasına, açıq-açıqına respublikamıza qarşı məkrli və hiyləgər niyyətlərini həyata keçirməsinə əlverişli imkanlar yaradırdı.

Moskvanın ermənipərəst siyasəti və respublika rəhbərliyinin Moskvanın quluna çevrilməsi, heç bir iş görməməsi xalqı hiddətləndirirdi. Ölkədə xalq hərəkatı başlandı. Bu hərəkat Moskva və Moskvapərəst ağalar əleyhinə çevrilmiş xalqın böyük hiddətinin və qəzəbinin nəticəsi idi.

Azərbaycanda başlanan xalq hərəkatının və müstəqillik uğrunda genişlənən mübarizənin önündə BDU-nun kollektivi gedirdi. Bakı Dövlət Universiteti əməkdaşlarının bu hərəkata ilk dəfə başlaması xalqımız tərəfindən yüksək qiymətləndirildi. Bu hərəkatın ən qızgın dövrü noyabrın 17-də baş verdi. Bakı Dövlət Universitetinin qabağında formalaşmağa başlamış nümayiş iştirakçıları şəhərin baş meydanına (Azadlıq Meydanına) doğru irəliləyirdilər. Yol boyu digər kollektivlər və Bakı əhalisi də BDU-nun kollektivinə qoşulurdu. Bir an içərisində nümayiş kükrəyən bir dənizə çevrildi. Nümayişçilər meydanda tələblərini oxudular. Azərbaycana qarşı təcavüzün dayandırılması, Moskvanın Dağlıq Qarabağdakı səlahiyyətli nümayəndəliyinin ləğv edilməsi, Ermənistanla qarşı iqtisadi sanksiyalar tətbiq edilməsi və s. məsələlər əsas tələblər idi. Miting iştirakçıları tələbləri yerinə yetirilməyincə meydanı tərk etməyəcəklərini bildirdilər.

Beləliklə, Bakı Dövlət Universiteti müəllimlərinin və tələbələrinin başladığı azadlıq hərəkatı nəhəng bir hərəkata çevrildi və 19 gün gecə-gündüz davam edən meydan hərəkatı

ilə əvəz olundu. Dekabrın 4-nə qədər davam edən Meydan hərəkatı Sovet ordusu tərəfindən amansızcasına dağıdıldı, iştirakçılara divan tutuldu. Yüzlərlə adam həbs edildi. Mitinqin dağıdılmasına baxmayaraq respublikada demokratik hərəkat böyük vüsət almışdı. Meydan hərəkatı qan dərjasında dağıdılsa da ancaq xalqımızın tarixinə qızıl hərflərlə əbədi həkk olundu. BDU-nun təşəbbüsü ilə başlanan bu hərəkat Azərbaycan xalqının tarixinə 17 noyabr Milli Qurtuluş Günü kimi daxil oldu. Xalqa divan tutmaq istəyən respublikanın o zamankı satqın rəhbərliyi hərəkatı yatırmaq üçün Bakıya qoşun yeritməyi Moskvadan xahiş edirdi. İttifaq hökumətinin göstərişi ilə 1990-cı il yanvarın 19-da saat 21-də «Bakı» əməliyyatı başlandı. Dışına qədər silahlanmış qoşunlara SSRİ müdafiə naziri D.Yazov şəxsən özü rəhbərlik edirdi. Dünya tarixində analoqu olmayan bu əməliyyat öz qəddarlığı və vəhşiliyi ilə fərqlənirdi. Azğınlaşmış qoşunlara amansız olmaq əmri verilmişdi. Bu əməliyyat nəticəsində 131 nəfər öldürülmüş, 744 nəfər yaralanmış, 400 nəfər həbs edilmiş, 4 nəfər itkin düşmüşdü. Bu faciənin əsl səbəbkarlarından biri olan Ə.Vəzirov gecəykən gizlicə respublikadan qaçdı.

Bu qanlı faciəyə ilk hüquqi-siyasi qiymət verən Azərbaycan xalqının böyük oğlu, o zaman Moskvada yaşayan Heydər Əliyev oldu. O, yanvarın 21-də Azərbaycanın Moskvadakı daimi nümayəndəliyində təşkil edilmiş 6 minədək adamın iştirak etdiyi mitinqə gələrək çıxış etdi. Ulu öndər bu ağır günlərdə heç yerdən kömək almayan doğma xalqı ilə birlikdə olduğunu bildirdi.

Heydər Əliyev öz cəsarətli çıxışı ilə Azərbaycanın informasiya blokadasını yardı, 20 Yanvar hadisələrinin təşkilatçılarını xalqa düşmən mövqe tutmaqda, silahsız insanları qanına qəltan etməkdə günahlandırırdı.

O, çıxışında deyirdi: «Belə hesab edirəm ki, Azərbaycanda baş verən hadisələr humanizm prinsipinə, hüquqa kökündən ziddir, demokratiyanın boğulmasıdır. Belə qərarı qəbul edən adamlar siyasi səhv buraxmışlar»⁴⁷.

Heydər Əliyev ölkə rəhbərliyinin və Moskvanın Azərbaycanda olan canişini Ə.Vəzirov və onun əlaltılarının vəziyyəti sabitləşdirmək üçün heç bir iş görmədiklərini, əksinə, Azərbaycan xalqının ziddinə addımlar atdıqlarını bəyan etdi.

Yüksək məənəviyyətli, böyük vətəndaş olan Heydər Əliyev qorxmadan imperiya rəhbərlərini «qatillər» adlandırdı. Heydər Əliyevin çıxışının yayılmasına qadağa qoyulmasına baxmayaraq tezliklə bütün dünyaya, o cümlədən Azərbaycana da yayıldı. Ruhdan düşmüş, kimsəsizləşmiş xalq öz oğlunun mübariz, qorxmaz səsinə ruhlandı.

20 Yanvar faciəsindən sonra imperiya rəhbərləri və onların yerli əlaltıları istədiklərinə nail oldular. Gizlicə respublikadan qaçmış Ə.Vəzirovun yerinə Moskva Ayaz Mütəllibovu Mərkəzi Komitənin birinci katibi vəzifəsinə gətirdi.

Bakıda fəvqəladə vəziyyət elan edildi. Ölkə hərbi diktatura tərəfindən idarə edilməyə başlandı.

Hər şeydən ümidini üzmüş xalq öz böyük oğlu Heydər Əliyevin respublika rəhbərliyinə qayıdışı uğrunda mübarizəyə başladı.

1990-cı ilin əvvəllərindən SSRİ dağılmağa, müttəfiq respublikalar bir-birinin ardınca öz müstəqilliyini elan etməyə başladı. Azərbaycan rəhbərliyinin SSRİ-ni saxlamaq üçün həyata keçirməyə çalışdığı cəhdlərə baxmayaraq, xalqın təzyiqi altında Azərbaycan Ali Sovetinin sessiyası 1991-ci il avqustun 30-da «Azərbaycan Respublikasının Dövlət müstəqilliyini bərpa etmək haqqında» bəyannamə qəbul etdi. 1991-ci il oktyabr ayının 18-də isə Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sessiyasında «Azərbaycan Respublikasının Dövlət Müstəqilliyi haqqında Konstitusiya Aktı» yekdilliklə qəbul edildi. 1991-ci il dekabrın 29-da böyük çətinliklə də olsa Azərbaycanda Konstitusiya Aktına münasibət bildirmək üçün ümumxalq referendumu keçirildi. Referendumda iştirak edən əhəlinin 95 faizi müstəqillik aktının lehinə səs verməklə öz iradəsini bildirdi.

Tarix iyirminci yüzillikdə Azərbaycan xalqına ikinci dəfə dövlət müstəqilliyini elan etmək, müstəqil dünyəvi dövlət yaratmaq imkanı verdi. Lakin xalqımız əsrlər boyu arzusunda olduğu dövlət müstəqilliyini qoruyub saxlamaq üçün böyük çətinliklərlə üzləşdi, daxili və xarici düşmənlərə qarşı ağır mübarizəyə başladı və dağıdıcı müharibə ilə üz-üzə dəyandı.

Bu dövrdə Azərbaycan rəhbərliyində gedən daxili çəkişmələr, satqınlıq, dövlətin müstəqil daxili və xarici siyasət konsepsiyasının olmaması, Dağlıq Qarabağ problemini həll etmək üçün ardıcıl siyasət yeridə bilməməsi, təslimçi siyasət yeritməsi, ordu yarada bilməməsi Azərbaycan dövlətinin varlığını təhlükə qarşısında qoymuşdu.

Məhz buna görədir ki, 1991-1992-ci illərdə cəbhədə vəziyyət daha da kəskinləşdi, dəhşətli Xocalı soyqırımı baş verdi. Xalqın qəzəbindən qorxuya düşən A.Mütəllibov öz havadarlarının yanına - Moskvaya qaçdı. 1992-ci ildə hakimiyyətə yeni qüvvələr - Xalq Cəbhəsi gəldi. Az keçmədi ki, Əbülfəz Elçibəy hakimiyyəti də öz səriştəsizliyi üzündən ölkə daxilində gedən prosesləri tənzimləyə bilmədi. Ölkə daxilində xaos, anarxiya, hərc-mərclik hökm sürməyə başladı. Ordu quruculuğunda da heç bir irəliləyiş olmadığından torpaqlarımızın işğalı üçün əlverişli şərait yarandı. Əliyalın xalq erməni təcavüzü qarşısında köməksiz qalmışdı. Bundan da istifadə edən erməni silahlı qüvvələri bir-birinin ardınca Azərbaycan torpaqlarını, şəhər, rayon və kəndlərimizi işğal edirdi. İşğalçı düşməne qarşı mübarizə aparmaq əvəzinə hakimiyyət uğrunda ara intiriqaları qanlı qardaş qırğınına aparırdı.

1993-cü ildə Xalq Cəbhəsinin silahlı dəstələri arasında qanlı toqquşmalar başladı. Gəncə qiyamı baş verdi. 1993-cü ilin iyun ayında hökumət böhranı daha da dərinləşdi. Ölkədə hakimiyyətsizlik hökm sürməyə başladı. Azərbaycan vətəndaş müharibəsi həddinə gəlib çatdı. Vəziyyəti nizama salmağa gücü çatmayan Əbülfəz Elçibəy gizlicə baş götürüb Kələkiyə qaçdı. Beləliklə, üç başçı və üç qaçış baş verdi.

1991-1992-ci illərdə Azərbaycanın başının üstünü qaraman aldığı, müstəqil dövlətçiliyin məhv olmaq təhlükəsi qarşısında qaldığı dövrdə müdrik Azərbaycan xalqı ulu öndər Heydər Əliyevin hakimiyyətə qayıtması tələbi ilə çoxsaylı izdihamlı mitinqlər keçirirdi.

Bakıda, Gəncədə, Ağdamda, Naxçıvanda, Şəkiddə, Zəngilanda, Füzulidə və digər yerlərdə keçirilən mitinqlərdə Konstitusiyanın 121-ci maddəsinin prezident seçmək üçün yuxarı yaş senzi müəyyənləşdirən bəndini ləğv etmək tələb olunurdu⁴⁸.

Bu çətin dövrdə xalqla həmişə bir yerdə olan Bakı Dövlət Universitetinin kollektivi də özünün dünya şöhrətli məzunu Heydər Əliyevi ikinci dəfə hakimiyyətə gətirmək üçün ciddi və inadlı mübarizəyə qoşulmuşdu.

1991-ci ildə Bakı şəhərində Milli Məclisin qarşısında keçirilən mitinqin təşkilatçıları Bakı Dövlət Universitetinin görkəmli alimləri Murtuz Ələsgərov, Səfiyar Musayev, Abel Məhərrəmov və başqaları olmuşdu. Bu mitinq təxminən on gün davam etdi. Mitinqdə minlərlə insan iştirak edirdi. Mitinq iştirakçıları yaş senzinin götürülməsini, Heydər Əliyevin prezident seçkilərinə buraxılmasını tələb edir və bildirirdilər ki, indiki mürəkkəb şəraitdə Azərbaycanı bütün bələlərdən ancaq böyük dövlət xadimi, xalqın sevimlisi Heydər Əliyev xilas edə bilər. Bu mitinqdə ziyalı alimlər və professorlar Abuzər Xələfov, Qəmbər Namazov, Əli Əhmədov, İsgəndər Quliyev, Sabir Xəlilov, Tofiq Hüseynov və başqaları fəal iştirak edirdilər.

Çox təəssüf ki, bu izdihamlı mitinq Ayaz Mütəllibovun silahlı dəstəsinin başçısı Hacı Əbdülün qoçuları tərəfindən vəhşicəsinə dağıdıldı və mitinqin keçirildiyi ərazi qoçular tərəfindən «işğal» edildi.

Beləliklə, ulu öndər Heydər Əliyevi hakimiyyətə gətirmək uğrunda 1991-ci ildə başlanan xalq hərəkatı 1993-cü

ildə - ölkədə hökumət böhranı baş verdiyi, müstəqillik ciddi təhlükə qarşısında qaldığı bir dövrdə, ölkəmizin real vətəndaş müharibəsi ilə üz-üzə dayandığı bir zamanda xalqın çoxdan bəri arzuladığı şəxsiyyətin hakimiyyətə qaytarılması uğrunda qurtuluş hərəkatına çevrildi. Qurtuluş hərəkatının başçıları Azərbaycan xalqının bu ağır günü üçün Allahın qoruyub saxladığı, o dövrdə Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Sovetinin Sədri işləyən Heydər Əliyevin ölkə rəhbərliyinə gəlməsini tələb edirdilər.

Müasir tariximizdə dönüş nöqtəsi kimi sayılan bu tarixi zaman kəsiyində xalqımız onu ağır bələlərdən qurtaracaq bir xilaskar, gələcəyin yolunu işıqlandıran əfsanəvi bir qəhrəman hesab edir, bütün ümidini ona bağlayırdı. O zaman Naxçıvan blokada şəraitində idi. Gediş-gəliş çətin olsa da, Azərbaycanın ayrı-ayrı regionlarından insanlar dəstə-dəstə Naxçıvana gedir, ulu öndər Heydər Əliyevdən Bakıya böyük siyasətə qayıtmasını xahiş və tələb edirdilər. İş o yerə gəlib çatmışdı ki, Azərbaycan Respublikasının prezidenti Əbülfəz Elçibəy vəziyyətin olduqca ağır və çıxılmaz olduğunu hiss edərək dafələrlə kömək üçün Heydər Əliyevin Bakıya gəlməsini xahiş etmişdi.

Xalqın təkidli müraciətini nəzərə alaraq H.Əliyev 1993-cü il iyun ayının 9-da hökumətin onun ardınca gəndirdiyi təyyarə ilə Bakıya gəldi.

1993-cü il iyun ayının 15-də Heydər Əliyev Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin Sədri seçildi. İyul ayının 24-dən etibarən isə Milli Məclisin qərarı ilə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin səlahiyyətlərini icra etməyə başladı.

Heydər Əliyevin Ali Sovetin sədri vəzifəsinə seçildiyi gün Azərbaycanın müasir dövr tarixinə «Qurtuluş günü» kimi daxil oldu. Hadisələrin sonrakı inkişafı bu fikrin nə dərəcədə düzgün olduğunu sübut etdi.

1993-cü il oktyabrın 3-də Azərbaycan xalqı Heydər Əliyevi Azərbaycan Respublikasının Prezidenti seçdi. Olduqca ağır, çətin və mürəkkəb şəraitdə hakimiyyətə gələn Heydər Əliyev öz müdrik gedişləri ilə ölkəni gözləyən fəlakətdən, vətəndaş müharibəsindən, Azərbaycanı parçalanmaq təhlükəsindən, torpaqlarımızın bir-birinin ardınca işğal edilməsindən və nəhayət, müstəqil dövlətimizin məhvindən xilas etmək üçün ciddi və həlledici addımlar atdı.

Müharibənin qarşısını almaq üçün ayrı-ayrı şəxslərə və siyasi qruplaşmalara xidmət edən silahlı birləşmələr ləğv edildi. Bu ağır və məsuliyyətli problemi Heydər Əliyev qətiyyətlə və prinsipiallıqla həyata keçirə bildi. 1993-cü ilin noyabr ayından başlayaraq milli ordumuzun formalaşdırılması, ölkənin silahlı qüvvələrinin yaradılması sahəsində təxirəsalınmaz tədbirlər görüldü.

Ulu öndərin uzaqgörən siyasəti nəticəsində Ermənistan-Azərbaycan müharibəsində ölkəmiz üçün həyati əhəmiyyət kəsb edən atəşkəsə nail olundu. Diplomatiya sahəsində böyük müvəffəqiyyətlər əldə edildi. Azərbaycanla qonşu dövlətlər arasındakı gərginlik normal məcraya salındı. Bütün bunlar Azərbaycanın müstəqilliyini möhkəmləndirdi, müstəqil dövlət kimi yaşamasını və sonrakı inkişafını təmin etdi.

1994-cü ilin sentyabrında respublikamızın iqtisadi və

siyasi inkişafı tarixində böyük əhəmiyyət kəsb edən «Əsrin müqaviləsi» adlandırılan ilk neft kontraktlarının imzalanması Azərbaycanı dünyanın strateji əhəmiyyət kəsb edən bir dövlətinə çevirdi. Böyük milli və beynəlxalq əhəmiyyət daşıyan, Azərbaycan dövlətçiliyi tarixində mühüm rol oynayan Heydər Əliyevin neft strategiyası, milli neft sənayesində yeni eranın başlanğıcı olmaqla Azərbaycan iqtisadiyyatının əsaslı dirçəlişinə və gələcək böyük inkişafının təmin edilməsinə nail oldu. Heydər Əliyevin iqtisadi konsepsiyasında əsas yerlərdən birini də kənd təsərrüfatının inkişaf etdirilməsi, aqrar islahatlar tuturdu. Tezliklə bu sahədə də böyük uğurlar qazanıldı. Ölkədə iqtisadi, siyasi, sosial sahədə görülməyən tədbirlər uğurlu nəticələr verdi. İqtisadi böhranın qarşısı alındı. Xalqın maddi rifah halının yaxşılaşdırılması sahəsində uğurlar əldə edildi.

Müstəqillik illərində Azərbaycan dövləti ölkənin ümumi inkişaf konsepsiyasının tərkib hissəsi olan elm, təhsil və mədəniyyət sahəsində də böyük tədbirlər həyata keçirmişdir.

Müstəqil Azərbaycan dövləti təhsil sahəsində işləri yenidən qurmaq, təhsil sistemində köklü islahatlar aparmaq üçün xeyli çətinliklərlə üzləşmişdi.

Belə ki, 80-ci illərin ikinci yarısından başlayaraq Sovetlər İttifaqında aparılan yenidənqurma işlərinin iflası uğraması, ölkədə baş verən iqtisadi böhran öz mənfi təsirini Azərbaycan təhsil sistemində də göstərmişdi. Respublikada bütün sahələrdə olduğu kimi təhsil sahəsində də ciddi problemlər yaranmış, təhsilin maddi-texniki bazası xeyli zəifləmişdi. Təhsilə ayrılan vəsaitin azaldılması, təhsil işçilərinin

sosial vəziyyətinin yaxşılaşdırılması üçün tədbirlər görülməməsi təhsil prosesinin müvəffəqiyyətli təşkilinə mənfi təsir göstərmişdi. Bu proses müstəqilliyin ilk illərində də davam etmiş, təhsil prosesində böyük geriləmə hiss edilməyə başlamışdı.

1980-ci illərin axırı-1990-cı illərin əvvəllərində baş verən böhran ali təhsil müəssisələrindən də yan keçməmişdi. Ali məktəblərə dövlət büdcəsindən ayrılan vəsait xeyli azalmış, onların maddi-texniki bazası zəifləmiş, ali məktəblərdə fəaliyyət göstərən tədris və elmi-tədqiqat laboratoriyaları yeni avadanlıq almaqdan və tədrisin texniki vasitələrini əldə etməkdən demək olar ki, məhrum olmuşdular. Ali məktəblərin tələbə qəbulu planı ilbəl azaldılmış, Heydər Əliyevin respublikada olduğu dövrdə aparılan nadir ixtisaslar üzrə qəbul dayandırılmışdı. Təhsil işçilərinin sosial durumu xüsusilə 90-cı illərin əvvəllərində ciddi sürətdə pisləşmişdi. Bu dövrdə təhsil müəssisələrində rəhbər kadrların seçilib yerləşdirilməsində olan nöqsanlar təhsil sahəsində böhranı daha da dərinləşdirdi. Rəhbər kadrlar tez-tez dəyişdirilir, əksər hallarda isə səriştəsiz, təhsil prosesini bilməyən kadrlar irəli çəkilirdi.

Qalaq-qalaq, üst-üstə yığılan bütün bu neqativ hallar 80-ci illərin axırı – 90-cı illərin əvvəllərində Azərbaycan təhsil sistemində ciddi zərbə vurmuşdu. Azərbaycanın təhsil işçiləri, qabaqcıl maarif xadimləri cidd-cəhdlər göstərməsinə baxmayaraq, dövlətin qayğısından məhrum olan təhsil sistemi əsaslı deformasiyaya uğramış və xeyli geriləmişdi. Ən pisi də o idi ki, əvvəlki sovet dövründə qazanılan nailiyyət-

lərdən imtina edilir, yenisi isə yox idi.

Heydər Əliyevin 1993-cü ildə hakimiyyətə gəlməsi təhsil sistemində baş alıb gedən böhranın qarşısının alınması üçün əlverişli şərait yaratdı.

Təhsil sistemində Müstəqil Azərbaycanda dövlət quruculuğunun tərkib hissəsi kimi baxan Heydər Əliyev keçid dövrünün bütün çətinliklərinə baxmayaraq, Azərbaycan təhsil sisteminin inkişafına, ixtisas sahələrinin genişlənməsinə xüsusi diqqət yetirirdi. Məhz buna görədir ki, müstəqil Azərbaycanda 90-cı illərdə qısa zaman kəsiyində yeni ali məktəblər meydana gəldi. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası, Azərbaycan Milli Konservatoriyası, Slavyan Universiteti, Sumqayıt Dövlət Universiteti və bir sıra hərbi yönümlü ali təhsil müəssisələri açıldı. Zamanın tələbinə müvafiq özəl ali məktəb şəbəkəsi meydana gəlib formalaşdı.

80-ci illərin axırı-90-cı illərin əvvəllərində respublikamızda baş verən iqtisadi, siyasi və sosial vəziyyət Azərbaycan ali məktəblərinin bayraqdarı olan Bakı Dövlət Universitetindən də yan keçməmişdi.

Universitetə ayrılan vəsait ilbəl azalmış, maddi-texniki bazası olduqca zəifləmişdi. Laboratoriyalara cihaz, avadanlıq, kitabxanaya kitab almaq üçün olduqca az vəsait ayrılırdı. 90-cı illərdə respublikamızda hökm sürən anarxiya universitetin tədris prosesinə mənfi təsir göstərirdi. Tələbələr arasında dərse gəlməmək halları ciddi xarakter almışdı. Müəllimlərin sosial durumunun çox aşağı olması bir çox görkəmli alimlərin xarici ölkələrə getməsinə, gənc kadrların

isə daha yüksək maaş almaq üçün universitetdən uzaqlaşmasına səbəb olmuşdu. Universitetdə tez-tez rektorların dəyişməsi ümumi işə, professor-müəllim kollektivinin intizamına mənfi təsir göstərirdi. 1990-93-cü illərdə universitetdə üç rektor dəyişmişdi.

Heydər Əliyevin 1993-cü ilin iyununda ikinci dəfə hakimiyyətə gəlməsi ilə Azərbaycan təhsil sisteminin böhran vəziyyətindən çıxması, dərin təhsil islahatlarının aparılması, Azərbaycan təhsilinin müasir dünya təhsil sisteminə inteqrasiya edilməsi üçün əlverişli perspektivlər açıldı.

1993-cü ildən başlayaraq Bakı Dövlət Universitetinin təhsil və elmi həyatında olduqca böyük dəyişiklik baş verdi. Universitetin maddi-texniki bazasını möhkəmləndirmək üçün ciddi tədbirlər həyata keçirildi. İlbəil universitetə ayrılan vəsait və tələbə qəbulu artırıldı. Tədris prosesində ciddi islahatlar həyata keçirildi. Tədris intizamı möhkəmləndi. Universitetə avadanlıq almaq üçün vəsait ayrılması xeyli artdı. Universitetin beynəlxalq əlaqələri genişləndirdi, belə ki, o, artıq müstəqil dövlətin aparıcı universiteti kimi dünyanın qabaqcıl dövlətləri ilə əlaqələr qurmaq imkanı əldə etdi.

Universitetdə yeni fakültələr - İlahiyyat fakültəsi və Beynəlxalq hüquq və beynəlxalq münasibətlər fakültəsi açıldı. Universitetin kadr potensialının güclənməsi və müstəqil respublikamızın ayrı-ayrı nadir ixtisaslara tələbatının artması ilə əlaqədar yeni ixtisaslar açıldı. Müstəqillik illərində məhz Heydər Əliyevin atalıq qaygısı nəticəsində BDU-da bir çox yeni ixtisaslar açılmışdır.

BDU-nun Universitetlərin Beynəlxalq Assosiasiyası-

nın üzvü olması onun beynəlxalq əlaqələrini daha da genişləndirirdi. BDU beşdən artıq beynəlxalq assosiasiyanın üzvüdür. 1993-cü ildən başlayaraq universitetin 100-dən artıq tələbə, magistrant və aspirantı xarici ölkə universitetlərində təhsil almışdır.

Bakı Dövlət Universitetinin respublikamızda elm, mədəniyyət və təhsilin inkişafında böyük xidmətlərini yüksək qiymətləndirən, universitetin məzunu olması ilə fəxr edən ulu öndər Heydər Əliyev demişdir: «Bakı Dövlət Universiteti Azərbaycan xalqının, Azərbaycan Respublikasının milli sərvətidir, milli iftixarıdır».

Bakı Dövlət Universitetini xalqımızın milli iftixarı kimi qiymətləndirən XX əsrin görkəmli dövlət xadimi, Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyevin özü də Bakı Dövlət Universitetinin məzunu və böyük iftixarıdır. Heydər Əliyev Bakı Dövlət Universitetinin məzunu olması ilə fəxr etdiyi kimi, bu gün Bakı Dövlət Universitetinin kollektivi də Heydər Əliyevin adı ilə, doğma universitetimizin ləyaqətli məzunu olması ilə fəxr edir. Ona görə ki, dünya şöhrətli dahi şəxsiyyət, beynəlxalq nüfuza malik siyasi lider, Yer kürəsində böyük hörmətə malik «İlin adamı», Müstəqil Azərbaycan dövlətçiliyinin etibarlı qaranı, bugünkü inkişaf etmiş dövlətimizin memarı, görkəmli ictimai və dövlət xadimi, bütün həyatını və mənalı ömrünü Azərbaycan xalqının və Azərbaycan dövlətinin inkişafına və çiçəklənməsinə həsr edən və Azərbaycan xalqının ümummilli lideri səviyyəsinə qədər yüksələn, Tanrı möcüzəsi olan Heydər Əliyev Bakı Dövlət Universitetinin tarix fakültəsini 1957-ci ildə bitirmiş-

dir. Bu dahi şəxsiyyətin adı tarix fakültəsinin və Bakı Dövlət Universitetinin Qızıl fonduna düşmüşdür.

Heydər Əliyevin universitetdə təhsil aldığı illərdə və respublikaya rəhbərlik etdiyi dövrdə universitetlə əlaqələri Bakı Dövlət Universitetinin şanlı tarixinin böyük və əlamətdar bir mərhələsini təşkil edir. Bakı Dövlət Universitetinin tərəqqi və inkişafının ən məhsuldar dövrü olan son 30 il məhz onun adı ilə qırılmaz tellərlə bağlıdır.

Məhz buna görədir ki, Bakı Dövlət Universitetinin Böyük Elmi Şurası 1994-cü il 28 oktyabr tarixli geniş iclasında Azərbaycan xalqı, dövləti, elmi və təhsili qarşısında əvəzsiz xidmətlərinə görə Heydər Əlirza oğlu Əliyevə universitetin Fəxri Doktoru adının verilməsi haqqında yekdil qərar qəbul etdi. Universitetimizin kollektivi bununla fəxr edir. Ulu öndər Heydər Əliyev universitet rəhbərliyinin yeni kadrlarla möhkəmləndirilməsinə olduqca böyük diqqət yetirirdi.

1994-cü ildə görkəmli hüquqşünas alim, hüquq elmləri doktoru, professor Murtuz Ələsgərov universitetə rektor təyin edildi. Professor M.Ələsgərov 1996-cı ildə Milli Məclisin sədri seçildikdən sonra görkəmli elm və təhsil təşkilatçısı, fizika-riyaziyyat elmləri doktoru, Əməkdar elm xadimi, professor Misir Mərdanov universitetin rektoru vəzifəsinə irəli çəkildi. 1998-ci ildə professor M.Mərdanov Azərbaycan Respublikasının təhsil naziri təyin edildikdən sonra rektor vəzifəsinə görkəmli kimyaçı alim, Əməkdar elm xadimi, akademik Abel Məhərrəmov təyin edildi.

Göründüyü kimi, hər üç şəxs, respublikamızın görkəm-

li alimləri, elm və təhsil təşkilatçıları, dövlət xadimləri olmaqla respublika ictimaiyyəti tərəfindən tanınan və müsbət qarşılanan şəxsiyyətlərdir. Məhz 1994-cü ildən başlayaraq Bakı Dövlət Universiteti kollektivinin əldə etdiyi müvəffəqiyyətlərdə bu görkəmli şəxsiyyətlərin rolu az olmamışdır.

Professor M.Ələsgərov tərəfindən başlanan islahatlar professor M.Mərdanov tərəfindən davam etdirilmişdir. Lakin bu islahatların başa çatdırılması və universitetdə böyük quruculuq işinin aparılması universitet kollektivi tərəfindən qurucu rektor kimi qəbul edilən akademik Abel Məhərrəmovun adı ilə bağlıdır. Abel Məhərrəmov doğma universitetimizə rektor təyin edildiyi ilk gündən bütün bilik və bacarığını, gücünü və potensial imkanlarını işə saldı, bu qocaman ali təhsil ocağını qısa zaman kəsiyində nəinki respublikamızda, bütün dünyada öz sözünü deyən aparıcı və qabaqcıl bir universitetə çevirə bildi. Abel müəllim böyük entuziazm və təşkilatçılıq qabiliyyəti ilə Bakı Dövlət Universitetini dünyanın qabaqcıl universitetləri cərgəsinə çıxardı. Abel müəllimin düzgün və məqsədyönlü rəhbərliyi sayəsində BDU-nun maddi-texniki bazası xeyli möhkəmlənmiş, yeni tədris korpusları istifadəyə verilmiş, tələbələr üçün idman kompleksləri tikilmiş, müəllimlər və tələbələr üçün hər korpusda yeməxanalar istifadəyə verilmiş, gözəl və yaraşqlı universitet şəhərciyi yaradılmış və ən mühümü güclü elmi-pedaqoji potensiala malik olan mehriban kollektiv formalaşmışdır. Universitetdə aparılan işlərin miqyasına görə son on ili universitetin intibah dövrü kimi xarakterizə etmək olar. Bu intibah özünü universitetin hərtərəfli, kompleks in-

kişafında göstərmişdir. Zənnimizcə, bu kompleks inkişafa daxil olan amillər içərisində:

1) universitetin maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi, on mərtəbəli yeni tədris korpusunun istifadəyə verilməsi, tələbə qəbulunun ilbəil artırılması, kadr potensialının möhkəmləndirilməsi;

2) universitetin tədris prosesinin daha da təkmilləşdirilməsi, tədrisin keyfiyyətini yaxşılaşdırmaq üçün islahatlar aparılması, tədrisin texniki vasitələrlə təmin edilməsi, tədris prosesində kompüter texnologiyasından istifadə edilməsi, yeni fakültələr, ixtisaslar, kafedralar açılması, tədris intizamının möhkəmləndirilməsi, dünyanın qabaqcıl ölkələrinin iş təcrübəsindən istifadə edilməsi, müstəqilliyimizə müvafiq dərslərlərin və dərslər vəsaitlərinin yazılıb çap etdirilməsi;

3) universitetdə bu yeni elmi-tədqiqat laboratoriyalarının yaradılması, elmi laboratoriyaların yeni cihazlarla, avadanlıqlarla təchiz edilməsi, kafedrada aparılan elmi-tədqiqatların istiqamətlərinin müasir şəraitlə, respublikanın qarşısında duran çağdaş vəzifələrlə əlaqələndirilməsi, doktorluq və namizədlik dissertasiyalarının keyfiyyətə yaxşılaşdırılmasına diqqətin artırılması, elmin müxtəlif sahələrinə dair monoqrafiyaların, dərslər vəsaitlərinin və dərslərlərin, metodiki göstərişlərin çap etdirilməsi kimi mühüm məsələlər geniş yer tutmuşdur. Universitetin elmi xəbərlərinin nəşrinin daha da təkmilləşməsi, universitet nəşriyyatının fəaliyyətinin genişləndirilməsi kimi mühüm problemlərə də geniş diqqət yetirilmişdir.

Bu yaxınlarda ulu öndər Heydər Əliyevin akademik

Abel Məhərrəmovu Bakı Dövlət Universitetinə rektor təyin etməsindən on il keçir. 1998-ci ildə universitetin keçmiş rektoru professor Misir Mərdanov Azərbaycan Respublikasının təhsil naziri təyin edildikdən sonra rektorluq vəzifəsi bir ilə yaxın boş qaldı. Bu müddətdə möhtərəm prezident Heydər Əliyev universitetə kimin rektor göndərilməsini ciddi şəkildə araşdırırdı. Seçim xeyli uzandı. Nəhayət, ulu öndərin seçimi Abel Məmmədali oğlu Məhərrəmov oldu. Öz uzaqgörənliyi ilə həmişə fərqlənən ulu öndər bu seçimində də yanılmamışdı.

Ali məktəb sistemini dərinlən bilən Abel Məhərrəmov kiçik bir zaman kəsiyində müstəqilliyin universitetin qarşısında qoyduğu vəzifələrə, dövlətin ardıcıl həyata keçirdiyi təhsil islahatının tələblərinə uyğun olaraq universitet təhsilində və elmində mühüm nailiyyətlər əldə etməyə, böyük quruculuq işləri aparmağa müvəffəq oldu. Onun on il müddətində quruculuq sahəsində əldə etdiyi nailiyyətləri sovet dövründə bir neçə onillikdə aparılan işlərə bərabər tutmaq olar.

Hər şeydən əvvəl rektor universitetin maddi-texniki bazasını möhkəmləndirmək üçün ciddi tədbirlər görməyə başladı. Rektorun səyi nəticəsində maddi-texniki bazanın möhkəmləndirilməsinə ayrılan vəsait orta hesabla ilbəil 2-3 dəfədən çox artırıldı. Universitetin əsas binası 60-cı illərdən bəri son 40 ildə təmir edilməmişdi. Binaanın həm xarici görünüşü, həm daxili, həm də dam örtüyü bərbad vəziyyətə düşmüşdü. Rektorun ciddi səyi nəticəsində universitetin əsas binasına yeni həyat verildi. Onun çöl divarları təmizləndi,

daxilində bütün dərs otaqları, auditoriyalar, laboratoriyalar, böyük və kiçik akt zalları, inzibati binalar əsaslı surətdə, müasir dünya standartlarına müvafiq təmir olunmuş, çox qiymətli avadanlıqlarla təchiz edilmişdir. Son 80 ildə universitetin auditoriyaları və laboratoriyaları belə yüksək səviyyəli mebellə təmin edilməmişdir.

Abel Məhərrəmovun ən böyük xidməti universitet şəhərciyinin yaradılması oldu. İnsanların gözü qarşısında xarici ölkələrdə olan universitet şəhərciklərini xatırladan şəhərciyin yaradılması və tədrisən bu şəhərciyin gözəl istirahət və mədəniyyət parkına çevrilməsi universitetin çoxminli kollektivi üçün böyük hədiyyə idi. Bu şəhərciyin bəzəyi olan idman kompleksi, 1000 nəfərə qədər tutumu olan örtülü stadion, müasir texnologiyanın son nailiyyətlərinə müvafiq tikilmiş üzgüçülük hovuzu tələbə və müəllimlərin ən çox sevdiyi bir idman qurğusuna çevrilmişdir.

Rektorun böyük xidmətlərindən biri də universitetin yeni tədris korpusunun tikintisinin başa çatdırılması olmuşdur. Göz oxşayan və yaraşıqlı bu tədris korpusunda tarix, mexanika-riyaziyyat və tətbiqi riyaziyyat fakültələri yerləşir. Müasir standartlara uyğun tikilən və istifadəyə verilən bu korpusda müəllim və tələbələr üçün hər cür şərait yaradılmışdır. Yeni tədris korpusunun təntənəli açılış mərasimində çıxış edən möhtərəm Prezident İlham Əliyev demişdir: «Mən bu gün çox şadam ki, Bakı Dövlət Universiteti təzə korpusunun açılışı ilə tələbələrə və müəllimlərə yeni şərait yaradır...» Cənab Prezidentimiz bu gözəl gün münasibəti ilə universitetin bütün kollektivini ürəkdən təbrik etdi. Bu, univer-

sitet kollektivi üçün böyük fəxrdir və fəaliyyətimizə verilən dəyərli qiymətdir.

Respublikamızın dövlət büdcəsində ciddi gərginlik olduğu bir zamanda böyük çətinliklə də olsa, Abel Məhərrəmov rektorluğa başladığı ilk günlərdən universitetin yarımçıq qalmış (ancaq tədris korpusunun bünövrəsi qoyulmuşdu) yeni tədris korpusunun tikintisini davam etdirməyə müvəffəq oldu. İndi 10 mərtəbədən 250 otaqdan, 13500 kv metr sahədən ibarət olan bu korpusun tikintisi başa çatdırılmışdır. Tələbələrə və professor-müəllim heyətinə xidmət etmək üçün yeni binada 300 m² sahədə poliklinika və 350 m² sahədə yeməxana yerləşir ki, bu da müasir dünya standartlarına cavab verir. Bu bina universitetin 90 illiyinə dövlətimizin böyük hədiyyəsidir.

Bakı Dövlət Universitetinin tarixinə intibah dövrü kimi daxil olan son on ildə bütün sahələrdə onilliklərə bərabər böyük inkişaf baş vermişdir. Bu inkişafı daha dəqiq və hər tərəfli göstərmək üçün rəqəmlərə müraciət edək:

I. Fakültələrin miqdarı:

1999-cu ildə - 15

2008-ci ildə - 16

II. Kafedraların miqdarı:

1999-cu ildə - 113

2008-ci ildə - 125

III. İxtisasların miqdarı (kadr hazırlığı):

1999-cu ildə - 50

2008-ci ildə - 55

IV. Tədris laboratoriyalarının miqdarı:

1999-cu ildə - 70

2008-ci ildə - 73

V. Tələbələrin sayı:

1999-cu ildə- 14.000-ə yaxın

2008-ci ildə - 17081

VI. Professor-müəllim heyəti:

1999-cu ildə - 1287

2008-ci ildə - 1317

Onlardan: Elmlər doktoru, professor

1999-cu ildə - 213

2008-ci ildə - 242

Elmlər namizədi, dosentlər

1999-cu ildə - 700

2008-ci ildə - 745

1999-cu ildə universitetdə 8 akademik və AMEA-nın müxbir üzvü işləyirdisə, 2008-ci ildə 10 akademik və 14 müxbir üzv fəaliyyət göstərir.

Universitetin son on illik fəaliyyətində diqqətəlayiq işlərdən biri də müasir dövrün tələblərinə cavab verən nəşriyyat işinin təşkili olmuşdur. Universitetin nəşriyyatına ikinci tədris korpusunda 1500 kv.metrlik sahəsi olan bina ayrılmış, nəşriyyat üçün 1 milyon 500 min ABŞ dolları qiymətində yeni mətbəə avadanlığı, çap maşınları, elektron cihazlar və digər müasir çap texnikası alınmışdır.

Universitetin büdcəsindən dərsliklər, dərs vəsaitləri, metodiki göstərişlər, fənn proqramları çap etmək üçün muntəzəm olaraq vəsait ayrılmışdır. Son on ildə universitet nəş-

riyyatında min ada yaxın dərslik, dərs vəsaiti, metodiki göstəriş, monoqrafiyalar, fənn proqramları və s. çap edilməsi universitetin çox böyük nailiyyətidir. Universitet nəşriyyatında çap edilən dərsliklərin, demək olar ki, əksəriyyəti universitet alimləri tərəfindən müstəqillik illərində yazılan orijinal dərsliklərdir.

Beləliklə, müstəqillik illərində böyük inkişaf yolu keçmiş Bakı Dövlət Universiteti təkcə respublikamızda deyil, respublikamızdan çox-çox uzaqlarda, dünyanın inkişaf etmiş ölkələrin də böyük ad-san, şöhrət, qazanmış, dünya universitetləri içərisində özünəlayiq yer tutmuşdur.

Son on ildə Bakı Dövlət Universitetinin rektoru, akademik A.M.Məhərrəmovun xidmətləri dövlətimiz, respublikanın elm və təhsil ictimaiyyəti, xarici dövlətlər və beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən yüksək qiymətləndirilmişdir. Abel Məhərrəmovun xidmətləri universiteti ucaltdığı kimi universitetin nailiyyətləri də Abel Məhərrəmovu ucaltmışdır. Abel Məhərrəmov 11 fevral 2000-ci ildə kimya elmi sahəsində əldə etdiyi böyük nailiyyətlərə görə prezident H.Əlievin fərmanı ilə «Azərbaycan Respublikasının Əməkdar elm xadimi» fəxri adına, 10 iyun 2000-ci ildə Tehrandə keçirilən İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının qızıl medalına layiq görülmüşdür. A.Məhərrəmov 2001-ci ildə AMEA-nın müxbir üzvü seçilmişdir.

A.M.Məhərrəmov 2002-2004-cü illərdə Qara Dəniz Hövzəsi Ölkələri Universitetləri Assosiasiyasının prezidenti olmuş, 2004-cü ildən isə vitse-prezidentdir.

A.M.Məhərrəmov elm və təhsil sahəsində göstərdiyi

təşəbbüskarlığa, milli təhsilin inkişafı və beynəlxalq təhsil məkanında integrasiya proseslərinə verdiyi töhfələrə görə 2004-cü ildə Rumıniya Respublikasının ali dərəcəli «Komandoz» ordeninə layiq görülmüşdür.

2008-ci ildə akademik Abel Məhərrəmov Avropanın aparıcı elm və təhsil mərkəzlərindən biri sayılan Rumıniya Respublikasının Konstansa şəhərində yerləşən Ovidus Universitetinin Fəxri doktoru seçilmişdir.

A.M.Məhərrəmov 2005-ci ildən Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə millət vəkildir.

2007-ci ildə A.M.Məhərrəmov AMEA-nın həqiqi üzvü seçilmişdir.

Prof. A.M.Məhərrəmov dafələrlə bir sıra beynəlxalq elmi konfranslarda və simpoziumlarda, o cümlədən ABŞ, Türkiyə, Yaponiya, İtaliya, Rusiya, İran, Bolqarıstan, Macarıstan və b. ölkələrdə maraqlı elmi məruzələrlə çıxışlar etmişdir.

A.M.Məhərrəmov bir çox ixtiraların, elmi kəşflərin və beynəlxalq patentlərin müəllifidir. A.M.Məhərrəmov 33 müəlliflik şəhadətnaməsinin, 8 monoqrafiyanın, 37 dərslik və dərs vəsaitinin, o cümlədən Azərbaycan dillində ilk dəfə nəşr olunmuş «Kiçik kimya ensiklopediyası»nın həmmüəlliflərindən biri, həmçinin Azərbaycanda və xarici jurnallarda nəşr olunmuş 600-ə qədər elmi əsərin müəllifidir.

Akademik A.M.Məhərrəmovun rəhbərliyi altında 21 kimya elmləri doktoru və namizədi hazırlanmışdır.

Hazırda universitetin 16 fakültəsinin əyani və qiyabi şöbələrində 17981 tələbə təhsil alır.

50 ixtisas üzrə yüksəkixtisaslı kadr hazırlanır.

2007-2008-ci tədris ilində universitetdə fəaliyyət göstərən 125 kafedrada 1317 nəfərdən çox professor-müəllim çalışır. Onlardan 242 nəfərdən çoxu elmlər doktoru və profesordur.

Fikrimizcə, bu rəqəmlər ötən müddət ərzində Bakı Dövlət Universitetinin elmi-pedaqoji potensialının inkişaf dinamikasını aydın şəkildə göstərir və kollektivimiz bu böyük nailiyyətlərlə fəxr edə bilər.

Bakı Dövlət Universitetinin Azərbaycan təhsilinin inkişafında böyük müvəffəqiyyətləri olduğu kimi, Azərbaycan elminin inkişafına da mühüm töhfələr vermişdir.

Son onillikdə 80-dən artıq istiqamətdə elmin müxtəlif sahələrinə dair elmi tədqiqat işləri yerinə yetirilib, 400-ə yaxın monoqrafiya çap edilmişdir.

Universitetdə 2 elmi tədqiqat institutu, 4 elmi-tədqiqat mərkəzi, 1 tədqiqat hissəsi, 20-dən çox elmi-tədqiqat laboratoriyası, elmi kitabxana, Heydər Əliyev idarəçilik məktəbi, muzeylər və digər qurumlar fəaliyyət göstərir.

Bu qurumlar içərisində Azərbaycanda ilk dəfə 1998-ci ildə yaradılmış Heydər Əliyev məktəbi və muzeyi ulu öndərin elmi, tarixi və fəlsəfi irsini təbliğ etmək üçün olduqca böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Bütövlükdə Bakı Dövlət Universitetinin 90 ilində 80 tələbə buraxılışı olmuş, xalq təsərrüfatının, elm, mədəniyyət və təhsilin müxtəlif sahələri üzrə 120 mindən artıq yüksəkixtisaslı kadr hazırlanmışdır.

5.2. Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Kitabxanası

1991-2007-ci illərdə

Müstəqillik illərində ölkəmizdə fəaliyyət göstərən ali məktəblər içərisində Azərbaycan ali məktəblərinin bayraqdarı, yüksək elm və təhsil məbədgahı olan Bakı Dövlət Universiteti xüsusi mövqeyə malik olmuşdur. Xalq Cümhuriyyətinin yadigarı olan universitet Azərbaycan Respublikasının ilk ali məktəbi - elm məbədgahı kimi xalqımızın elm, təhsil və mədəniyyət tarixində çox böyük rol oynamış, fəaliyyət göstərdiyi 90 ildə 120 mindən artıq yüksəkixtisaslı kadr hazırlamışdır. Respublikamızın müstəqilliyini böyük fərəhlə qarşılayan BDU son on ildə elm, mədəniyyət və təhsil sahəsində böyük nailiyyətlər qazanaraq təhsil islahatlarında yaxından iştirak etmiş, milli ideologiyanın formalaşmasında, Azərbaycan dövlətçiliyinin qorunmasında və daha da möhkəmlənməsində başlıca ideoloji və siyasi mərkəz rolunu oynamış və möhkəm bir dayaq kimi məşhurlaşmışdır.

Bakı Dövlət Universitetinin yüksək ixtisaslı kadr kimi hazırlığında, vətən elminin inkişaf və tərəqqisində əldə etdiyi uğurlarında bütün zamanlarda olduğu kimi Elmi Kitabxananın böyük rolu və xidmətləri olmuşdur.

Universitetin yarandığı ilk günlərdən əsası qoyulan, bu təhsil ocağının rəhbərliyinin, görkəmli alim və müəllimlərin daimi qayğısı ilə əhatə olunan Elmi Kitabxana ölkəmizin ilk ali məktəb kitabxanası kimi şərəfli bir yol keçmiş, inkişaf edib təkmilləşmiş, qiymətli kitablarla, dövrü mətbuatla, elmi nəşrlər və jurnallarla zənginləşmiş, milli elm və mədəniyyətə

timizin qiymətli xəzinəsinə çevrilmişdir.

BDU-nun Elmi Kitabxanası öz fondunun zənginliyinə görə respublikada ikinci kitabxana hesab edilir. Hazırda böyük tarixi və elmi əhəmiyyət kəsb edən bu kitabxananın fondunda çox qiymətli, nadir elmi və milli əhəmiyyətə malik olan 2 milyon 500 min nüsxədən artıq ədəbiyyat saxlanılır. Bunların da 201.466 nüsxəsini dövrü nəşrlər təşkil edir. Bu zəngin kitab xəzinəsində dünyanın bir çox dillərində ədəbiyyatın toplanması onun böyük elmi və mədəni əhəmiyyətindən xəbər verir. Fondun tərkibində 274.913 nüsxə kitab Azərbaycan, 1.682.170 nüsxə kitab rus, 93.957 nüsxə kitab isə ingilis, alman, fransız, türk, ərəb, fars və s. dillərdədir⁴⁹. Müstəqillik illərində kitabxananın xarici dillərdə ədəbiyyat fondu sürətlə artmaqdadır.

Böyük tarixi keçmişə, zəngin kitab fonduna malik olan bu kitabxana mühüm elmi potensiala malik olan BDU-nun professor-müəllim heyətinin və çoxminlik tələbə kontingentinin informasiya tələbatını ödəmək sahəsində böyük tarixi yol keçmiş, oxuculara kitabxana xidmətinin təşkilində zəngin təcrübə qazanmış, mütərəqqi ənənələrin əsasını qoyub möhkəmləndirmişdir.

Müstəqillik illərində kitabxana özünün uzun illərdən bəri yaradıb formalaşdırdığı təcrübəsini və ənənələrini daha da zənginləşdirmiş, qarşıda qoyulmuş yeni vəzifələrə, Azərbaycan təhsilinin və elminin müstəqil, milli əsaslarla inkişafına, təhsil islahatlarına, Azərbaycançılıq ideyalarına, milli ideologiyaya, dövlətçiliyin möhkəmlənməsinə, ulu öndər H.Əliyevin həyata keçirdiyi daxili və xarici siyasətinin təb-

liyinə xidmət etmişdir.

80-ci illərin axırı-90-cı illərin əvvəllərində ölkəmizdə baş verən iqtisadi, siyasi, ictimai böhran Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Kitabxanasından da yan keçməmişdi. Bu dövrdə kitabxanaya ayrılan maliyyə vəsaiti xeyli azalmış, kitabxananın maddi-texniki bazasını möhkəmləndirmək, kitabxanayı yeni avadanlıqla təmin etmək üçün heç bir iş görülməmiş, oxuculara xidmət işini təşkil etmək üçün yeni bina, xüsusilə oxu zalları ayrılmamışdı. Kitabxanaya ayrılan vəsaitin ilbəil azalması kitabxana fondunu yeni ədəbiyyatla, dövrü mətbuatla elmi və referativ jurnallarla təmin etməyə imkan vermirdi. Demək olar ki, kitabxananın kompüterləşdirilməsi işi keçmiş illərlə müqayisədə 70-80 faiz aşağı düşmüşdü. Kitabxananın beynəlxalq əlaqələri, SSRİ respublikaları və xarici ölkələrlə kitab mübadiləsi demək olar ki, dayandırılmışdı. Kitabxananın Moskva ilə əlaqəsinin kəsilməsi nəticəsində Rusiyada nəşr edilən elmi ədəbiyyatın əldə edilməsində çətinliklər meydana çıxmış, 90-cı illərin axırında isə tamamilə dayanmışdı. Əlbəttə, kitabxana fondunun komplektləşdirilməsində meydana çıxan bu vəziyyət oxucuları yeni ədəbiyyatla təmin etmək işində ciddi çətinliklər yaratmışdı.

Həmin dövrdə respublikada nəşriyyat işində də ciddi böhran baş vermişdi. Maliyyə çətinliyi üzündən bir sıra kiçik nəşriyyatlar bağlanmış, dövlət nəşriyyatları isə maliyyə çətinlikləri üzündən öz fəaliyyətlərini olduqca zəiflətmişdi. Kitab ticarəti sahəsində də ciddi problemlər meydana çıxmışdı. Nəşriyyatların az kitab nəşr etməsi, Rusiyadan gələn kitab-

ların dayandırılması kitab mağazalarının fəaliyyətini qeyri-rentabelli etmişdi. Kitab mağazalarında alqı-satqı olduqca zəifləmişdi. Digər tərəfdən, kitab mağazalarının binalarına göz tikən işbazlar nəyin bahasına olur-olsun kitab mağazalarının binalarını ələ keçirib başqa biznes məqsədləri üçün istifadə etməyə çalışırdılar. Təsədüfi deyil ki, yaxın bir dövr ərzində təkcə Bakı şəhərində 100-ə qədər kitab mağazası bağlanmışdı. Əlbəttə, bütün bunlar kitabxananın komplektləşdirilməsi işinə olduqca mənfi təsir göstərirdi. Yaxşı ki, bu çətinliklər uzun sürmədi. 1993-cü ildə ulu öndər Heydər Əliyev ikinci dəfə hakimiyyətə gəldikdən sonra ölkənin iqtisadi, siyasi həyatında baş verən müsbət dəyişikliklər ali məktəblərin işinin yenidən qurulması üçün əlverişli şərait yaratdı.

Ali məktəblərə ayrılan vəsaitin tədricən artması ali məktəb kitabxanalarının maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsinə müsbət təsir göstərirdi.

Keçid dövründən irəli gələn hər cür çətinliyə baxmayaraq BDU Elmi Kitabxanası öz fondunun yeni kitablarla komplektləşdirilməsi üçün xeyli iş görməyə müvəffəq olmuşdu. 1994-cü ildən başlayaraq kitabxana yeni kitablar əldə etmək üçün ayrı-ayrı nəşriyyatlardan, cəmiyyətlərdən, müəlliflərdən kitablar alırdı. Universitetin müəllimləri və respublikamızın digər ziyalıları öz hesabına özəl nəşriyyatlarda nəşr etdirdikləri kitablardan kitabxanaya yeni kitablarını bağışlayırdılar.

Müstəqillik illərində, xüsusilə 1995-ci ildən sonra universitetin Elmi Kitabxanasının maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi, kitabxanaya ayrılan maliyyə vəsaitinin

artırılması sahəsində keçid dövrünün çətinliyinə baxmaya-
raq mühüm işlər görülməyə başlanmışdı. Kitabxananın bi-
nası qismən də olsa genişləndirilmiş, kitabxanada yeni oxu
zalları açmaq üçün birinci və ikinci tədris korpuslarında
otaqlar ayrılmış, əsas korpusda olan oxu zalları təmir edil-
mişdi. 1993-1998-ci illərdə görülmə işlərə, aparılan islahatla-
ra kölgə salmadan demək olar ki, kitabxananın işində əsaslı,
köklü dönüş 1999-cu ildən başlanmışdır.

Müstəqillik illəri Bakı Dövlət Universitetinin tarixində
intibah dövrü kimi xarakterizə edilir. Bu dövr 1998-ci ildə
ulu öndər Heydər Əliyevin sərəncamı ilə rektor təyin edilmiş
Əməkdar elm xadimi, akademik A.M.Məhərrəmovun adı
ilə bağlıdır. Onun on illik rektorluğu dövründə universitet
bir neçə onilliyə bərabər inkişaf yolu keçmiş, dünyanın qa-
baqcıl universitetləri səviyyəsinə yüksəlmiş, dünya standart-
larına cavab verən bir universitetə çevrilmişdir.

Abel Məhərrəmovun ciddi səyi nəticəsində BDU-nun
Elmi Kitabxanası əsl inkişaf yoluna qədəm qoydu. Kitab,
kitabxana və informasiya işinə yüksək qiymət verən, kitab-
xananı təhsil sisteminin əsas atributlarından biri hesab edən,
təhsil prosesində kitabsız, dərsliksiz, ciddi uğurlar əldə et-
məyin qeyri-mümkünlüyünü dilə gətirən, kitabxananı uni-
versitetin bir nömrəli laboratoriyası kimi qiymətləndirən
Abel Məhərrəmov qısa müddətdə kitabxana işinin inkişaf-
ında əsaslı dönüş yaratmağa müvəffəq oldu. İlk növbədə,
kitabxanaya ayrılan vəsait iki dəfəyə qədər artırıldı. Kitab-
xananın binası əsaslı təmir edildi. Kitabxana üçün 1000
kvadrat metrden artıq otaqlar ayrıldı. Müəllimlər üçün hər

biri 100 nəfərlik, yüksək dünya standartlarına cavab verən,
qiymətli avadanlıqla təmin edilən iki oxu zalı, tələbələr üçün
isə üç oxu zalı ayrıldı. Şərqşünaslıq və filologiya fakültələ-
rində tələbə və professor-müəllimlər üçün qiymətli ədəbiyyat
fondu ilə təchiz edilmiş iki oxu zalı yaradıldı. Kitabxana iş-
çilərinin peşəkarlığının artırılması və sosial vəziyyətinin yax-
şılaşdırılması üçün də əhəmiyyətli tədbirlər görülmüşdür.
Oxuculara xidmət işini yaxşılaşdırmaq, onların durmadan
artan tələbatını ödəmək məqsədi ilə kitabxananın maliyyə
vəziyyəti daima yaxşılaşdırılmışdır. Kitabxana fonduna yeni
ədəbiyyat, elmi jurnallar və referativ jurnallar almaq üçün
istənilən qədər vəsait ayrılmışdır.

Kitabxananın sənəd-informasiya resursları yaxın keç-
mişlə müqayisədə 300-400, bina sahəsi 400 dəfəyə qədər
artmışdır. Kitabxananın kadr tərkibi əsaslı şəkildə yaxşılaş-
dırılmış, yüksəkixtisaslı peşəkar kitabxanaçı kadrlarla təmin
edilmişdir.

Hazırda BDU-nun Elmi Kitabxanası 4000 kvadrat
metr sahəsi olan 3 binada (əsas korpusda, birinci və ikinci
tədris korpuslarında) yerləşir. Əsas binada yerləşən kitab-
xananın girişi, sərgi salonu, dövrü mətbuat fondu və profes-
sor-müəllimlər üçün oxu zalı, beynəlxalq kitab mübadiləsi
fondu və onun oxu zalı, birinci tədris korpusunda humani-
tar fakültələr kitabxanası və oxu zalı, ikinci tədris korpu-
sunda Şərq ədəbiyyatı fondu və oxu zalı yerləşmişdir. Bütün
kitabxana və oxu zallarına son dəbdə Avropa standartlarına
uyğun dizayn verilmiş, yeni kitabxana mebelləri ilə təmin
edilmişdir. Bütün zallarda kitabxanaçıların və oxucuların

istifadəsi üçün kompüterlər qoyulmuşdur. Bütövlükdə kitabxananın irili-xırdalı 14 oxu zalı vardır ki, bunlardan da eyni vaxtda min nəfərdən çox oxucu istifadə edə bilər. Hər bir oxu zalının ayrıca fondu və elektron kataloqu olduğundan zallar həmişə oxucu ilə dolu olur.

Beləliklə, müstəqillik illərində universitetdə aparılan intensiv quruculuq işləri ona respublikamızda böyük nüfuz qazandırmış, beynəlxalq aləmdə isə dünya standartlarına cavab verən öncül bir universitetə, xalqımızın milli iftixarına çevirmişdir.

Kitabxananın fonduna son on ildə 59.297 nüsxə ədəbiyyat daxil olmuşdur ki, bu da əvvəlki illərlə müqayisədə xeyli böyük rəqəmdir. Kitabxana işinin kompleksləşdirilməsi işinə dövlət vəsaitindən əlavə universitet rəhbərliyinin ödənişli təhsildən əldə edilmiş gəlirdən xeyli vəsait ayırması fondun zənginləşməsinə böyük şərait yaratmışdır. Müstəqillik illərində yeni kitabların əldə edilməsində BDU-nun Elmi Kitabxanasında meydana gəlib formalaşan yeni ənənə olduqca yüksək mədəni əhəmiyyətə malikdir. Respublikada görkəmli ziyalıların, şairlərin, yazıçıların, alimlərin nəşr etdirdiyi yeni kitablarından bir neçə nüsxə kitabxanaya hədiyyə verməsi nəticəsində zəngin hədiyyələr fondu yaranmışdır.

1999-cu ildən başlayaraq «Kitabxana işi haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununa müvafiq olaraq kitabxananın respublikada nəşr edilən bütün kitablardan 2 məcburi nüsxə alması kitabxana fondunun ardıcıl kompleksləşdirilməsi üçün əlverişli şərait yaratmışdır.

Müstəqillik illərində kitabxana fondunda Azərbaycan dilində olan kitabların sayı əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır. Son 12 ildə kitabxanaya Azərbaycan dilində 26.827 nüsxə ədəbiyyat daxil olmuşdur. Həmçinin müstəqillik dövrü kitabxananın beynəlxalq əlaqələrinin genişlənməsinə də böyük təsir göstərmiş, beynəlxalq kitab mübadiləsi genişlənməmişdir. 12 ildə kitabxana 18 xarici ölkənin 52 kitabxanası ilə əlaqə saxlamış, kitabxananın fonduna xarici dillərdə 9.661 nüsxə ədəbiyyat daxil olmuşdur.

Müstəqillik illərində kitabxana fondunun kompüterləşdirilməsinin inkişaf dinamikasını göstərmək üçün aşağıdakı cədvələ diqqət yetirək.

	İllər	Kitabxananın fondu	İllər	Kitabxananın fondu
1	1991	2088297	2000	2003515
2	1992	2018162	2001	20010227
3	1993	2016356	2002	2016901
4	1994	2020497	2003	2025988
5	1995	1980877	2004	2033986
6	1996	1984790	2005	2041505
7	1997	1989326	2006	2045551
8	1998	1993946	2007	2.458991
9	1999	1999060	2008	2.468062

Cədvəldən məlum olur ki, 1991-1993-cü illərdə kitabxana fondunda artım olmamışdır. 1994-cü ildən kitabxana fondu artmağa başlamış, ancaq bu artım fondun ümumi miqdarında öz əkisni tapmamışdır. Bunun əsas səbəbi 1994-

cü ildən kitabxanada aparılan islahatlar nəticəsində köhnəmiş kitabların (100 min nüsxəyə qədər) fondan çıxarılması olmuşdur.

Kitabxana fondunun inkişafında əsaslı artım 1999-cü ildən başlamışdır. Müstəqillik illərində kitabxana fondunun inkişaf dinamikası ilə tanışlıqdan məlum olur ki, 90-cı illərin ilk üç ili istisna edilməklə kitabxana fondu müntəzəm olaraq artmışdır. Hər cür çətinliyə baxmayaraq universitet rəhbərliyinin qayğısı nəticəsində kitabxana fondunun komplektləşdirilməsinə ayrılan vəsait ilbəil artırılmış, yeni kitabların, o cümlədən xarici dildə kitabların, qiymətli elmi jurnalların, həmçinin olduqca bəhəli qiymətə olan referativ jurnalların alınmasına şərait yaradılmışdır. Bütün bunların nəticəsidir ki, kitabxana hər il orta hesabla 10.000 nüsxəyə qədər yeni ədəbiyyat alır. Bu ədəbiyyat içərisində dərsliklər, dərs vəsaitləri ilə yanaşı, elmin müxtəlif sahələrinə dair qiymətli elmi nəşrlər, elmi-tədqiqat əsərləri, monoqrafiyalar mühüm yer tutur. Təkcə 2003-cü ildə Elmi Kitabxanaya 300 milyon manat qiymətində 9 min nüsxədən artıq ədəbiyyat daxil olmuşdur. Bu kitablar içərisində pulsuz məcburi nüsxələr, hədiyyələr və mübadilə yolu ilə daxil olan kitablar da az deyildir.

Məlumdur ki, böyük elmi potensiala malik Bakı Dövlət Universitetinin ölkəmizdə fundamental elmlərin inkişafında çox mühüm mövqeyi vardır. Bu mövqeyi həmişə əldə saxlamağa səy göstərən universitet elmi-tədqiqat işinin elmi-texniki bazasını möhkəmlətmək, onun informasiya təminatını yaratmaq üçün yeni elmi ədəbiyyatın əldə edilməsinə

diqqət yetirir.

BDU-nun Elmi Kitabxanası respublikamızda yeganə kitabxanadır ki, Moskva şəhərində nəşr edilən ən bahalı referativ jurnalları (7 adda) almağa müvəffəq olmuşdur. Bu jurnallardan universitet alimləri ilə yanaşı respublikamızın fundamental və texniki elmlər sahəsində çalışan bütün alimlərinin maneəsiz istifadə etməsi elmimizə böyük töhfədir. Oxucuların dövrü mətbuata, elmi və referativ jurnallara tələbatının çoxalmasını nəzərə alan universitet rəhbərliyi bu sahəyə ayrılan vəsaiti müntəzəm olaraq artırır. Təkcə 2004-cü ildə dövrü mətbuata abunə yazılışına 238 milyon manatdan artıq vəsait ayrılmışdır. Bu vəsait hesabına kitabxana 11 adda qəzetə, 85 adda elmi jurnala abunə yazılmış, mübadilə və hədiyyə yolu ilə 378 adda xarici jurnal almışdır⁵⁰.

Müstəqillik illərində baş verən ən mühüm hadisələrdən biri də kitabxananın beynəlxalq əlaqələrinin genişlənməsidir. Azərbaycanın müstəqil dövlət kimi dünyanın bir çox dövlətləri ilə diplomatik əlaqələr yaratması universitetin beynəlxalq əlaqələrinin genişlənməsinə şərait yaratmış, Bakı Dövlət Universiteti dünyanın qabaqcıl universitetləri içərisində özünə layiqli yer tutmuşdur. Hazırda universitet dünyanın 18 ölkəsi ilə beynəlxalq əlaqələr yaratmışdır və 4 beynəlxalq assosiasiyanın üzvüdür. Bakı Dövlət Universitetinin kitabxanası da müstəqillik şəraitindən müvəffəqiyyətlə istifadə edərək öz beynəlxalq əlaqələrini genişləndirmiş, beynəlxalq kitab və dövrü mətbuat mübadiləsinə təkmilləşdirmişdir. Kitabxana dünyanın 30-dan artıq ölkəsi ilə əlaqə yaratmışdır, bu ölkələrin 48 universiteti ilə ədəbiyyat müba-

diləsi edir. Mübadilə fondunun fəaliyyəti nəticəsində dünyanın qabaqcıl universitetlərinin qiymətli nəşrlərinin əldə edilməsi ilə yanaşı, milli nəşrlərimizin xarici universitetlərə göndərilməsi üçün də şərait yaranır. Kitabxana, həmçinin ölkəmizdə fəaliyyət göstərən səfirliklərlə, qeyri-dövlət təşkilatları ilə, xüsusilə Soros fondu ilə sıx əlaqələr yaratmış, onların köməyi ilə kitab fondunu xarici dillərdə olan çox qiymətli ədəbiyyat və dövrü nəşrlərlə zənginləşdirə bilmişdir. Universitetin əməkdaşlıq etdiyi xarici şirkətlərdən Eccson-Mobil şirkətləri kitabxananın xarici ədəbiyyatla komplektləşməsinə yaxından köməklik göstərmişlər.

Beynəlxalq kitab mübadiləsi bölməsində kitab və jurnallarla yanaşı, «qeyri-maddi daşıyıcılar» (elektron vasitələr) da saxlanılır. Hazırda kitab mübadiləsi şöbəsində elmin müxtəlif sahələrinə dair biblioqrafik və tam mətnli informasiyaları əks etdirən 56 adda 136 ədəd CD-ROM, 20 ədəd DVD-ROM, 30 ədəd disket və 2 ədəd kaset saxlanılır. Mübadilə şöbəsinin müasir avadanlıqla, informasiya texnologiyası vasitələri ilə təmin edilməsi, şöbənin İnternetə qoşulması onun işində mühüm keyfiyyət göstəricilərinin baş verməsinə, böyük oxucu kontingentinə xidmət etməsinə səbəb olmuşdur. Təkcə 2003-cü ildə şöbənin 1150 nəfər oxucuya xidmət etməsi dediklərimizə sübutdur.

80-ci illərin axırları-90-cı illərin əvvəllərində Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Kitabxanasında oxuculara xidmət sahəsində də müəyyən geriləmələr baş vermiş, kitabxananın oxucularının sayı azalmağa başlamışdı. Oxuculara xidmət sahəsində geriləmənin əsas səbəbi kitabxanaya yeni kitabla-

rın, elmi və referativ jurnalların alınmaması, universitetin tədris, tərbiyə və elmi işlərində baş verən geriləmə, tədris intizamının pozulmasında, elmi-tədqiqat işlərinə diqqətin azalmasında özünü göstərirdi. Çox sevindirici haldır ki, bu proses uzun sürmədi. 1994-cü ildən başlayaraq universitetin həyatında baş verən canlanma kitabxananın işinə, xüsusilə oxuculara xidmət işinə əhəmiyyətli təsir göstərirdi. 1994-cü ildən başlayaraq kitabxanada oxuculara xidmət sistemi qaydaya düşdü. Kitabxananın oxucu kontingenti həm tələbələr, həm də professor-müəllim heyəti, aspirantlar içərisində artmağa başladı. Xüsusilə kitabxanada yeni oxu zalları, yeni təşkili kitabxananın oxucularının artmasına ciddi təsir göstərdi. Kitabxanada oxucuların sayca çoxalması, yeni zəngin kitab fondları, məlumat nəşrləri ilə təchiz edilmiş oxu zallarının fəaliyyətə başlaması oxucuların kitabxanaya gəlişinə və kitab verilişinə, kitab fondunun dövriliyənə ciddi təsir göstərmiş, universitetdə tədris prosesinin təşkilində və elmi işlərin aparılmasında kitabxananın iştirakı xeyli çoxalmışdı. Kitabxana artıq universitetin çoxminli kollektivinin və tələbələrin informasiya təminatının ödənilməsində əsas elmi baza rolunu oynamağa başlamışdır. Müstəqillik illərində kitabxananın oxuculara xidmət sahəsindəki fəaliyyətini araşdırmaq üçün aşağıdakı cədvəl müraciət edək.

1991-2007-ci illərdə BDU Elmi Kitabxanasında

oxuculara xidmət işinin təşkili

Nö	İllər	Oxucuların ümumi sayı (vahid oxucu biletinə görə)	Kitaxanaya ümumi oxucu gəlişinin miqdarı	Sənəd verilişinin miqdarı
1	1991	16603	659738	1489596
2	1992	16160	681124	1545834
3	1993	15030	610000	1600000
4	1994	15050	850000	1650000
5	1995	14184	650000	1500000
6	1996	14250	685000	1555000
7	1997	13815	643259	1420199
8	1998	14486	675840	1491985
9	1999	14953	697558	1540159
10	2000	15756	747333	1650060
11	2001	14519	860996	1685281
12	2002	15478	850975	1601860
13	2003	14207	811859	1512490
14	2004	14886	821538	16115228
15	2005	15062	928611	1612288
16	2006	15242	946785	1631314
17	2007	64.326	926.785	1687686

Cədvəldən göründüyü kimi, keçid dövrünün çətinliyinə baxmayaraq universitetin kitabxanası öz fəaliyyətini dayandırarmış, oxuculara xidmət işini davam etdirməyə müvəffəq olmuşdur.

Rəqəmlərə müraciət edək. Müstəqillik illərində kitab-

xananın oxucularının ümumi sayı sabit olmuş, illər üzrə oxucuların artıb-azalmasında elə bir ciddi fərq olmamışdı. 1991-2007-ci illərdə kitabxana 255751 nəfər oxucuya xidmət etmiş, oxuculara 28257587 xüsə kitab verilmişdir. Oxucuların kitabxanaya gəlişinin ümumi sayı 1307740 nəfərə çatmışdı. Bu, çox böyük rəqəmdir. Bu cansız rəqəmlərin arxasında BDU-nun Elmi Kitabxanası işçilərinin böyük və səmərəli əməyi, kitaxananın universitet təhsilinə, universitet elminə böyük xidməti dayanır. Universitet Elmi Kitabxanasının oxucularının böyük intellektual səviyyəyə, müxtəlif mürəkkəb, rəngbərəng sorğu və suallara, dərin elmi problemlərə aid informasiya tələbatına malik oxucular olduğunu nəzərə alsaq, kitabxana xidmətinin daha böyük elmi əhəmiyyət kəsb etdiyi aşkar olur.

Bakı Dövlət Universiteti elm və mədəniyyətin, xalq təsərrüfatının müxtəlif sahələri üçün kadr hazırladığından kitabxana yarandığı gündən bu müxtəlifliyi, universallığı, hərtərəfli, dolğun elmi ədəbiyyatla öz fondunu zənginləşdirməyi, həm təbiət, həm də humanitar, ictimai elmlər sahəsində ədəbiyyat toplamağı öz qarşısına məqsəd qoyduğundan universitet təhsilinin qarşıda qoyduğu tələblərə cavab verə bilən müasir informasiya tələbatını ödəyə biləcək bir universal elmi-tədqiqat kitabxanası kimi formalaşmışdır.

Müstəqillik şəraitində ardıcıl olaraq kitabxananın daima yeni ədəbiyyatla təkmilləşməsi oxucuların tələbatının hərtərəfli ödənməsinin rəhninə çevrilmişdir.

Universitet alimlərinin kitabxanaya tələbatının artması ilə yanaşı, onların kitabxanaya qaygısı da geniş vüsət al-

mışdır. Universitetin görkəmli alimləri kitabxana ilə maraqlanır, onun fondunun təkmilləşməsi, oxuculara xidmət prosesinin yaxşılaşması üçün tədbirlərdə yaxından iştirak edirlər. Belə alimlərə misal olaraq akademik A.M.Məhərrəmovu, akademik F.F.Qasımzadəni, akademik V.Məmmədəliyevi, akademik B. Əsgərovu, AMEA-nın müxbir üzvü, prof. R.Ə.Əliyevanı, AMEA-nın müxbir üzvü, professor A.Məlikovanı, AMEA-nın müxbir üzvü, prof. T.Hacıyevi, AMEA müxbir üzvü V.Babazadəni, prof. M.Müseibovu, prof. Ə.Əliyevi, prof. N.Qasimovu, prof. Q.Namazovu, prof. Y.Seyidovu və başqalarını göstərmək yerinə düşər.

Bakı Dövlət Universitetində oxuculara kitabxana xidmətinin təşkilində kitabxananın abonement şöbəsi ilə yanaşı, oxu zallarının da xidməti olduqca böyükdür. Kitabxanada son onillikdə dünya standartlarına cavab verən oxu zallarının təşkili universitet kitabxanasının həyatında olduqca əlamətdar bir hadisədir.

Hazırda kitabxanada oxuculara xidmət etmək üçün 5 abonement və 14 oxu zalı mövcuddur. Bu oxu zallarından 3-ü fakültələrdə, 11-i kitabxananın özündə fəaliyyət göstərir. Kitabxananın oxu zallarında eyni zamanda 1000 nəfər oxucunun məşğul olmaq imkanı vardır. Məhz buna görədir ki, son on ildə kitabxananın oxu zallarında oxuculara xidmət işinin səviyyəsi olduqca yüksəlmişdir. Oxu zallarının zövqlə təmir edilməsi, keyfiyyətli avadanlıqla təchizi kitab fondlarının oxu zallarının profilə uyğun komplektləşdirilməsi, onların fəaliyyətini xeyli yaxşılaşdırmaqla, xidmət işinin keyfiyyətini də əhəmiyyətli dərəcədə artırmışdır.

Professor-müəllimlər üçün ayrılmış oxu zalları kitabxana avadanlığının son nailiyyətləri ilə təchizi və qiymətli kitab, elmi və referativ jurnallarla təmin edilməsi bu zalların əhəmiyyətini daha da artırmışdı. Oxu zallarından bir gündə orta hesabla mindən artıq oxucunun istifadə etməsi və oxuculara gündə 2000-dən artıq sənəd və informasiya verilməsi onlara oxucular arasında böyük tələbat olmasını bir daha təsdiq edir.

Oxuculara xidmət işinin təşkilində, gündən-günə artan və məzmunca dərinləşən oxucu tələbatının ödənilməsində kitabxanada mövcud olan informasiya və soraq-biblioqrafiya şöbəsinin böyük rolu vardır. Respublikamızda ən böyük məlumat-biblioqrafiya aparatına və mükəmməl kataloq sistemə malik olan kitabxana təkcə universitet kollektivinə yox, demək olar ki, respublikamızda elmi-tədqiqat işi ilə məşğul olan bütün tədqiqatçılara xidmət göstərir. Kitabxanada zəngin əlifba və sistemli kataloqlar vardır. Kataloqlarda sənədləri əks etdirən kartoçkaların səliqə-sahmanla düzülüb saxlanması kitabxananın qızıl fondunun dəyərli açarıdır. Məhz bu açar vasitəsilə oxucu ona məlum olmayan qızıl fonda, möcüzələr, biliklər aləminə daxil olmaq imkanı əldə edir.

Bu kataloqlardan başqa kitabxananın soraq-biblioqrafiya aparatında keçmiş illərin yadigarı jurnal və qəzetlərdə dərc edilmiş, məqalələrin kartotekası da vardır. Bu kartoçekalar indi də bütün elmi-tədqiqat işi aparan oxucular üçün ən qiymətli informasiya mənbəyidir.

Hazırda kitabxananın kataloq sistemində 1.727.000

kartoçka, kartoteka sistemində 329.186 kartoçka saxlanılır. Mən tərəddüd etmədən bu kataloq və kartotekaları elm qalaktikası adlandırırdım. Kitabxanada saxlanılan bu kataloq və kartotekalar xalqımızın milli sərvətidir. Bu sərvətdən hələ bundan sonra da neçə-neçə nəsillər qidalanacaqlar. Sevindirici haldır ki, kitabxana bu kataloqları bir ənənə olaraq bu gün də təkmilləşdirməkdə davam edir, hər il kitabxananın aldığı kitablar bu kataloqlarda öz əksini tapır. Müstəqillik illərində kataloqa 149962 nüsxə yeni kitabın kartoçkası ilə təkmilləşməsi dediklərimizi təsdiq edir. Amma kataloq haqqında dediklərimizi kitabxananın kartoteka sistemi haqqında söyləmək olmaz. Kartotekalara ildə 18000 yeni kartoçkalar düzülməsinə baxmayaraq, bu, dövrü mətbuatı tam əks etdirmir. Arzu olunur ki, bu sahədə də kitabxana öz ənənələrini davam etdirəydi. Kitabxananın respublikamızda ilk elektron kataloq yaratmaq təşəbbüsü təqdirəlayiqdir. BDU Elmi Kitabxanası son zamanlar kitabxana işinin kompüterləşdirilməsinə və kitabxananın informasiya texnologiyası ilə təmin edilməsinə olduqca böyük diqqət yetirir. Kitabxana İRBİS proqramını ilk dəfə tətbiq edən kitabxanalardan biridir və bu sahədə böyük təcrübə qazanmışdır. Kitabxana Kitabxanasünaşlıq kafedrasının «Kitabxana işinin kompüterləşməsi elmi-tədqiqat laboratoriyası»nın köməyi ilə fondada saxlanan Azərbaycan dilində kitabların bütövlükdə elektron kataloqunu yayratmış, rus dilində saxlanılan kitablardan isə kimya-biologiya elmlərini elektron kataloqa salmışdır. Elektron kataloqa salınan kartoçkalar İRBİS proqramına uyğun düzülmüşdür.

Kitabxananın əsas fondu ilə yanaşı olaraq Azərbaycan-

şünaslıq və Şərq şöbəsinin (həm kitablar, həm də dövrü mətbuat) dövrü mətbuat fondunun referativ jurnallar fondunun, dissertasiya və avtoreferatlar fondunun və nadir kitablar fondunun sənədləri elektron kataloqa salınmışdır. Olduqca ağır və geniş əhatəli bu işi başa çatdırmaq üçün 5 ildən artıq vaxt sərf edilmişdir.

Kitabxana müstəqillik illərində oxuculara xidmət işinin təşkilində də yeni keyfiyyət göstəriciləri əldə etməyə müvəffəq olmuşdur. Əvvəlki illərdən fərqli olaraq oxuculara xidmət işində kitabxanalararası abonementdən geniş istifadə edilmiş, xüsusilə professor-müəllim heyətinin KAA yolu ilə tələbatının ödənilməsi ön plana çəkilmişdir. Fikrimizi təsdiq etmək üçün rəqəmlərə müraciət edək. Kitabxana (1991-2007-ci illərdə) kitabxanalararası abonement yolu ilə 300-dən artıq kitabxanadan 1925 nüsxə kitab almış və onlara 1849 kitab göndərmişdir. Kitabxana müstəqillik illərində oxuculara xidmət işini günün tələbləri səviyyəsində qurmaq üçün məlumat-bibliografiya işini və informasiya xidmətini xeyli genişləndirməyə müvəffəq olmuşdur. Məlumat-bibliografiya işi bilavasitə kitabxananın məlumat-bibliografiya şöbəsində aparılsa da, kitabxananın abonement və oxu zallarında da geniş informasiya işi aparılır, xüsusilə oxucuların çoxsaylı şifahi sorğularına cavab verilir. Məhz buna görə ki, kitabxanada müstəqillik illərində oxucuların şifahi sorğularının sayı və onun ödənilməsi xeyli artmışdır. Müstəqillik illərində kitabxana oxucuların 877592 şifahi sorğusunu yerinə yetirmişdir. Ancaq nədənsə son zamanlar kitabxanada yazılı sorğuların ödənilməsi xeyli azalmışdır. Bunu düzgün

hesab etmək olmaz. Kitabxana gələcəkdə bu problemin həlinə ciddi münasibət göstərməlidir.

Müstəqillik illərində kitabxananın fəaliyyətində kütləvi işlər də mühüm yer tutmuşdur. Kitabxana xüsusilə yeni kitabları tətbiq etmək üçün daimi və mövzu sərgilərindən geniş istifadə etmişdir. Kitabxananın girişində və oxu zalında kitabxanaya yeni alınan kitabların daimi sərgisi təşkil edilir. Daimi sərginin hər 10 gündən bir dəyişdirilməsi bir ay ərzində kitabxanaya daxil olan kitabların demək olar ki, hamısını nümayiş etdirmək imkanı verir. Oxu zalında təşkil edilən daimi sərgilərdə oxuculara oxu zallarına yeni daxil edilən kitablar nümayiş etdirilir. Belə sərgilər oxuculara öz ixtisasları və maraq dairələri üzrə məlumat almağa köməklik göstərir və onların oxucu sorğularını yerindəcə ödəməyə imkan verir.

Daimi sərgilərlə yanaşı, kitabxana tarixi günlərə, yubileylərə, vaxtaşırı keçirilən müxtəlif məzmunlu elmi konfranslara, seminarlara, tarixi şəxsiyyətlərə və s. aid tematik sərgilər keçirir. Tematik sərgilərdə yeni kitablarla yanaşı, kitabxanada mövcud olan qədim və nadir kitabların, elmi nəşrlərin, keçmiş dövrlərdə nəşr edilən monoqrafiyaların, bəzi hallarda isə dövrü nəşrlərin, elmi jurnalların nümayiş etdirilməsi oxucuların dünyagörüşünü daha da genişləndirməklə müəyyən bir mövzuya dair geniş məlumat əldə etməsinə şərait yaradır.

Kitabxananın müstəqillik illərində 2135 tematik sərgi təşkil etməsi dediklərimizi bir daha təsdiq edir. Daimi və tematik kitab sərgilərindən minlərlə oxucunun istifadə etmə-

sini, bu sərgilərdən bəhrələndiyini və öz ixtisasları üzrə informasiya əldə etməsini nəzərə alsaq, kitab sərgilərinin nə qədər böyük elmi əhəmiyyət kəsb etməsi göz önünə gəlir.

Müstəqillik illərində kitabxananın oxucularla apardığı işlər içərisində oxuculara məsləhətlərin verilməsinin geniş miqyas alması da diqqəti cəlb edir. Məsləhətlər əsasən oxucu sorğularını ödəyərkən həyata keçirildiyindən daha böyük əhəmiyyət kəsb edir. Müstəqillik illərində kitabxana oxuculara 2004-dən artıq məsləhət vermişdir.

Kitabxana respublika ali məktəb kitabxanalarının metodik mərkəzi olduğundan metodiki işlərin aparılmasına, qabaqcıl iş təcrübəsinin öyrənilib, ümumiləşdirilməsinə və yayılması ilə bağlı da mühüm işlər görür, vaxtaşırı elmi konfranslar keçirir, seminarlar təşkil edir. Məsələn, son illərdə dörd belə konfrans keçirilmişdir. Konfransda görkəmli alimlər, mütəxəssislər və ali məktəb kitabxanalarının direktorları fikir mübadiləsi aparmış, tövsiyələr qəbul edilmişdir.

Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Kitabxanası müstəqillik illərində kitabxana işinin kompüterləşdirilməsi sahəsində də böyük işlər görməyə, kitabxanada elektron kataloq, elektron kitabxana yaratmağa müvəffəq olmuş, kitabxananın bütün şəbəkələrinin işi kompüterləşdirilmiş, fonda yeni daxil olan kitabları kompüterə salmağa nail olmuşdur. Kitabxana bu mühüm avtomatlaşdırma işini universitetdə fəaliyyət göstərən «Kitabxana işinin kompüterləşdirilməsi» Elmi-Tədqiqat Laboratoriyası ilə əməkdaşlıq şəraitində həyata keçirmişdir. Ona görə də bu kitabda laboratoriyanın fəaliyyəti haqqında məlumat vermək yerinə düşər.

5.3. «Kitabxana işinin kompüterləşdirilməsi»

Elmi-Tədqiqat Laboratoriyası

Bu gün təhsil sisteminin ən mühüm göstəricilərindən biri bu sistemin informasiya tələbatının müvəffəq təşkilidir. Belə ki, müasir informasiya cəmiyyətində təhsil müəssisələrində bilik və informasiya bazalarının yaradılması və səmərəli istifadə edilməsi təlim-tədris prosesinin optimallaşdırılmasının ən mühüm amilinə çevrilmişdir. Bu işə ilk növbədə, ən mühüm informasiya bazası olan təhsil müəssisələri kitabxanalarının fəaliyyətinin kompleks şəkildə kompüterləşdirilməsini, oxuculara xidmət işində müasir informasiya texnologiyalarının tətbiq edilməsi zərurətini aktuallaşdırmışdır. Cəmiyyətin dolğun, dəqiq və operativ informasiyaya olan tələbatının sürətlə inkişaf etməsi şəraitində təhsil müəssisələri kitabxana şəbəkələrinin kompüterləşdirilməsi çox böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Məhz buna görədir ki, Bakı Dövlət Universiteti informasiya cəmiyyətinin tələblərinə müvafiq olaraq kitabxana işinin kompüterləşdirilməsinə mühüm diqqət yetirir. BDU-nun Elmi Kitabxanası respublikamızın ali məktəb kitabxanaları içərisində kompüterləşmə problemini həyata keçirməyə çalışan, informasiya texnologiyasını təcrübəyə tətbiq edən ilk kitabxanalardan birdir. Bu mühüm işdə kitabxanaya elmi-nəzəri və sırf praktiki cəhətdən kömək etmək, kitabxana proseslərini kompüterləşdirmək işində 1999-cu ilin martında BDU Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsi Kitabxanaşünaslıq kafedrasının yanında təşkil edilən «Kitabxana

işinin kompüterləşdirilməsi» Elmi-Tədqiqat Laboratoriyasının çox böyük köməyi olmuşdur. Bu laboratoriyanın yaranması Kitabxanaşünaslıq kafedrasının müdiri, Əməkdar elm xadimi, Beynəlxalq İnformasiyalaşdırma Akademiyasının akademiki, tarix elmləri doktoru, professor A.A.Xələfovun adı ilə bağlıdır.

90-cı illərin axırlarında BDU-da tədris prosesinin informasiyalaşdırılması və onun keyfiyyətinin yüksəldilməsi sahəsində böyük islahatlar həyata keçirən gənc rektor, akademik Abel Məhərrəmov BDU-nun Elmi Kitabxanasının fəaliyyətini modernləşdirmək məqsədilə professor A.A.Xələfovun təşəbbüsünü bəyəndi və belə bir laboratoriyanın açılmasına nail olundu. Belə ki, 1 mart 1999-cu ildə Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Şurası Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin nəzdində «Kitabxana işinin kompüterləşdirilməsi» elmi-tədqiqat laboratoriyasının yaradılması haqqında qərar qəbul etdi və Respublika Təhsil Nazirliyinin 1999-cu il 171 sayılı əmrinə müvafiq olaraq bu laboratoriya professor Abuzər Xələfovun rəhbərliyi ilə 2000-ci ildə fəaliyyətə başladı. Professor A.M.Məhərrəmov laboratoriyanın kitabxananın yanında fəaliyyət göstərməsini və kitabxana işinin kompüterləşdirilməsini həyata keçirməsini məsləhət bildi. Rektorun uzaqgörənliklə istiqamətləndirilmiş bu məsləhəti laboratoriyanın sonrakı fəaliyyətinə və kitabxana işinə mühüm təsir göstərdi.

Qısa müddət içərisində kitabxana işinin kompüterləşdirilməsi sahəsində ilk mühüm nailiyyətlər əldə edildi və laboratoriya kitabxananın ayrılmaz tərkib hissəsinə çevrildi.

Laboratoriyanın kompüterlərlə, printerlə və digər informasiya texnologiyası ilə təmin edilməsi kitabxana işinin kompüterləşdirilməsi üçün böyük imkanlar açdı. Laboratoriya 1999-cu ildən başlayaraq kitabxananın kompleks kompüterləşdirilməsini həyata keçirməyə başladı. Kitabxana işinin kompüterləşdirilməsi kimi çox mürəkkəb bir işlə məşğul olan bu laboratoriya müasir informasiya cəmiyyəti şəraitində kitabxana işinin kompüterləşdirilməsinin məqsəd və vəzifələrini araşdırmış, kompüterləşdirmənin əsas istiqamətlərini müəyyənləşdirmiş, kitabxanaların kompüterləşdirilməsi proqramını hazırlamışdır.

Elmi tədqiqat laboratoriyasının əsas vəzifələri aşağıdakılardan ibarətdir.

- Elmi kitabxananın nəzdində BDU-nun elmi tədqiqat işləri və tədris prosesinə müvafiq elektron informasiya banklarının informasiya bazasının və elektron nəşrlər fondunun yaradılması;

- BDU-nun Elmi Kitabxanasının fondunun müasir vəzifələrə uyğun operativ şəkildə yeniləşməsi, müasir elektron vasitələrlə təkmilləşməsi;

- Elmi Kitabxanada professor-müəllim və tələbə heyətinə müasir elektron informasiya, on-line internet xidmətinin təşkili;

- Elektron kataloq sisteminin yaradılması;

- Elmi Kitabxanada həyata keçirilən texnoloji proseslərin kompüterləşdirilməsi; bütün təkrar əməliyyatların qarşısının alınması, optimallaşdırılması, əl əməyinin minimuma endirilməsi;

- Respublika təhsil sistemi kitabxanalarının kitabxana-informasiya şəbəkəsinin yaradılması və s.

Bakı Dövlət Universitetinin «Kitabxananın kompüterləşdirilməsi» Elmi-Tədqiqat Laboratoriyası Qafqazda ilk dəfə olaraq vahid virtual Azərbaycan elektron kitabxana şəbəkəsinin yaradılmasının elmi istiqamətləri üzərində işləməyə başlamışdır. İlk növbədə, beynəlxalq biblioqrafik informasiya mübadiləsinin təmin etmək məqsədilə beynəlxalq təsvir və mübadilə formatları üzərində araşdırmalar aparılmışdır. Laboratoriya yarandığı gündən BDU-nun Elmi Kitabxanasının elektron kataloqunu yaratmağı qarşısına məqsəd qoymuş, 2-3 il ərzində kitabxananın kataloq sisteminin elektron variantının yaradılması nəzərdə tutulmuşdur.

Belə ki, laboratoriyanın əməkdaşı, fizika-riyaziyyat elmləri namizədi Azad Qurbanov tərəfindən qısa müddətdə ilk dəfə olaraq milli Avtomatlaşdırılmış Kitabxana İnformasiya Sistemi (AKİS)-«Kitabxana-1.0» yaradılmış və laboratoriyanın əməkdaşları tərəfindən dərinlən mənimsənilərək oxuculara xidmət göstərmişdir. Daha sonra AKİS-in müəllifi A.Qurbanov tərəfindən «Kitabxana- 1.0» AKİS-nin təkmilləşdirilmiş «Kitabxana- 2.0» versiyası yaradılmışdır. Bu AKİS-lər 20 minə yaxın biblioqrafik yazı əsasında Azərbaycan dilində kitabların informasiya bazasına malik olub, 13 axtarış göstəricisi və onların kombinasiyasına görə informasiya axtarışını həyata keçirirdi. Bu AKİS-lər 90-cı illərdə qüvvədə olan QOST 7.1-84 standartı əsasında hazırlanan biblioqrafik məlumat bazasına əsaslandığından, kitabxanaların müasir problemlərini, o cümlədən beynəlxalq bib-

liqrafik məlumat mübadiləsini təmin etmirdi. Buna görə də 2003-cü ildən etibarən BDU-nun elektron kataloqunun yaradılmasında MDB-nin bir sıra qabaqcıl kitabxanalarında uzun müddət tətbiq olunan «MARC-Sql- 1,5», daha sonra isə İRBİS proqramı tətbiq edilməyə başlandı. Bu proqram elektron kataloqun yaradılmasını, kitabxana fondunun komplektləşdirilməsini və uçotunu, abonement və axtarış-məlumat xidmətini avtomatlaşdırır, İnternet şəbəkəsi vasitəsilə oxucuların uzaq məsafədən on-line ədəbiyyat axtarışı və sifarişini təmin edir.

Elektron kitabxananın yaradılmasının ən mühüm şərti bu sahədə mövcud beynəlxalq standartlara əməl edilməsi nəticəsində dünya miqyasında informasiya mübadiləsi, daha doğrusu, maqnit daşıyıcıları mübadilə yolu ilə dünya məkanına inteqrasiya etməkdir. Hazırda beynəlxalq aləmdə maşın kataloqlarının yaradılması UNIMARC beynəlxalq biblioqrafik məlumatlar formatı əsasında həyata keçirilir. Bu format Beynəlxalq Kitabxana Federasiyasının tövsiyəsi ilə bütün dünya Avtomatlaşmış Kitabxana-İnformasiya Sistemlərində ədəbiyyatın kataloqlaşdırılması üçün vahid standart kimi qəbul edilmişdir və bu standartın əsasında ayrı-ayrı ölkələrdə milli və regional xüsusiyyətlərə uyğun yerli standartlar yaradılır.

Laboratoriya məlumat bazasının hazırlanmasında UNIMARC və USMARC formatlarından istifadə etməyə çalışır ki, bu da beynəlxalq biblioqrafik məlumat mübadiləsini həyata keçirməyə kömək edir. 2000-ci ildə laboratoriyanın əməkdaşları tərəfindən UNIMARC formatının təhlili,

öyrənilməsi, ondan istifadə qaydaları və Azərbaycanın elmi kitabxanalarında tətbiqi istiqamətində ciddi iş aparılmışdır. Laboratoriyanın işçiləri tərəfindən UNIMARC formatı Azərbaycan dilinə tərcümə edilmiş və onun tətbiqinə kömək etmək məqsədilə təsvir nümunələri hazırlanmışdır. Laboratoriyanın 2003-cü ildəki fəaliyyətinin əsas məqsədlərindən biri 2002-ci ildən yaradılan milli və xarici dillərdə nəşr edilmiş elektron kataloqun hazırlanması olmuşdur. Zəngin informasiya ehtiyatına malik olan Azərbaycanın geniş kitabxana şəbəkələrinin dünya informasiya məkanına inteqrasiyasının təmin edilməsi, beynəlxalq maşınla oxunan MARC biblioqrafik təsvir və mübadilə formatının Azərbaycan kitabxanalarında tətbiqi və bununla bağlı zəruri olan elmi-metodik işlərin görülməsi üçün normativ sənədlər, metodik göstərişlər, təsvir qaydaları və s. hazırlanması, MARC-dan istifadə edilməsinin dünya təcrübəsinin öyrənilməsi laboratoriyanın əsas vəzifəsi olmuşdur. Bu məqsədlə Azərbaycanın aparıcı kitabxanaları və ABŞ səfirliyinin treyninq mərkəzi (UNTCL) ilə müntəzəm müzakirələr aparılmış, birgə seminarlar keçirilmişdir. Bu işlərin nəticəsində Azərbaycan kitabxanaları üçün vahid beynəlxalq biblioqrafik təsvir və mübadilə formatı olan UNIMARC formatının qəbul edilməsi məqsədəuyğun hesab edilmişdir.

Laboratoriyanın əməkdaşları kitabxananın 15 işçisinin ixtisasını artırmaq üçün MARC-Sql-1.5 AKİS-i ilə işləmək üçün təlim keçmiş və onlara UNIMARC (Beynəlxalq maşınla oxunan kataloq və kataloqlaşdırma) formatının tətbiqi üsulları öyrədilmişdir. Artıq bu proqram vasitəsilə Elmi Ki-

kitabxananın «Nadir kitablar fondu»ndan 7100 adda kitab, «Dissertasiyalar və avtoreferat» fondundan 3170 adda dissertasiya rus dilində, 580 adda Azərbaycan dilində, «Xarici ədəbiyyat və dövrü mətbuat» şöbəsində isə bütün elm sahələri üzrə müxtəlif xarici dillərdə (ingilis, alman, fransız və başqa Qərbi Avropa dillərində) 1525 jurnal (son illərin nəşrləri), texniki elm sahələrinə aid rus dilində 13.768 jurnal, Azərbaycan dilində 976 jurnal elektron kataloqa daxil edilmiş və oxucuların istifadəsinə verilmişdir. Həmçinin laboratoriyasının işçiləri rus dilində kitabxananın sistemli kataloqunda kimya elminə aid olan kitabları elektron kataloqa daxil etmişlər. Hazırda biologiyaya aid kitablar elektron kataloqa daxil edilməkdədir. Kitabxananın fondunda Azərbaycan dilində olan bütün kitablar, həmçinin nadir xarici ədəbiyyat və dövrü mətbuat fondu bütünlüklə elektron kataloqa daxil edilmişdir. 90-cı illərin axırlarından başlayaraq kitabxanaya yenidən daxil olan kitablar və dövrü nəşrlər də elektron kataloqa salınır. Kitabxananın oxucularına xidmət üçün elektron xidmət bölməsi yaradılmış və bu bölməyə xüsusi işçilər ayrılmışdır. Oxucular kitabxananın elektron xidmətindən müvəffəqiyyətlə istifadə edirlər. Bu məqsədlə oxuculara elektron xidmət göstərmək üçün xüsusi kompüterlər ayrılmışdır. Oxucular www.bsu.az İnternet saytı vasitəsi ilə elektron kataloqdan istifadə etməklə öz sorğularına cavab tapa bilirlər.

Kitabxanaların avtomatlaşdırılması böyük vəsait, işçi qüvvəsi və müəyyən vaxt tələb edən çoxmərhləli, mürəkkəb məsələlərdən biridir. Buna görə də elmi-tədqiqat laborato-

riyası kompüterləşdirilmə sahəsində aparılan işləri müntəzəm olaraq təkmilləşdirmiş, bu sahədə müxtəlif çətinliklərə qarşılaşmışdır. 2005-ci ildə kitabxana kompüterləşdirmə işini kompleks aparmaq məqsədi ilə beynəlxalq təcrübədə sınaqdan keçmiş, praktik cəhətdən olduqca əhəmiyyətli İRBİS proqramını tətbiq etməyə başlamışdır. Kitabxanada tətbiq edilən «MARC-Sql» avtomatlaşdırılmış kitabxana sistemi müasir tələblərə tam cavab verməmiş və bununla əlaqədar olaraq BDU Elmi Kitabxanası 2003-cü ildə İRBİS AKİS-ni almış və 2004-cü ildən artıq onu kitabxanada tətbiq etməyə başlamışdır.

İRBİS sistemi MDB ölkələrinin bütün tip kitabxanalarında tətbiq edilmişdir. 2002-ci ilə qədər bu sistemin 3 nəslı olmuş, daha sonra sistemin dördüncü nəslı İRBİS 64 işlənmiş 2004-cü ildən bu versiyanın sənaye istismarına başlanmışdır.

Bu proqram tətbiq edilməzdən qabaq təcrübəli proqramçılar tərəfindən öyrənilmiş, kitabxanada indiyə qədər tətbiq edilən proqramlara uyğunlaşdırılmışdır. Bu proqramın tətbiqi kitabxananın bütün fəaliyyətini, bütün şöbələrinin işini kompleks halda kompüterləşdirməyə, qısa müddətdə kitabxana işini müasir tələblər səviyyəsində qurmağa imkan yaratmışdır.

Kitabxana işinin kompüterləşdirilməsi sahəsində görülmən tədbirlər kitabxananın informasiyalaşdırılmasını təmin etməklə yanaşı, onun bütün fəaliyyətinə müsbət təsir göstərmiş, oxucuların informasiya təminatının ödənilməsində yeni mərhələ-elektron xidməti mərhələsi başlanmışdır. İn-

diyə qədər kitabxana xidmətində istifadə edilən ənənəvi üsullardan fərqli olaraq elektron xidməti oxucuların tələbatının ödənilməsini daha da intensivləşdirmiş, daha məzmunlu, daha keyfiyyətli xidmət prosesinin formalaşmasına səbəb olmuşdur.

Elektron kataloqun yaradılmasında üç səviyyəli «Kliyənt server» arxitekturası tətbiq edilir. Kliyənt səviyyəsi olaraq AİY-ləri iştirak edir. Buna görə də ilk olaraq AİY-nin layihəsi işlənmiş və bu layihə əsasında BDU-nun «Kompüter mərkəzi» ilə birlikdə kitabxananın müvafiq şöbələrində təşkil olunmuşdur. Bunun üçün şöbədə müvafiq kompüter və kommunikasiya avadanlıqları quraşdırılmış və AİY-ləri kimi nəzərdə tutulan kompüterlərin universitetin ümumi kompüter şəbəkəsinə qoşulması təmin edilmişdir.

Elektron kataloqda tələb olunan jurnal istər BDU-nun lokal kompüter şəbəkəsindən, istərsə də İnternet Beynəlxalq Kompüter İnformasiya şəbəkəsindən CGI texnologiyasına əsaslanan Web sayt şəklində hazırlanmış İnformasiya-Axtarış sistemi vasitəsilə on-line olaraq həm rus, həm də Azərbaycan dilində təmin olunur. Belə ki, oxucu jurnalı adına, nəşr ilinə, açar sözə görə axtara bilər. Qeyd edək ki, ehtiyac olduqda axtarış ünsürlərini artırmaq da olar.

Laboratoriyada bununla paralel olaraq bəzi dərslik və dərs vəsaitlərinin elektron variantı yaradılmışdır. «Kitabxanaşünaslığa giriş», «Atom fizikası», «Azərbaycanın fiziki coğrafiyası», «Diplomatiya terminləri lüğəti», «Diskret riyaziyyat» və bir sıra digər kitablar buna misal ola bilər. Bütün bu elektron informasiya fondu disklərə yazılmış və kitabxa-

nanın serverində yerləşdirilərək İnternet şəbəkəsində istifadəyə verilmişdir.

2007-ci ildə Elmi-tədqiqat laboratoriyasının gördüyü əsas işlərdən biri abonement xidmətinin avtomatlaşdırılmasının nəzəri və praktiki məsələlərinin tədqiq edilməsidir. Faktlarla əsaslandırılmışdır ki, abonement xidməti ali məktəb kitabxanalarında yerinə yetirilən əsas texnoloji əməliyyatlardan biridir və xidməti avtomatlaşdırmadan oxuculara yüksək keyfiyyətli xidmətdən danışmaq olmaz.

Kitabxanaların kompüterləşdirilməsi sahəsində, eləcə də elektron kataloqun yaradılmasında, MARC formatından istifadə və bu kimi başqa məsələlərlə əlaqədar olaraq 2007-ci il oktyabr ayının 16-da BDU-nun «Kitabxanaların kompüterləşdirilməsi» Elmi-Tədqiqat Laboratoriyası Elmi Kitabxana ilə birlikdə ali təhsil müəssisələrinin kitabxana işçiləri üçün «Ali məktəb kitabxanalarının kompüterləşdirilməsi texnologiyası» mövzusunda seminar-praktikum keçirilmişdir. Seminar-praktikumda laboratoriyanın əməkdaşları «BDU-nun Elmi Kitabxanasında elektron kataloqun yaradılmasında MARC formatlar sistemindən istifadə», «Ali məktəb kitabxanalarının kompüterləşdirilməsi texnologiyası» və s. mövzularda çıxışlar etmişlər. Seminar iştirakçıları, həmçinin laboratoriyanın BDU-nun Elmi Kitabxanasının kompüterləşdirilməsi sahəsində gördüyü işlərlə tanış olmuşlar.

BDU-nun Elmi Kitabxanasının kataloq və kartoteka sistemi 2049 vahiddən ibarətdir. Buraya kitabların həm rus, həm də Azərbaycan dilində sistemli və əlifba kataloqu, mə-

qalələrin sistemli kartotekası və BDU alimlərinin elmi əsərlərinin sistemli kataloqu daxildir. Bu ümumi kataloq və kartoteka sistemi birlikdə Elmi Kitabxananın çoxmilyonlu fondunu tərkib və məzmun cəhətdən oxucuların qarşısında çoxaspektli şəkildə açmağa, işıqlandırmağa xidmət edir və geniş miqyaslı biblioqrafik axtarışı həyata keçirməyə imkan verir. Göründüyü kimi, bu sistemin qurulması və istifadəsi həddindən artıq əmək və vaxt tələb edən bir prosesdir. Belə ki, kataloqların həcmnin böyüklüyü, oradakı ədəbiyyatın təsnifləşdirilməsində müxtəlif təsnifat sistemlərinin istifadəsi, operativ informasiyanın daxil olmasının gecikməsi üzündən əhəmiyyətli dərəcədə vaxt itkisi yaranır. Bunun müqabilində Elmi Kitabxananın elektron kataloqundan istifadə etmək bir neçə dəqiqə ərzində oxuculara lazım olan ədəbiyyat haqqında informasiyanı tapmağa kömək edir. Ümumiyyətlə, kataloqun İnternetdə, BDU-nun rəsmi saytında yerləşdirilməsi sayəsində oxucular və elektron kataloqdan istifadə etmək istəyən hər bir şəxs kitabxananın fondunda sənəd axtarışını evdən, iş yerindən və hətta başqa şəhərdən də həyata keçirə bilər.

Laboratoriya yarandığı vaxtdan elektron kataloqun yaradılması üzərində işlər aparmış və bütün bunlar müsbət nəticələnmişdir.

Azərbaycan kitabları elektron kataloqu özündə kitabların müəllifləri, redaktorları, nəşr ili, nəşriyyat, nəşr yeri, əsas və əlaqəli məzmun əlamətlərinə görə onların oxucular tərəfindən operativ tapılmasını təmin edir. Bu məqsədlə ilk növbədə, elmi kitabxananın ənənəvi kartoçkalı əsaslı su-

rətdə redaktə edilmişdir. Redaktə prosesində Elmi Kitabxananın Azərbaycan dilindəki kitabları əks etdirən sistemli kataloqunun elm və mövzu istiqamətləri üzrə şöbə və bölmələrdəki biblioqrafik təsvirlərin qruplaşdırılması əsaslı redaktə olunmuş, onların düzülüşü elmi tipoloji baxımdan təkmilləşdirilmiş, kataloq qutuları daxilindəki materiallar Azərbaycanın müstəqilliyi şəraitində baş verən, sosial-siyasi, iqtisadi və ideoloji dəyişikliklərə uyğun şəkildə yenidən sistemləşdirilmişdir. Bu baxımdan kartoçka kataloqlarının iqtisadiyyat, kənd təsərrüfatı, riyaziyyat, kimya, tarix, ədəbiyyat, incəsənət və s. bölmələrində yeni rubrikalar yaradılmış və elektron kataloqa daxil edilmişdir.

2000-ci ildə elmi-tədqiqat laboratoriyasının fəaliyyətində BDU-nun Elmi Kitabxanasının rus və xarici dillərdə ədəbiyyatı əks etdirən kataloqların kompüterləşdirilməsi məsələlərinin öyrənilməsi və kataloqlarda olan 1 milyondan çox informasiya daşıyıcısının elektron kataloqlarına köçürülməsi istiqamətində ciddi nəzəri və təcrübi iş aparılmışdır.

Şübhəsiz ki, avtomatlaşdırılmış kataloq sisteminin yaradılması özündə eyni zamanda oxucular tərəfindən həmin kataloq sistemindən istifadə edilməsi qaydalarını mənimsəməyi tələb edir. Bu məqsədlə laboratoriyanın əməkdaşları tərəfindən «Elektron kataloqdan necə istifadə etməli?» adlı yaddaş tərtib edilmiş, burada lazımı ədəbiyyatın və informasiyanın elektron kataloqda axtarılması qaydalarının qısa təsviri verilmişdir.

«Kitabxananın kompüterləşdirilməsi» elmi-tədqiqat laboratoriyası tərəfindən Azərbaycan dilində dövrü mətbuat

fondu, rus dilində təbiət və texniki ədəbiyyat fondunun bibliografik məlumat, informasiya-sorgu bazası yaradılaraq elektron kataloqa əlavə edilmişdir. Qeyd edək ki, Azərbaycan dilində dövrü mətbuat fondu, təbiət və texniki ədəbiyyat fondu kitabxananın ən zəngin fondları hesab olunur. Belə ki, azərbaycandilli dövrü mətbuat fondunda XX əsrin əvvəllərindən bu günə kimi nəşr olunan çoxsaylı jurnallar toplanmışdır, təbiət və texniki ədəbiyyat fondu isə kitabxananın ən çox oxucu müraciət etdiyi fond hesab olunur. Bu fondlara gündəlik artan oxucu sorgusunu tam və on-line olaraq yerinə yetirmək məqsədilə tədqiqat işləri aparılmışdır.

Elmi-tədqiqat laboratoriyasında tətbiq olunan elektron kataloqun 3 səviyyəli kliyent-server arxitekturasında kliyent səviyyəsi olaraq AİY, Web-brauzer, server əlavəsi olaraq server əlavəsi, Web server və verilənlər bazası çıxış edir. AİY olaraq MARC-Sql AKİS-nin «Kataloqlaşdırıcı» AİY-i çıxış edir. Onun vasitəsilə USMARC formatı əsasında bibliografik məlumatın bazası, axtarış üçün zəruri olan və özündə əsas axtarış elementlərini saxlayan lüğətlər hazırlanır, Web-brauzer vasitəsilə oxucu öz sorgusunu formalaşdırır və yerinə yetirmək üçün serverə göndərir. Bu məlumatı Web server təhlil edərək server əlavəsinə göndərir. Server əlavəsi göndərilmiş məlumat əsasında verilənlər bazası serverində axtarış apararaq nəticəsini brauzerin qəbul etdiyi formata çevirib Web-serverə, o isə öz növbəsində oxucunun tanış olması üçün Web brauzerə göndərir.

BDU Elmi Kitabxanasının elektron kataloqunun isti-

fadəçi interfeysinə nəzər saldıqda aydın görünür ki, informasiya texnologiyaları barəsində az-çox məlumatı olan təcrübəli oxucu üçün ondan istifadə etmək heç də çətin olmayacaqdır. Belə ki, bu kataloqun iki versiyası mövcuddur: Azərbaycan və rus versiyaları. Elektron kataloqun Azərbaycan versiyasında olan informasiya axtarışını beş baza üzrə həyata keçirmək mümkündür.

- Yeni kitablar (burada 2000-ci ildən bu günə qədər kitabxanaya daxil olan Azərbaycan dilindəki nəşrlər yerləşdirilmişdir);

- Kitablar (1921-2002);

- Jurnallar;

- Dissertasiyalar;

- Məqalələr.

Elektron kataloqun rus versiyasında məlumat bazalarının sayı digərinə nisbətən daha çoxdur. Burada səkkiz baza mövcuddur:

- Kimyaya dair kitablar – (11037 adda);

- Yeni kitablar (bunların sayı tez-tez dəyişir);

- Nadir kitablar (15920 adda);

- Dissertasiyalar (3290 adda);

- Humanitar elmlərə dair jurnallar (12361 nüsxə);

- Texniki elmlərə dair kitablar (15930 adda);

- Xarici jurnallar (1942 nüsxə);

- Məqalələr (22131 adda).

Bunlardan əlavə, biologiya elmləri üzrə rus dilində kitabların elektron kataloqa daxil edilməsi prosesi artıq bitib və kimyaya dair ədəbiyyat daxil edilməkdədir.

Elektron kataloqun daimi istifadəçiləri kitabxananın ümumi oxucularının təxminən 25-30 %-ini təşkil edir. Təcrübə göstərir ki, hazırda kitabxananın elektron kataloquna ən çox bu və ya digər mövzu üzrə ədəbiyyat toplamaq üçün müraciət edirlər. Bundan başqa, oxucuların əksər hissəsi biblioqrafik təsviri olan konkret nəşrin, sənədin axtarılması üçün elektron kataloqa müraciət edir.

Elektron kataloqun yaradılması və müntəzəm olaraq təkmilləşdirilməsi işləri ilə bilavasitə məşğul olan laboratoriya əməkdaşları oxucularla da sıx təmasdadır, onların elektron kataloqla bağlı ortaya çıxan bütün suallarına cavab verir, elektron kataloqdan istifadə bacarıq və vərdislərinə yiyələnməkdə, lazımi informasiyanı axtarmaqda onlara kömək edir, məsləhətlər verirlər. Aparılan tədqiqatlar elektron kataloqun gələcək inkişafı üçün böyük praktiki əhəmiyyət daşıyır.

Elektron kataloqun tərtibi təcrübələrini və formatla işləməyin təcrübi metodikasını öyrənmək üçün Rusiya, Gürcüstan, Fransa, ABŞ və Baltıqyanı ölkələrin təcrübəsi prioritet istiqamət kimi qəbul edilmişdir. Laboratoriyanın aparıcı elmi işçisi A.Qurbanov Fransanın Nitsa şəhərinə üç həftəlik ezam olunmuş, Sofiya Autipolis Universitetinin Elmi Kitabxanasında, ümumiyyətlə, Fransa kitabxanalarında kitabxana işinin təşkili və standartlaşdırma metodları ilə tanış olmuşdur. Sankt-Peterburq, Moskva, Tbilisi şəhərlərinin və Baltıqyanı ölkələrin aparıcı kitabxanalarının mütəxəssislərinin təşkil etdikləri seminarlarda və beynəlxalq elmi konfranslarda elmi nailiyyətlərin müzakirəsi, təcrübə mübadiləsi

aparılmışdır.

2002-ci ildə laboratoriyada hazırlanan elektron kataloq və elektron nəşr fondlarının ümumi istifadəyə verilməsi üçün laboratoriyanın web saytı hazırlanmışdır. Bu sayt İnternet şəbəkəsində yerləşdirilmişdir. BDU-nun rəsmi saytı yenidən hazırlandığına görə təəssüf ki, hazırda bu saytdan yalnız universitet daxilində istifadə etmək mümkündür. Oxucular bu sayt vasitəsilə ilk növbədə, laboratoriya haqqında məlumat alacaq, laboratoriyanın yerinə yetirdiyi işlərlə tanış olacaqlar. Laboratoriyada hazırlanmış elektron kataloqlar və nəşrlər oxucuların istifadəsinə menyu sistemi vasitəsilə verilmişdir. BDU-nun oxucu kütləsinin marağını nəzərə alaraq sayt Azərbaycandilli informasiya ilə yanaşı rus və xarici dillərdə informasiyanın axtarışını da təmin edir. BDU Elmi Kitabxanasında laboratoriyada hazırlanmış iki kataloq fəaliyyət göstərir:

- Kitabxana 1.1. (Azərbaycandilli ədəbiyyat üçün);
- OPAC-MARC (rusdilli ədəbiyyat üçün).

Kitabxana-1.1 elektron kataloqundan 16000-dən çox Azərbaycandilli kitabı biblioqrafik təsvir əsasında aşağıdakı ünsürlərə görə kompleks axtarış aparmaq mümkündür:

1. UOT-a;
2. Müəllifə;
3. Sərlövhəyə;
4. Nəşriyyata;
5. Nəşr yerinə;
6. Nəşr ilinə;
7. Predmet təsnifatına;

8. Topluya görə.

OPAC-MARC elektron kataloqu isə Rusiya Federasiyasının Inform-Sistem firmasının istehsalı olan MARC SQL 1.4 Avtomatlaşmış kitabxana idarəetmə sistemi əsasında yaradılmış və dünyanın bir sıra kitabxanalarında (məsələn: Rusiya Milli Kitabxanası və s.) tətbiq olunan elektron kataloqla eynilik təşkil edir.

Elektron kataloqla yanaşı, oxucular aşağıdakı elektron nəşrlərdən də istifadə edə bilərlər. Lakin hazır olmasına baxmayaraq onlar hələ İnternetə qoşulmayıb.

- dərslilər (Azərbaycan və rus dillərində);
- siyasi ədəbiyyat;
- ensiklopediyalar;
- lüğətlər;
- bədii ədəbiyyat;
- milli folklor;
- poeziya, nəsr əsərləri və s.

2003-cü ildə H.Əliyevin 80 illik yubileyi ilə əlaqədar ETL-in əməkdaşları da yubileyə öz töhfəsini verməyi qərara aldı. Laboratoriyanın müdiri professor A.Xələfovun rəhbərliyi altında aparıcı elmi işçi A.Qurbanovun koməkliyi ilə "Heydər Əliyev-80" biblioqrafik məlumat kitabının üç dildə (Azərbaycan, rus və ingilis) gözəl tərtibatla elektron disk – CD hazırlanaraq rektora təqdim edilmişdir. Diskdən istifadə edən istifadəçilər lazımi məlumatı kitabın mündəricatı vasitəsilə, nəşr illəri və əlifba (kataloqu) qaydası üzrə ala bilərlər.

Yekun olaraq qeyd etmək olar ki, elmi-tədqiqat labo-

ratoriyasının fəaliyyətinin mühüm istiqamətləri bunlar olmuşdur:

- Respublikada ilk dəfə kitabların elektron kataloqu-nun nəzəri və metodiki məsələləri işlənmiş və BDU-nun Elmi Kitabxanasında beynəlxalq MARC formatı əsasında elektron kataloq yaradılmağa başlanmışdır. 2000-2003-cü illərdə UNIMARC beynəlxalq biblioqrafik yazı formatı Azərbaycan dilinə tərcümə olunmuş və redaktə edilmişdir.

- Kitabxana informasiyanın idarə olunmasının yeni üsul və vasitələrinin yaradılması və kitabxanada tətbiqi, oxuculara operativ və yeni elektron xidmət, on-line beynəlxalq informasiya mübadiləsi, elektron mətn bazalarından istifadə, kitabxanaçı əməyinin avtomatlaşdırılması, digər dünya kitabxanaları ilə elektron-informasiya mübadiləsinin təşkili və s.

- Elmi-tədqiqat laboratoriyasının elmi nəticələri kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin tədris prosesində müntəzəm surətdə tətbiq edilmiş, mühazirə və seminar məşğələlərində kitabxanaların kompüterləşdirilməsinin nəzəri əsasları tədris edilmiş, magistratura və bakalavr təhsili pillələrində tələbələrə beynəlxalq formatlar əsasında biblioqrafik yazıların hazırlanması öyrədilmiş, avtomatlaşdırılmış kitabxana-informasiya idarəetmə sistemləri ilə işləmə prinsipləri izah edilmişdir və s.

Elmi tədqiqat laboratoriyasının əməkdaşları qısa müddətli fəaliyyətləri dövründə kitabxana işinin kompüterləşdirilməsinin nəzəri məsələləri ilə də yaxından məşğul olaraq bir çox dərslər, dərslər vəsaitləri və elmi məqalələrlə də bu

məsələlərin həllinə yardım etməyə çalışmışlar. Belə ki, İR-BİS Avtomatlaşmış Kitabxana İnformasiya Sisteminin öyrənilməsi, onun daha yaxşı tədqiqi üçün laboratoriyanın rəhbəri A.Xələfov və elmi işçi A.Qurbanovun səyi nəticəsində «Kitabxanaların kompüterləşdirilməsinin əsasları» adlı dərslik 2007-ci ildə çap edilmişdir. Laboratoriyanın əməkdaşı Nigar İsmaylova 2 cildlik «Kitabxana informatikası» adlı dərs vəsaitinin, "Avtomatlaşdırılmış kitabxana informasiya sistemləri" adlı metodik vəsaitin, «Kitabxana proseslərinin kompüterləşdirilməsinin müasir elmi və perspektiv istiqamətləri» və s. elmi məqalələrin müəllifidir. Həmçinin laboratoriyanın digər əməkdaşları Aygün Hüseynovanın «Elektron kataloqun əhəmiyyəti və təşkili prinsipləri», «Distant təhsilin təşkilində elektron kitabxanaların iştirakı», «Azərbaycanda distant təhsilin həyata keçirilməsi üçün əsas istiqamətlər» və Nərminə Mehdiyevanın «İnformasiyalaşdırılmış cəmiyyətdə kitabxanaların yeni funksiya və vəzifələri», «Müasir dövrdə kitabxana fəaliyyətinin əsas istiqamətləri» və s. məqalələri çap edilmişdir.

2009-cu ilin oktyabrında xalqımız Azərbaycan Respublikasının ilk ali məktəbi olan Bakı Dövlət Universitetinin 90 illik yubileyini qeyd etməyə hazırlaşır. Bakı Dövlət Universitetinin kollektivi bu şanlı yubileyə böyük nailiyyətlərlə gedir.

Bakı Dövlət Universiteti özünün 90 illik fəaliyyəti dövründə elm, təhsil, mədəniyyət və xalq təsərrüfatının müxtəlif sahələri üçün 120 min nəfərdən artıq yüksəkixtisaslı mütəxəssis, yüzlərlə elm adamı, onlarla görkəmli alimlər və yara-

dıcı ziyalılar yetişdirmişdir.

Universitetin çoxminli kollektivi özünün dünya şöhrətli məzunu, ulu öndər xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyevlə fəxr edir.

Universitetin yaşadı olan Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Kitabxanası da bu şanlı yubileyə əldə etdiyi böyük nailiyyətlərlə gedir.

Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Kitabxanası universitet rektorluğunun böyük qaygısı nəticəsində, universitetlə bərabər inkişaf etmiş, dünyanın qabaqcıl ölkələri universitetləri sırasında özünə mühüm yer tutmuşdur. Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Kitabxanası respublikamızın ən böyük elmi kitabxanalarından birinə çevrilmiş, öz fondunun zənginliyi, nadirliyi və oxuculara xidmət işinin təşkili baxımından respublika Milli Kitabxanasından sonra ikinci yeri tutur. Hazırda kitabxananın fondunda 2 milyon yarımından artıq kitab saxlanılır. Kitabxanada kitabların düzüldüyü rəfləri baş-başa qoysaq onun uzunluğu 24915,5 metrə çatır, yəni 25 km.dir. Kitabxananın Azərbaycanşünaslıq və Şərq şöbəsində Azərbaycana, Cənubi Qafqaz ölkələrinə, Mərkəzi və Cənub-Şərqi Asiya ölkələrinə dair Azərbaycan, rus, türk, ərəb, fars, ingilis, fransız və s. dillərdə çox qiymətli nadir kitablar, XIII-XVIII əsrlərə dair 94 qiymətli əlyazma saxlanılır. Ən qiymətli əlyazmalardan ərəb dilində Şeyx Hadinin «Şəriətin varisliyi üzrə cədvəl» (1308), Əlişir Nəvainin, Ömər Xəyyamın, Məhəmməd Füzulinin fars və Azərbaycan dillərində olan əlyazmaları kitabxananın fondunu bəzəyir. Kitabxananın dövrü mətbuat şöbəsi olduqca zəngindir. Burada

xalqımızın milli sərvəti olan «Əkinçi» qəzeti (1876-1877-ci illər), «Füyuzat» (1906-1907, 1920-1921-ci illər), «Füqəreyi füyuzat» (1921), «Dəbistan» (1906-1910-cu illər), «Molla Nəsrəddin» (1909-1930-cu illər), «Zənbur» (1909-1910-cu illər), «Babayi-Əmir» (1915), «Tərbiyyəti-Ətfal» (1970), «Azərbaycan» və s. jurnallar saxlanılır.

Kitabxananın qızıl fondu sayılan «Nadir kitablar» şöbəsində 34700-dən artıq ədəbiyyat saxlanılır. Kitabxananın fəxri olan bu şöbədə Azərbaycan, rus, Avropa dillərində XIV-XV əsrlərə aid çox qiymətli əlyazmalar və nadir kitablar toplanmışdır.

Kitabxananın fondu respublika elminin inkişafı üçün olduqca böyük əhəmiyyət kəsb edir.

1998-ci ildən bu günə kimi Bakı Dövlət Universitetində müdafiə edilən müxtəlif elm sahələrinə aid dissertasiyalardan bir nüsxə kitabxananın fonduna daxil olmuş və burada səliqə ilə qorunub saxlanılmaqdadır. Hazırda bu fondada 4540 dissertasiya və 73.930 avtoreferat saxlanılır. Dissertasiyaların 1250-si Azərbaycan, 3290-ı isə rus dilindədir. Bu dissertasiyaların bir çoxunun müdafiədən sonra ayrıca kitab halında çap edilmədiyini nəzərə alsaq, bu fondun necə böyük elmi əhəmiyyətə malik olduğunu görürük.

Müstəqillik illərində Elmi Kitabxananın maddi-texniki bazası əsaslı şəkildə möhkəmləndirilmişdir və indi universitetin üç korpusunda yerləşir. Kitabxananın 12 şöbəsi vardır. Onun tutduğu sahə 5000 kv metrə yaxındır. Kitabxanada oxuculara xidmət etmək üçün min nəfərdən artıq oturacaq yeri olan 12 oxu zalı fəaliyyət göstərir. Bu zalların ümumi

sahəsi 1200 kv metrdir.

Gün ərzində tələbə oxu zallarına 1.749, professor-müəllim oxu zallarına isə 181 oxucu gəlir. Bir gündə oxuculara abonementdən 2.353 kitab, oxu zallarından isə 2823 kitab verilir.

Bir gündə kitabxanaya 1875 oxucu gəlir. Bunlardan:

- müəllimlər-176 nəfər;

- tələbələr-1699 nəfər.

Kitabxananın daimi oxucularının sayı 15.806 nəfərdir. Bunlardan: 10.644 nəfəri tələbə, 458 nəfəri müəllim və 230 nəfəri professordur.

Hazırda oxucuların istifadəsində olan elektron kataloqda 120.000-dən artıq sənəd öz əksini tapmışdır.

Bakı Dövlət Universiteti Elmi Kitabxananın 90 illik səmərəli fəaliyyəti illərində kitabxananın ən qiymətli sərvəti olan sadə və şərəfli peşə adamları - kitabxanaçılar oxucuların informasiya təminatını şərəflə yerinə yetirmiş, elm və təhsilin inkişafına öz qiymətli töhfəsini vermişlər. Kitabxana 90 ildə böyük fəaliyyəti ilə yanaşı öz işinin entuziastı olan böyük kitabxanaçılar ordusu tərbiyə etmişdir. Məhz bu ordu öz iş təcrübəsini gələcəyə ünvanlamış, kitabxananın yaratmış olduğu qiymətli ənənələri qoruyub saxlamış, nəsildən-nəsilə ötürmüşdür. Universitet kollektivi, görkəmli alimlər kitabxanaçıların işinə, onların bəzən gözə görünməyən fəaliyyətinə həmişə yüksək qiymət vermiş, onların zəhmətini şərəfli insan əməyi kimi qiymətləndirmişlər.

Kitabxanada hazırda 82 nəfər işçi çalışır. Kollektiva uzun illərdən bəri universitet kitabxanasında, 47 il fasiləsiz

olaraq müvəffəqiyyətlə çalışan, universitet kollektivinin böyük hörmətini qazanan təcrübəli mütəxəssis Sara xanım İbrahimova başçılıq edir.

Olduqca fərəhlidir ki, elə bu günlərdə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev uzun illər kitabxana işi sahəsindəki səmərəli xidmətlərinə görə Sara xanım İbrahimovaya «Əməkdar mədəniyyət işçisi» fəxri adı vermişdir. Kitabxananın 14 şöbəsi var. Şöbələrə ixtisaslı və təcrübəli kitabxana işçiləri: Abdullayeva Ofeliya Elman qızı, Rəcəbova Züleyxa Nəsim qızı, Kərimova Nailə Süleyman qızı, Həsənova Zülfünaz Mikayıl qızı, Zamanova Xuraman Qafqaz qızı, Bağirova Firəngiz Həşim qızı, Allahverdiyeva Gülarə Kərim qızı, Kərimova Nazlı İsa qızı, Hacıyeva Solmaz Rəhim qızı, Quliyeva Rəhilə Hüseyn qızı, Quliyeva Məryəm Əhməd qızı, Hüseynova Şəhla İbrahim qızı, Əsədova Əntiqə Musa qızı, Manayeva Emma Hacığa qızı başçılıq edirlər. Kitabxanada öz ömrünü bu işlə bağlayan insanlar da çoxdur. Kitabxanada işləyən, öz bilik və bacarığını elm və təhsilin inkişafına sərf edən, gənc nəslin tərbiyə və təhsilində yaxından iştirak edən kitabxanaçıların sadə və şərəfli əməyi, bu əməkdən bəhrələnən insanların yaddaşına həkk edilmiş qiymətli yadigarlar kimi böyük şərəf və şöhrətə layiqdir.

Kitabxananın saysız-hesabsız oxucuları bu sadə insanların həmişə dərin hörmətlə yad edirlər.

Mən həmçinin universitet kitabxanasının inkişaf tarixində və formalaşmasında, oxucuların informasiya tələbatının ödənilməsində, kitabxanaçılıq ənənələrinin nəsilədən-

nəsilə çatdırılmasında böyük xidmətləri olan kitabxana işçilərindən dünyasını dəyişən Nigar xanım Vəlibəyovanın, Firuzə xanım Nağıyevanın, Kiçik xanım Zeynalovanın, Nisə xanım Məmmədovanın, Kərim Həsənovun, Şəmsi xanım Məmmədovanın əziz xatirəsi qarşısında baş əyirəm. Onların zəhməti hədəf getməmiş, universitet kitabxanası elm və təhsil məbədgahı kimi formalaşmış, respublikamızın ən böyük və zəngin kitabxanasına çevrilmişdir.

Beləliklə, yüksək elmi-texniki bazaya, nadir və qiymətli ədəbiyyata, elektron daşıyıcılar və dövrü mətbuat fonduna malik olan, oxuculara xidmətin təşkilində mühüm nailiyyətlər qazanan, universitet elminin və təhsilinin xidmətində dayanan, 120 min nəfərdən artıq ixtisaslı kadrların yetişdirilməsində, respublikamızın elmi potensialının yüksəlməsində böyük xidmətləri olan Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Kitabxanası da doğma elm və təhsil ocağının 90 illik şərəfli yubileyini böyük qürur hissi və başucalığı ilə qarşılayır. Eşq olsun bu elm və təhsil məbədgahına, onun zəhmətkeş, əməksevər və mehriban kollektivinə!

Bu kitabxananın 60 ilə yaxın müddətdə oxucusu olan, zəngin, qiymətli bilik xəzinəsindən bəhrələnən müəllif BDU Elmi Kitabxanasının 90 illik tarixini qələmə almaqla bu böyük elm və təhsil məbədgahı qarşısında bir oxucu kimi öz borcunu yerinə yetirdiyinə görə qürur hissi keçirir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

- 1 Abel Məhərrəmov. Bakı Dövlət Universiteti. B., 2000, s.1-2.
- 2 Bakı Dövlət Universitetinin dünya şöhrətli məzunu.,B., 2001, s.
- 3 Abel Məhərrəmov. Bakı Dövlət Universiteti. B., 2000, s.55.
- 4 A.Ataşiyev. Bakı Dövlət Universiteti. B., 1991, s.135
- 5 Abel Məhərrəmov. Bakı Dövlət Universiteti.B., 2000, s.2.
- 6 Yenə orada, s.70.
- 7 İlham Əliyev. Bakı Dövlət Universitetinin yeni korpusunun açılış mərasimində nitq. «Respublika» qəzeti, 16 sentyabr, 2008
- 8 Azərbaycan tarixi: Dərslik.- B., 2001.- S. 22.
- 9 Azərbaycan XXI əsrin və üçüncü minilliyin ayrıcında. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin yeni 2001-ci il, yeni əsr və üçüncü minillik münasibəti ilə Azərbaycan xalqına müraciəti.- B., 2001.- S. 26-27.
- 10 Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının Xəbərləri (tarix, fəlsəfə, hüquq seriyası).- B., 1990.- № 2.- S. 21.
- 11 Народное образование в Азербайджане. 1920-1927 гг.- Б., 1928.- С. 14.
- 12 Yenə orada.- S.101.
- 13 Abel Məhərrəmov. Bakı Dövlət Universiteti.- B., 2000.- S. 1-2.
- 14 Азербайджанская Демократическая Республика (1918-1920).Законодательные акты.- Б., 1998.- С.102.
- 15 Məhərrəmov A.M. Bakı Dövlət Universiteti. B., 2000, S. 54.
- 16 Atakişiyev A. Bakı Dövlət Universitetinin tarixi. B., 1991, S. 92.
- 17 Маковелский А.О. Азербайджанский Государственный Университет имени В.И.Ленина. В., 1930, S. 51.
- 18 Бакинский рабочий, 1921, 3 август.

- 19 Маковелский А.О. Десятилетие Бакинского Государственного Университета имени В.И.Ленина. Б., 1929.- S. 50.
- 20 Atakişiyev A. Bakı Dövlət Universitetinin tarixi. B., 1991, S. 127.
- 21 Маковелский А.О. Азербайджанский Государственный Университет имени В.И.Ленина. В., 1930, S. 51.
- 22 Atakişiyev A.M. Bakı Dövlət Universitetinin tarixi.- B., 1991.- S. 102.
- 23 Xələfov A.A. Sovet Azərbaycanında kitabxana işinin tarixindən (1920-1932-ci illər). B., 1960.
- 24 Kitabxananın 20-ci illərə dair hesabatları saxlanmadığından biz oxucuların miqdarını universitetin tələbə və müəllim heyətinin ayrı-ayrı illər üzrə artımını göstərən cədvəllər əsasında tərtib etmişik. Universitet kitabxanasının qalan hesabatlarında göstərilir ki, kitabxana universitetin bütün tələbə və müəllim heyətini öz oxucuları sırasına cəlb edə bilmişdir.
- 25 Алимйрзоев Х.О. Азербайджанский Государственный Университет за 50 лет. Б., 1969, S. 91.
- 26 Маковелский А.О. Десятилетие Бакинского Государственного Университета имени В.И.Ленина. Б., 1929.- S. 50.
- 27 Azərbaycan SSR Arxiv İdarəsi. F. 57, siyahı 1, s.v. 420, səh. 34.
- 28 Маковелский А.О. Десятилетие Бакинского Государственного Университета имени В.И.Ленина. Б., 1929.- S. 53.
- 29 Abel Məhərrəmov. Bakı Dövlət Universiteti: B., 2000, S.31-32.
- 30 S.M.Kirov adına ADU kitabxanasının 1934-1940-cı illərə dair hesabatları.
- 31 Abel Məhərrəmov. Bakı Dövlət Universiteti. B., 2000, s.35.
- 32 A.Ataşiyev. Bakı Dövlət Universitetinin tarixi. 1991, s.284.
- 33 A.Ataşiyev. Bakı Dövlət Universitetinin tarixi. 1991, s.287.

34 X.O. Алимйрзоев. Азербайджанский Государственный Университет.Б., 1969.с.154.

35 X.O. Алимйрзоев. Бакинский Государственный Университет.Б., 1969.с.155.

36 X. Алимйрзоев. Азербайджанский Государственный Университет. Б., 1969, с.169.

37 Bakı Dövlət Universitetinin elmi əsərləri: Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya ser. 1972, №1, s.60.

38 Cədvəldə ancaq kitablar haqqında məlumat verilir.

39 Yenə orada, s. 9.

40 Bakı Dövlət Universiteti Elmi Kitabxanasının 1960 və 1965-ci illər hesabatı.

41 Məlumatlar Bakı Dövlət Universiteti Elmi Kitabxanasının illik hesabatlarından götürülmüşdür.

42 X.O.Алимйрзоев. Бакынский Государственный Университет. Б., 1969.с.170.

43 A. Atakişiyev. Bakı Dövlət Universiteti. B., 1991. s.402.

44 Bakı Dövlət Universiteti Elmi Kitabxanasının 1970-1979-cu illər hesabatları.

45 Abuzər Xələfov. Heydər Əliyev və Azərbaycanda kitabxana işi.Б., 2006.241.

46 Ф.М.Багирзаде, М.А.Казыев. Азербайджанский Государственный Университет 60 лет. Б., 1969, с.24.

47 Ağalar Abbasbəyli. Azərbaycan mənim ürəyimdir. B.2002, s.90.

48 Azərbaycan tarixi 7 cildə, 7-ci cild. B., 2003,s.327.

49 Statistik məlumat kitabxananın arxiv fondundan götürülmüşdür.

50 Statistik rəqəmlər Elmi Kitabxananın cari sənədlərindən götürülmüşdür.

Bakı Dövlət Universiteti

Elmi Kitabxanasının

həyatından tarixi anlar

BDU-nun ilk tədris binası

(BDU-nun elmi kitabxanası 1919-cu ildə bu binada fəaliyyətə başlamışdır).

Elmi kitabxana 1934-1966-cı illərdə universitetin bu tədris korpusunda fəaliyyət göstərmişdir.

Elmi kitabxananın əsas fondu bu binada yerləşir.

Azərbaycan Respublikasının Təhsil naziri, professor M.C.Mərdanov elmi kitabxananın direktoru S.İbrahimovaya Azərbaycan Respublikasının "Əməkdar Mədəniyyət İşçisi" fəxri diplomunu təqdim edir.

Azərbaycan Respublikasının Təhsil naziri, professor M.C.Mərdanov elmi kitabxananın yeni kitablar sərgisi ilə tanış olur.

Elmi kitabxanada Rusiya Federasiyası nəşriyyatlarının kitab sərgisinin açılışı.

Universitetin rektoru, akademik A.M.Məhərrəmov xarici qonaqları elmi kitabxana ilə tanış edir.

Elmi kitabxananın direktoru S.İbrahimova
metod şuranın iclasını apararkən.

Azərbaycan Respublikasının Əməkdar elm xadimi,
prof. A.A.Xələfov elmi kitabxanada keçirilən ali məktəb işçilrinin
elmi konfransını açarkən.

Kitabxanada yeni oxu zalının açılışı.

Elmi kitabxanada keçirilən Respublika Elmi Konfransının iştirakçıları fasilə zamanı.

Xarici qonaqların elmi kitabxananın əməkdaşları ilə görüşü.

Ali məktəb kitabxanalarının kompüterləşdirilməsinin müasir problemlərinə dair konfrans.

Elmi kitabxananın nadir kitablar fondu.

Elmi kitabxananın miniatür kitablar fondu.

Elmi kitabxanada saxlanılan nadir kitabların nümunələri.

Elmi kitabxananın Şərq şöbəsinin nadir kitabları.

Elmi kitabxananın kitab fondu.

Elmi kitabxananın qədim kitablar fondunun görünüşü.

Elmi kitabxananın dissertasiya şöbəsi.

Dövrü mətbuatın oxu zalı.

Tələbələr oxu zalı.

MÜNDƏRİCAT

Ön söz	3
I fəsil. Bakı Dövlət Universiteti elmi kitabxanasının yaranması və ilk onillikdə fəaliyyəti.....	23
1.1. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə elmi-mədəni inkişaf	23
1.2. Bakı Dövlət Universiteti Kitabxanasının yaradılması və maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi.....	36
II fəsil. Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Kitabxanası XX əsrin 30-40-cı illərində.....	61
2.1. Bakı Dövlət Universitetinin bərpa edilməsi.....	61
2.2. Bakı Dövlət Universiteti Elmi Kitabxanası 1934-1940-cı illərdə	63
2.3. Bakı Dövlət Universiteti Elmi Kitabxanası Böyük Vətən müharibəsi illərində	67
III fəsil. Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Kitabxanası XX əsrin 50-60-cı illərində.....	75
IV fəsil. Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Kitabxanası XX əsrin 70-80-ci illərində	93

4.1. Bakı Dövlət Universiteti Elmi Kitabxanası XX əsrin 70-80-ci illərində	97
---	----

**V fəsil. Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Kitabxanası
müstəqillik illərində (1991-2007-ci illər).....120**

5.1. Bakı Dövlət Universitetinin inkişafında yeni mərhələ	120
--	-----

5.2. Bakı Dövlət Universiteti Elmi Kitabxanası (1991-2007-ci illər).....	144
---	-----

5.3. «Kitabxana işinin kompüterləşməsi» Elmi-Tədqiqat Laboratoriyası.....	164
--	-----

İstifadə olunmuş ədəbiyyatı.....	188
----------------------------------	-----

Bakı Dövlət Universiteti Elmi Kitabxanasının həyatından tarixi anlar	191
---	-----

Çapa imzalanmışdır: 29.04.2009.

Kağız formatı 60x84 1/16. Sifariş №57

Həcmi 13,25 ç.v., Sayı 200.

«Bakı Universiteti» nəşriyyatı, Bakı ş.,
AZ 1148, Z.Xəlilov küçəsi, 23.

Axf-256692

Azərbaycan Respublikasının əməkdar elmi xadimi, əməkdar mədəniyyət işçisi, BMT yanında Beynəlxalq İnformasiyalaşdırma Akademiyasının akademiki, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərdi təqaüdcüsü, tarix elmləri doktoru, professor Abuzər Alıoğlu Xələfov 54 ildir ki, Bakı Dövlət Universitetində səmərəli elmi-pedaqoji fəaliyyət göstərir.

Professor Abuzər Xələfov Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin ilk dekanı olmuş, 25 il fasiləsiz olaraq bu vəzifədə çalışmışdır. 1963-cü ildən bu günə kimi - 46 ildir ki, Kitabxanaşünaslıq kafedrasının müdiri vəzifəsində işləyir. Öz fəaliyyəti dövründə 15 nəfər elmlər namizədi və elmlər doktoru yetişdirmiş, 20-dən arıq namizədlik və doktorluq dissertasiyasının opponenti kimi çıxış etmişdir. Azərbaycanda ali kitabxanaçılıq təhsilinin, müstəqil Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin inkişafında müstəsna xidmətləri olan prof. A.Xələfov Azərbaycan milli kitabxanaşünaslıq elmi məktəbinin yaradıcısıdır.

Prof. A.Xələfov 250-dən artıq elmi əsərin, 30-dan artıq monoqrafiya, dərslik və dərs vəsaitinin müəllifidir.

2000-ci ildə professor A.A.Xələfov Azərbaycanda kitabxanaşünaslıq elminin və ali kitabxanaçılıq təhsilinin inkişafındakı xidmətlərinə görə Prezident Heydər Əliyevin fərmanı ilə «Şöhrət» ordeni ilə təltif edilmişdir.

